

Eifred Markussen

Valg og bortvalg

Om valg av studieretning i og bortvalg av videregående
opplæring blant 16 åringer i 2002

Første delrapport i prosjektet Bortvalg og kompetanse

NIFU skriftserie nr. 5/2003

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Dette prosjektet om bortvalg av og kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring gjennomføres av NIFU for sju av de åtte fylkene i Østlandssamarbeidet: Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark. Kommunenes Sentralforbund, KS, har støttet gjennomføringen av prosjektet økonomisk.

Dette er første delrapport i prosjektet.

Prosjektet skal følge 10000 elever inn i, gjennom, på sida av og ut av videregående opplæring over en periode på fem år. I første fase av prosjektet fokuseres det på valg og bortvalg av videregående opplæring ved overgangen fra grunnskolen. I neste fase vil fokus være på valg og bortvalg ved overgangen fra grunnkurs til videregående kurs I. I senere faser vil det bli fokusert på kompetanseoppnåelse.

Prosjektet har latt seg gjennomføre takket være en meget stor innsats fra de sju fylkeskommunene. De har alle hatt en kontaktperson for prosjektet, og de har alle lagt ned en uvurderlig innsats i forbindelse med prosjektet. Uten det tette samarbeidet mellom NIFU og kontaktpersonene i de fylkeskommunale utdanningsetatene, hadde ikke dette prosjektet vært realiserbart.

Også innsatsen til kontaktpersonene på grunnskolene hvor den første datainnsamlingen ble gjennomført, innsatsen til kontaktpersonene på de videregående skolene hvor eleven har vært fulgt opp og innsatsen til kontaktpersonene i Oppfølgingstjenesten i de sju fylkene har vært helt avgjørende for gjennomføringen av prosjektet.

Og sist, men ikke minst, har det vært helt nødvendig at 10000 tiende-klassinger i april 2002 sa ja til å være med i dette prosjektet.

Eifred Markussen er prosjektleder.

Oslo mars 2003

Per Hetland
Assisterende direktør

Innhold

1	Prosjektet 'Bortvalg og kompetanse'	7
2	Søkning til videregående opplæring for tiendeklassingene skoleåret 2001/2002. 11	
2.1	Hvilke studieretninger søkte elevene?	11
2.2	Endret søkermønster	12
3	Kjennetegn ved søkerne	20
3.1	Alder.....	20
3.2	Søkere til studieforbereende retninger hadde best karakterer fra ungdomsskolen.....	20
3.3	Elevene med høyest utdanningsambisjoner hadde best karakterer og søkte studieforbereende retninger.....	23
3.4	Jentene søkte jentefag og guttene søkte guttefag.....	23
3.5	Søkere til studieforbereende retninger hadde foreldre med høyest utdanningsnivå	26
3.6	Sammenheng mellom familiesituasjon og valg av studieretning.....	27
3.7	Elever med minoritetsbakgrunn	29
3.8	Elevenes vurdering av skolesituasjonen	31
3.9	Ekstra hjelp og støtte.....	33
3.10	Lærerdominert og individuelt arbeid fremfor elevsamarbeid.....	34
3.11	Fravær	35
3.12	Lekser.....	36
3.13	Trivsel	38
3.14	Adferdsvansker	39
3.15	Fritid og sosialt liv	42
3.16	Hvorfor har du søkt videregående opplæring?.....	43
3.17	Rådgivning i ungdomsskolen.....	49
3.18	Hva påvirket valget av studieforbereende retninger?	53
4	De som ikke valgte å søke videregående.....	60
5	De som ikke var elever i februar 2003	62
5.1	Den første vandringen.....	62
5.2	Elever med dårlige karakterer begynner å forlate videregående opplæring	64
5.3	Yrkesfagelever i flertall blant de som valgte bort videregående	66
5.4	Sterk sammenheng mellom bortvalg i videregående og fravær i ungdomsskolen.....	67
5.5	Ikke-elevene bodde i mindre grad sammen med begge foreldrene enn elevene 68	
5.6	Ikke-elevene hadde lavere utdanningsambisjoner enn elevene	69
5.7	Hva kan forklare ikke-elev status februar 2003?	70

6	Oppsummerende kommentar	74
6.1	Endret søkermønster	74
6.2	Å møte skolen på hjemmebane.....	74
6.3	Nesten alle i tiende søker videregående.....	75
6.4	Ustabil familiesituasjon og mistilpasning til skolen påvirker bortvalg av videregående opplæring.....	76
6.5	Når varsellampene blinker	76
	Referanser.....	78
Vedlegg 1	Utvalg og deltakelse	81
Vedlegg 2	Tabeller.....	85
Vedlegg 3	Spørreskjema.....	87

1 Prosjektet 'Bortvalg og kompetanse'

Prosjektet som rapporteres her, er en longitudinell studie av et årskull elever. Elevene som har deltatt i undersøkelsen er for de aller flestes del født i 1986, de begynte i grunnskolen som sjuåringer i 1993, midt i grunnskolen møtte de Reform 97 og 'hoppet over' et klasstrinn og skoleåret 2001/2002 gikk de i tiende klasse. Studien startet med en spørreundersøkelse i april 2002, da elevene nærmet seg slutten av tiende klasse. Denne undersøkelsen er gjennomført på Østlandet, nærmere bestemt i de sju fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark. Halvparten av de som var elever i tiende klasse i disse fylkene i april 2002, ble valgt ut til undersøkelsen. Når det gjelder utvalg til undersøkelsen viser vi til vedlegg 1 for mer om dette. De aller fleste av de som inngikk i utvalget har deltatt, (svarprosent 98 beregnet ut fra nettoutvalg og 87.4 prosent beregnet ut fra bruttoutvalg) slik at til grunn for analysene som presenteres i denne rapporten ligger svar fra og opplysninger om 9826 ungdommer. Antall deltakere i prosjektet fra hver av de sju fylkene fremgår av tabell 1.

Tabell 1 Antall deltakende elever fra hvert av fylkene

Fylke	N
Østfold	1202
Akershus	2609
Oslo	1659
Hedmark	986
Buskerud	1246
Vestfold	1313
Telemark	811
Samlet	9826

Som vi ser, var det ulikt antall deltakere i prosjektet fra de forskjellige fylkene. Dette er bare en gjenspeiling av ulik størrelse på årskullene i fylkene, ettersom halvparten av årskullene var med i alle fylkene.

Prosjektet hadde sitt utspring i et ønske i de sju Østlandsfylkene om å danne seg et bilde av bortvalget av videregående opplæring. Hvor stort er det? Når i utdanningsløpet skjer det? Hvem er det som velger bort videregående opplæring? Har de noen spesielle kjennetegn? Kan bortvalget forklare?

Etter hvert som tida går og elevene i prosjektet har gått i videregående noen år, rettes fokus mot elevenes kompetanseoppnåelse. Hvilken kompetanse oppnås? Hvor stor andel oppnår studiekompetanse, yrkeskompetanse eller kompetanse på lavere nivå? Hvilke forhold kan forklare variasjon i kompetanseoppnåelse?

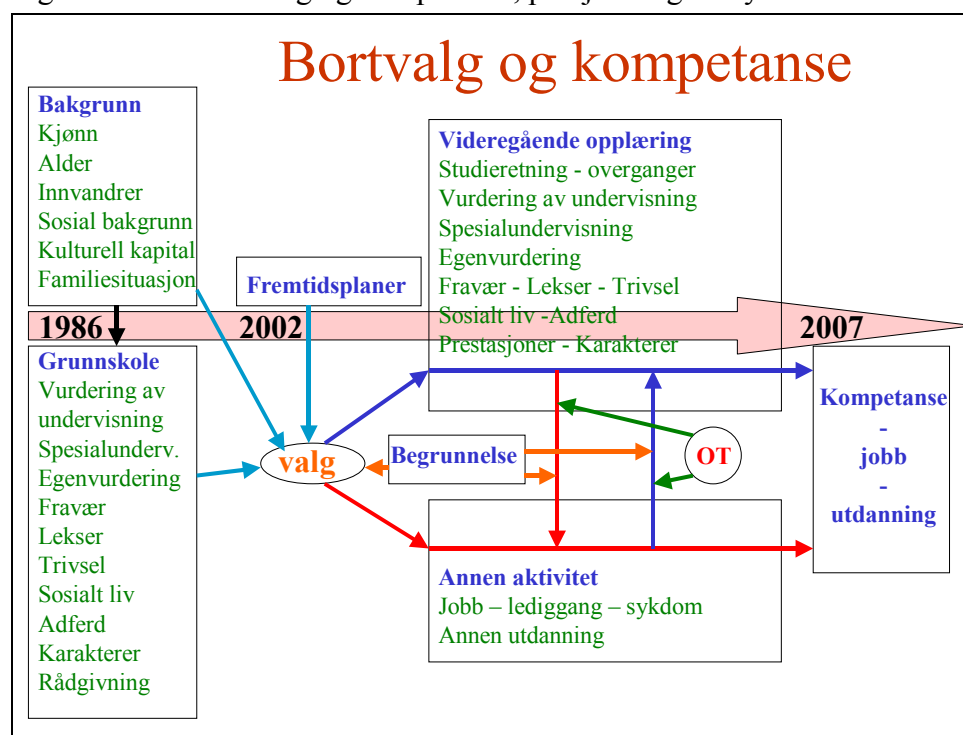
På denne bakgrunn ble det definert to hovedproblemstillinger for prosjektet:

- Hvilke forhold kan bidra til å forklare bortvalg av videregående opplæring for tiendeklassekullet 2001/2002 i sju østlandsfylker?
- Hvilke forhold kan bidra til å forklare variasjon i kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring for tiendeklassekullet 2001/2002 i sju østlandsfylker?

I denne rapporten vil vi nærme oss den første av disse problemstillingene. Når dette skrives i februar 2003, gjenstår enda fire måneder av det første skoleåret. Selv om en del elever allerede har valgt bort videregående opplæring, er det helt sikkert at enda mange flere kommer til å gjøre dette i tida som kommer. Det bildet som kan tegnes av bortvalgsproblematikken vil derfor være foreløpig. Etter hvert som tida går og flere elever velger bort videregående, vil vi kunne være i stand til å tegne et grundigere og grundigere bilde av bortvalget.

Prosjektet gjennomføres innenfor en prosjekt- og analysemodell. Denne er vist i figur 1.

Figur 1 Bortvalg og kompetanse, prosjekt- og analysemodell

Sentralt i prosjektet står elevenes valg. Det første valget vi vil fokusere på, er det valget de sto ovenfor når de som elever i tiende klasse skulle bestemme seg for hva de skulle gjøre et halvt år seinere. Skulle de velge yrkesfag eller allmennfag? Hvilken studieretning skulle de i så fall velge? Eller kanskje de skulle velge å ikke søke videregående opplæring i det hele tatt?

Som leseren allerede bør ha merket seg, benytter vi ordet *bortvalg*, og ikke mer brukte ord som frafall og dropout. Ordvalget er bevisst. Slik vi ser det, signaliserer ordene dropout og frafall at det å slutte i skolen er noe viljeløst, man faller bare utenfor, nærmest ved et uhell

og uten selv å kunne påvirke situasjonen. Ordet *bortvalg* signaliserer derimot at eleven foretar et valg. Når eleven velger å fortsette eller slutte i videregående opplæring, så kan han i prinsippet ha foretatt det motsatte valget. Et helt annen forhold er selvsagt spørsmål om hvor fritt eller uavhengig valget er, hvilke forhold som påvirker eller til og med styrer valget. Og det er jo nettopp det dette prosjektet handler om: Hvilke forhold påvirker bortvalg av videregående opplæring?

Når vi skal studere elevenes valg i tiende klasse, vil vi gjøre det i forhold til noen utvalgte kjennetegn ved elevene (variabler). Disse variablene kan, som vist i figur 1, grupperes. Vi vil studere valget i forhold til

- Bakgrunnsvariabler (elevenes kjønn, minoritetsspråklighet, sosial bakgrunn, kulturell kapital og familiesituasjon)
- Variabler knyttet til elevenes tid i ungdomsskolen (elevenes vurdering av undervisningen, arbeidsformer brukt, spesialundervisning, elevenes egenvurdering, rådgivning, omfang av fravær, tid brukt på lekser, elevadferd, grunnskolekarakterer samt elevenes sosiale liv både på og utenfor skolen)
- Elevenes fremtidsplaner (planer for neste år, høyeste planlagte utdanning, fullføringsplaner for videregående samt hva de tror de gjør om ti år)
- Elevenes egne begrunnelser for det valget de gjør (hvorfor har de (ikke) valgt videregående opplæring, hvorfor har de valgt den studieretningen de har valgt)

Når vi har valgt å studere valget i forhold til disse variablene, så er det fordi tidligere forskning har vist at dette er forhold som kan ha betydning for valg av utdanning.

Etter hvert som elevene fortsetter gjennom videregående opplæring, vil vi bevege oss mot høyre i figur 1, både når det gjelder datainnsamling og rapportering. Datainnsamling når det gjelder bortvalg har foregått kontinuerlig. Prosjektet har vært organisert slik at vi via kontaktpersoner i den enkelte fylkeskommune og på den enkelte videregående skole hele tiden har fulgt med bortvalget og registrert elever som sluttet. Når en elev sluttet bidro skolekontakten til at eleven besvarte et sluttterskjema. Der ble det stillt spørsmål om hvorfor eleven valgte å ikke gå i videregående opplæring, hva eleven gjorde i stedet og hvilken rolle oppfølgingstjenesten hadde spilt i forbindelse med bortvalget. I tillegg ble det fortløpende hentet ut data fra fylkeskommunenes registre. Også her fikk vi informasjon om hvem som ikke lenger var elever, og til en viss grad også om hva de gjorde i stedet.

I tillegg til denne kontinuerlige datainnsamlingen skal det gjennomføres årlige spørreundersøkelser blant de deltakerne som fortsatt er i videregående opplæring. Med referanse til figur 1, blir det da samlet inn data omkring de forhold som er listet i boksen 'Videregående opplæring'.

Når datamaterialet blir mer omfattende, slik at vår kunnskap om elevenes skoleerfaring også i videregående opplæring utvides, vil vi kunne gjøre bedre og grundigere analyser

som kan bidra til å belyse prosjektets første hovedproblemstilling om hvilke forhold som kan bidra til å forklare bortvalg av videregående opplæring.

Etter hvert som elevene beveger seg gjennom videregående opplæring, vil vi begynne å registrere kompetanseoppnåelse. Denne kan registreres ved avslutningen av hvert skoleår. Etter første og andre skoleår vil vi for eksempel kunne gjøre analyser hvor vi sammenligner de som har fullført med bestått i alle fag med de som har fullført med ett eller flere stryk. Etter tredje år vil vi kunne foreta analyser hvor vi sammenholder de som har oppnådd studie- eller yrkeskompetanse med de som har oppnådd kompetanse på lavere nivå. Etter fire år vil vi i tillegg kunne se nærmere på de som har valgt lærlingveien, og sammenligne de som har gått opp til fagprøve og bestått med de som har strøket. Vi vil også kunne sammenligne de som har fått en yrkeskompetanse via et skoleløp med de som har fått denne kompetansen etter læretid i bedrift. Gjennom disse analysene vil vi belyse prosjektets andre hovedproblemstilling om hvilke forhold som kan bidra til å forklare variasjon i kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring.

I neste kapittel skal vi se nærmere på det første valget vi skal studere; valg av studieretning i videregående opplæring.

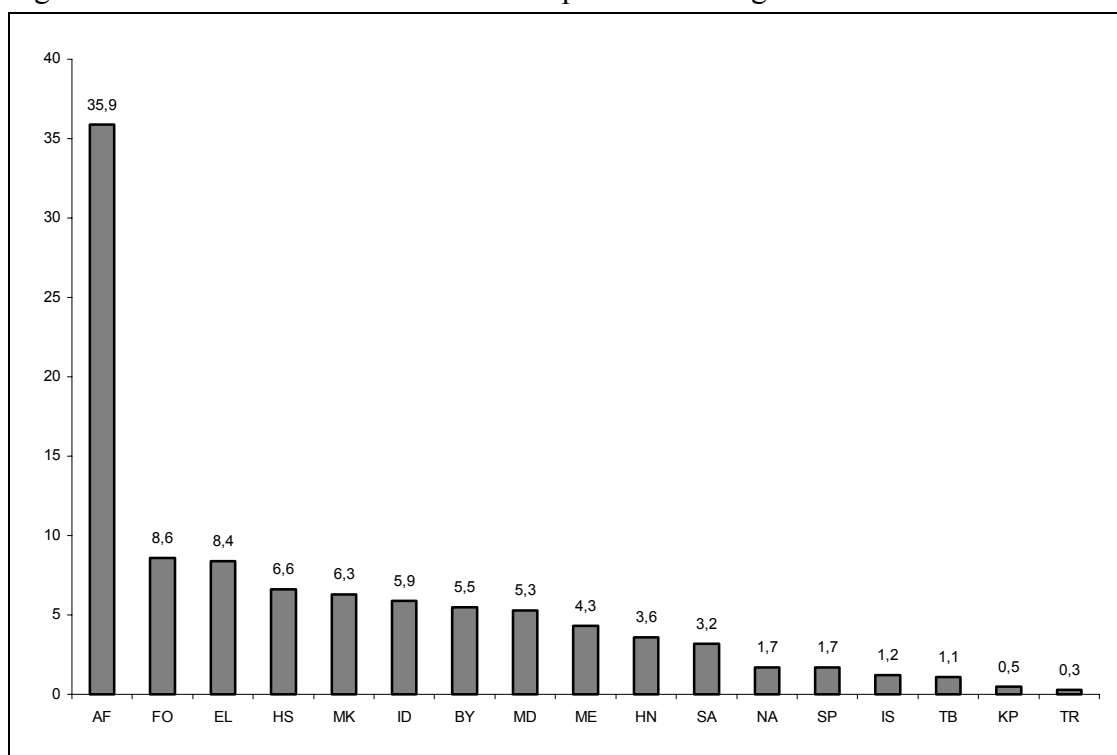
2 Søkning til videregående opplæring for tiendeklassingene skoleåret 2001/2002

Vi har sett på hvordan søkningen til de ulike studieretningene på grunnkurs var i de sju fylkene i prosjektet. I tabell 30, vedlegg 2, viser vi tre ulike mål på grunnkurssøkning. Disse målene er basert på populasjonstall, bruttoutvalgstall og respondenttall. En sammenligning av de tre målene, viser at det bildet vi kan tegne på bakgrunn av respondentenes søkning i stor grad gjenspeiler søkningen i populasjonen. På ett område kan vi observere en skjevhet når vi sammenligner bruttoutvalget og respondentene, og det er andelen grunnskolelever som ikke har søkt fylkeskommunal videregående opplæring. Som det vil fremgå av det følgende, har dette ingen vesentlig betydning.

2.1 Hvilke studieretninger søkte elevene?

I figur 2 viser vi hvordan elevenes førsteønske fordelte seg på de ulike studieretningene.

Figur 2 Søkernes førsteønske fordel på studieretninger¹. Prosent. N=9826.

¹ AF=Studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag, ID=studieretning for idrettsfag, MD=studieretning for musikk, dans og drama, MK=studieretning for medier og kommunikasjon, HS=studieretning for helse- og sosialfag, EL=studieretning for elektrofag, ME=studieretning for mekaniske fag, HN=studieretning for hotell- og næringsmiddelfag, NA=studieretning for naturbruk, TB=studieretning for tekniske byggfag, BY=studieretning for byggfag, TR=studieretning for trearbeidsfag, SA=studieretning for salg og service, KP=studieretning for kjemi- og prosessfag, FO=studieretning for formgivningsfag, SP=spesielle ordninger med redusert elevtall, IS=ikke søkt fylkeskommunal videregående opplæring.

Figur 2 viser at studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF) fortsatt var den desidert største retningen. De største yrkesfaglige retningene var formgivningsfag (FO), elektrofag (EL) og helse- og sosialfag (HS). Figur 2 gir et oversiktsbilde over forholdet mellom de ulike studieretningene i videregående opplæring, men et nærliggende spørsmål er om søkermønsteret og forholdet mellom studieretningene er stabilt, eller om dette endrer seg over år. Det skal vi se nærmere på i neste avsnitt.

2.2 Endret søkermønster

Når vi nå skal se nærmere på endringer i søkermønsteret til videregående, sammenligner vi søkningen i 2002 med søkningen i 1994. Vi baserer oss her på populasjonstall.²

Våren 2002 var det mulig for tiendeklassingene å søke på 15 ulike studieretninger. Tre av disse var studieforbereende³, de øvrige 12 var (mer eller mindre) yrkesrettede⁴. I 1994 kunne ungdommene søke på de samme tre studieforbereende retningene, mens det den gangen var ti yrkesforberedende retninger. Fra og med høsten 2000 kom det i gang to nye yrkesfaglige studieretninger: Studieretning for medier og kommunikasjon⁵ (MK) og studieretning for salg og service (SA).

Figur 3 viser en betydelig endring i søkermønsteret fra 1994 til 2002. Vi observerer en meget sterk reduksjon i søkningen til de tre studieforbereende retningene fra 1994 til 2002. Tilsvarende var det en økning i andelen som søkte til de yrkesfaglige retningene som var like stor som reduksjonen i søkning til de studieforbereende retningene.

Denne endringen i søkermønsteret observerte vi i alle de sju fylkene. Sterkest var endringen i Vestfold, der vi observerte at mens 63 prosent av elevene som kom rett fra grunnskolen i 1994 søkte seg til en av de tre studieforbereende retningene, var det høsten 2002 bare 43 prosent som valgte dette, altså en reduksjon på 20 prosentpoeng. Tilsvarende var det altså 57 prosent som i 2002 søkte yrkesfag i dette fylket mot 37 prosent i 1994, en

² Med unntak av Buskerud, der vi bruker fordelingene i bruttoutvalget. Senere i rapporten, når vi skal foreta analyser der flere variable i materialet inngår vil de aller fleste analysene gjøres blant respondentene.

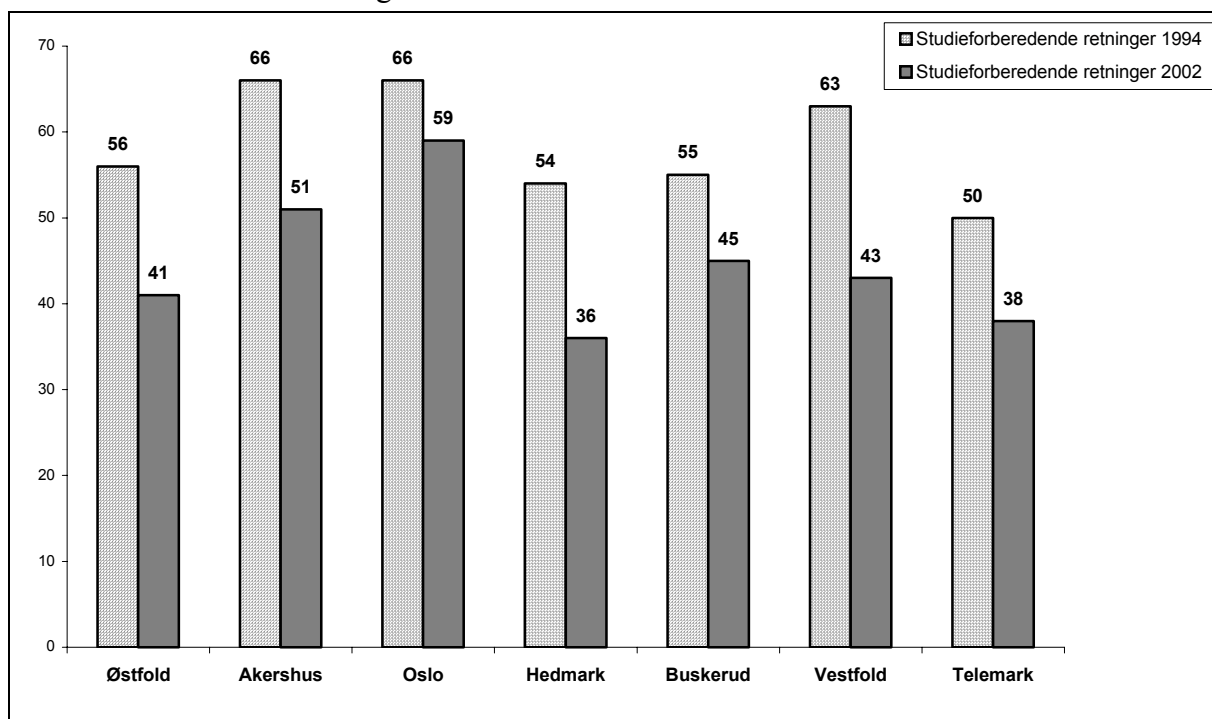
³ Studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF), studieretning for idrettsfag (ID) og studieretning for musikk, dans og drama (MD).

⁴ Studieretning for medier og kommunikasjon (MK), studieretning for helse- og sosialfag (HS), studieretning for elektrofag (EL), studieretning for mekaniske fag (ME), studieretning for hotell- og næringsmiddelfag (HN), studieretning for naturbruk (NA), studieretning for tekniske byggfag (TB), studieretning for byggfag (BY), studieretning for trearbeidsfag (TR), studieretning for salg og service (SA), studieretning for kjemi- og prosessfag (KP), studieretning for formgivningsfag (FO)

⁵ Det er litt uklart hvordan studieretning for Medier og kommunikasjon (MK) skal klassifiseres. Tar man utgangspunkt i premissene for studieretningen og for hvordan den er beskrevet i utdanningsdepartementets omtale av den (Pedlex 2001), så er det en yrkesfaglig retning. MK inneholder også et løp frem mot studiekompetanse, og tiden vil vise hvor store andeler av elevene på studieretningen som velger henholdsvis et yrkes- eller studieforbereende løp.

meget betydelig økning. Også i de andre fylkene ser vi en sterk bevegelse bort fra de studieforberedende retningene og over mot de yrkesfaglige. I alle fylkene, med unntak av Oslo og Akershus, ser vi at andelen som søkte til de studieforberedende studieretningene var om lag førti prosent; lavest i Hedmark med 36 prosent. Til tross for at endringene ikke var like store i alle fylker - i Oslo var en søkning til studieforberedende retninger i 1994 på 66 prosent redusert til 59 prosent i 2002 - må det som her observeres kunne karakteriseres som en betydelig endring i søker mønsteret.

Figur 3 Andel av søkerne til grunnkurs i videregående opplæring som hadde en de studieforberedende retningene AF, ID og MD som førsteønske i sju fylker høsten 1994 og 2002. Avrundede tall. Prosent.

La oss gå litt nærmere inn på dette og studere hvordan bevegelsene mellom de ulike studieretningene har vært. Vi starter med å se nærmere på endring i søker mønsteret for de studieforberedende studieretningene. Dette fremgår av tabell 2.

Vi ser at det har vært en kraftig reduksjon i søkningen til studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF). Sterkest var reduksjonen i Hedmark, med så godt som 22 prosentpoeng færre søkere i 2002 enn i 1994. Men også i fire av de øvrige fylkene var reduksjonen på over 16 prosentpoeng. I to av fylkene – Oslo og Buskerud – var AF-søkningen redusert med 'bare' 10 prosentpoeng over denne åtteårsperioden.

De faktiske søkerandelene til AF (tabell 2), viser at i to av fylkene var det høsten 2002 bare én av fire som søkte denne studieretningen (Hedmark 25 prosent og Telemark 26 prosent), mens det i fire andre fylker var om lag én av tre som søker AF (Østfold 30 prosent, Akershus 37 prosent, Buskerud 35 prosent og Vestfold 35 prosent). Bare i Oslo var det så mange som halvparten (49 prosent) som søkte AF.

Tabell 2 Endring i søkermønster til grunnkurs på studieforbereende studieretninger fra 1994 til 2002 i sju fylker.

	AF				MD				ID		
	1994	2002	endring		1994	2002	endring		1994	2002	endring
Østfold	47,2	29,5	-17,7	2,9	4,0	+1,1	6	7,7	+1,7		
Akershus	54,9	37,3	-17,6	4	7,3	+3,3	6,8	6,4	-0,4		
Oslo	57,8	48,8	-9,0	3,8	5,9	+2,1	3,6	4,5	+0,9		
Hedmark	46,3	24,6	-21,7	3,6	5,2	+1,6	3,7	6,5	+2,8		
Buskerud	45,6	35,6	-10,0	2,2	5,2	+3,0	7,1	4,2	-2,9		
Vestfold	54,3	35	-19,7	1,9	4,8	+2,9	6,6	3,4	-3,2		
Telemark	43,3	26,4	-16,9	2,4	3,5	+0,9	4	7,9	+3,9		

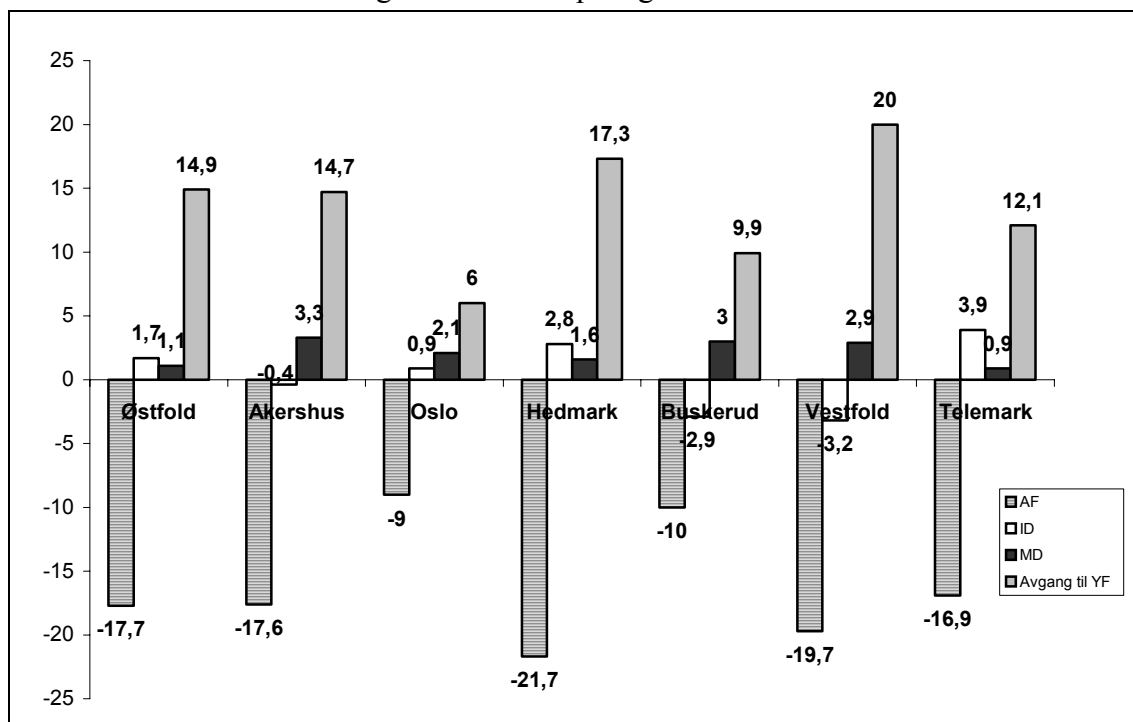
Tabell 2 viser også at det - i forhold til utgangspunktet - har vært en betydelig endring også i søkningen til studieretning for musikk, dans og drama (MD). Ettersom det ikke var så mange som søkte denne retningen, ser endringene ikke så store ut ved første øyekast. Men ser vi nærmere etter i tabell 2, observerer vi at i Buskerud og Vestfold har det vært mer enn en fordobling av andelen som søker seg til MD, og i Akershus ser vi nesten en fordobling. Også i de andre fylkene ser vi at det var en økning i andelen som hadde studieretning for musikk, dans og drama som førsteønske, og vi kan oppsummere at denne studieretningen fikk en betydelig tilgang av søkere sammenlignet med åtte år tidligere. Totalt var det om lag fire prosent av søkerne som søkte MD i Østfold, Hedmark, Vestfold og Telemark, noe over fem prosent i Buskerud og så godt som sju prosent i Akershus og Oslo.

Søkningen til studieretning for idrettsfag (ID) endret seg også, men for denne studieretningen var det økning i noen fylker og nedgang i andre. Vi ser av tabell 2 at de forholdsmessige endringene var relativt små i Østfold, Akershus og Oslo. I Hedmark og Telemark ser vi den største økningen, i Telemark var det nesten en fordobling. I Buskerud og Vestfold finner vi den motsatte trenden, her var det reduksjon i andelen som hadde denne studieretningen som førsteønske, i Vestfold observerer vi en halvering. Totalt var det om lag fire prosent som søkte ID i Oslo, Buskerud og Vestfold, om lag seks-sju prosent i Akershus og Hedmark og opp mot åtte prosent i Østfold og Telemark.

I figur 4 har vi oppsummert endringene i søkermønsteret for de studieforbereende studieretningene. Dette bildet forteller oss at det har vært en stor reduksjon i søkningen til AF og at dette til en viss grad er kompensert ved økning i søkningen til de to andre studieforbereende studieretningene MD og ID.

Figur 4 viser også at hoveddelen av reduksjonen i søkningen til de studieforbereende retningene gjenfinnes i økt søkning til de yrkesfaglige studieretningene. Vi ser nærmere på søkningen til de yrkesfaglige retningene, og starter med å vise to studieretninger med en betydelig økning i søkningen, samt hvordan søkningen var for de to nye studieretningene (tabell 3).

Figur 4 Endring i søkning til grunnkurs i videregående opplæring for hver av de tre studieforberedende retningene AF, ID og MD. Førsteønske i sju fylker høsten 1994 og 2002. Prosentpoeng

Tabell 3 Endring i søkermønster til grunnkurs på fire yrkesfaglige studieretninger fra 1994 til 2002 i sju fylker.

	FO				BY				MK	SA
	1994	2002	endring		1994	2002	endring			
Østfold	5,6	10,2	+4,6	2,3	7,4	+5,1	3,4	4,1		
Akershus	6,9	9,5	+2,6	1,5	4,4	+2,9	9,2	3,1		
Oslo	5,5	5,8	+0,3	1,7	3,0	+1,3	5,3	2,9		
Hedmark	6,3	10,5	+4,2	2,2	6,4	+4,2	5,3	3,2		
Buskerud	5,5	12,3	+6,8	2,9	8,0	+5,1	4,9	1,9		
Vestfold	5,5	11,0	+5,5	1,3	6,2	+4,9	5,4	5,2		
Telemark	5,7	8,3	+2,6	3,9	6,7	+2,8	6,3	2,7		

Det var en betydelig større andel ungdommer som hadde studieretning for formgivningsfag (FO) som førsteønske i 2002 sammenlignet med 1994. Vi observerer økning i alle fylkene og i noen fylker er økningen betydelig; i Østfold og Hedmark ser vi nesten en dobling, i Vestfold en dobling og i Buskerud mer enn en dobling av andelen som søkte formgivningsfag. Totalt var det om lag en av ti som søkte seg til studieretning for formgivningsfag, med unntak av Oslo hvor det var om lag en av 20.

Også for studieretning for byggfag (BY) viser tabell 3 en betydelig økning i søkningen på de åtte årene fra 1994 til 2002. I Oslo og Telemark var det nesten dobbelt så store andeler som hadde denne studieretningen som førsteønske. I Østfold, Akershus, Hedmark og

Buskerud var det om lag en tredobling, og i Vestfold var det nesten fire ganger så store andeler som søkte denne studieretningen. Totalt var det seks-åtte prosent som søkte denne studieretningen, med unntak av Oslo og Akershus hvor andelen lå rundt tre-fire prosent.

Tabell 3 viser også hvor store andeler blant tidendeklassingene våren 2002 som søkte seg til de to nye studieretningene. Vi ser at om lag fem prosent søkte på studieretning for medier og kommunikasjon (MK), bortsett fra i Akershus, hvor andelen var om lag dobbel så stor. Søkningen til studieretning for salg og servicefag (SA) lå på om lag to-tre prosent. Størst andel søkere til denne studieretningen hadde Vestfold med 5.2 prosent.

De fire yrkesfaglige studieretningene vi har omtalt over, tok i mot mye av overgangen fra de studieforberedende retningene. Men ikke alle de yrkesfaglige retningene opplevde økt søkertilgang. Noen opplevde det motsatte; færre søkere. Dette fremgår av tabell 4.

Tabell 4 Endring i søkermønster til grunnkurs på åtte yrkesfaglige studieretninger fra 1994 til 2002 i sju fylker.

	ME				HS				Øvrige YF-retninger ⁶		
	1994	2002	endring		1994	2002	endring		1994	2002	Endring
Østfold	7,2	5,2	-2		12,5	9,3	-3,2		16,3	18,4	+2,1
Akershus	5,2	4,0	-1,2		8,6	4,5	-4,1		12,0	14,4	+2,4
Oslo	6,4	2,8	-3,6		10,0	6,3	-3,7		10,2	12,0	+1,8
Hedmark	8,5	7,0	-1,5		11,5	10,0	-1,5		18,0	18,8	+0,8
Buskerud	7,6	4,9	-2,7		12,0	6,0	-6,0		16,8	15,9	-0,9
Vestfold	6,9	5,1	-1,8		8,5	6,0	-2,5		15,1	17,8	+2,7
Telemark	9,8	6,5	-3,3		13,3	10,5	-2,8		17,2	18,5	+1,3

Særlig rammet dette de to studieretningene for mekaniske fag (ME) og helse- og sosialfag (HS). Her ble søkerandelen redusert i alle fylkene. Innenfor studieretning for mekaniske fag var det en reduksjon varierende mellom 18 og 35 prosent i forhold til utgangspunktet i seks av de sju fylkene. I Oslo observeres mer enn en halvering av søkerandelen til studieretning for mekaniske fag.

Innenfor studieretning for helse- og sosialfag (HS) så vi en reduksjon i søkningen på et par-tre prosentpoeng fra et utgangspunkt på rundt 10 prosent av søkerne i Østfold, Oslo, Hedmark, Vestfold og Telemark. I Akershus og Buskerud ble søkningen til denne studieretningen halvert, i Akershus fra litt over åtte til litt over fire prosent, og i Buskerud fra tolv til seks prosent når vi sammenligner 2002 med 1994.

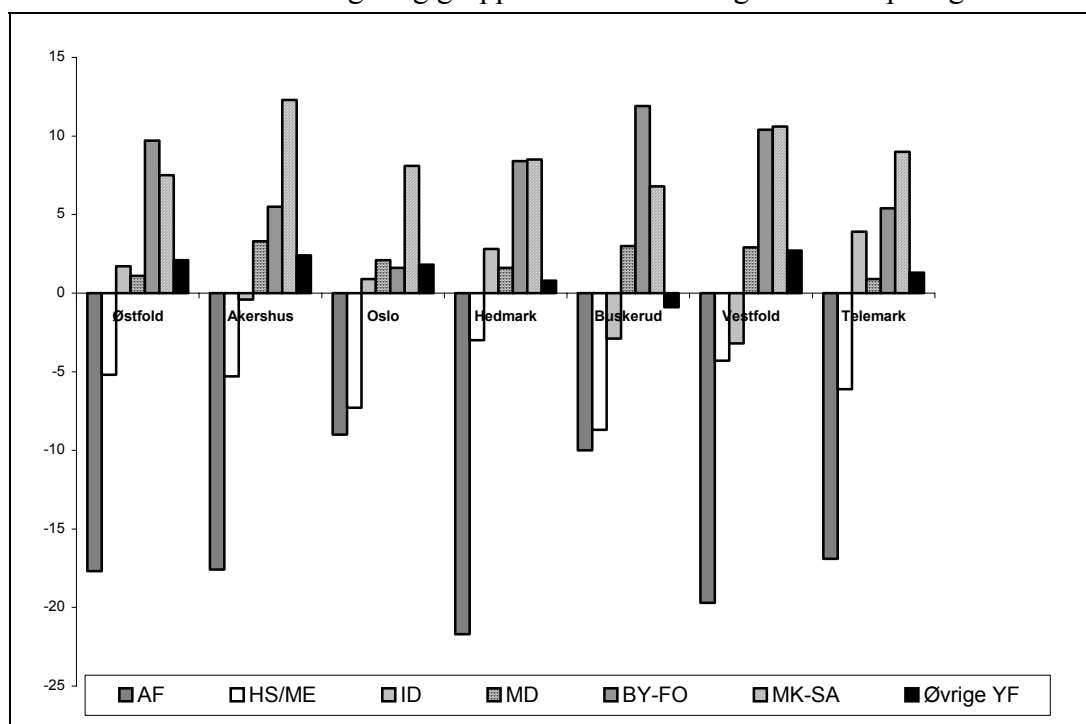
⁶ Inkluderer studieretningene elektrofag (EL), tekniske byggfag (TB), hotell- og næringsmiddelfag (HN), naturbruk (NA), trearbeidsfag (TR) og kjemi og prosessfag (KP). Fordelingen for hver enkelt av disse studieretningene finnes i tabell 30 i vedlegg 2.

For de øvrige yrkesfaglige retningene var endringene i søkermonsteret i hovedsak små og ubetydelige. Vi har derfor slått sammen de øvrige seks yrkesfaglige retningene EL, TB, HN, NA, TR OG KP⁷ og presenterer dem samlet. I alle fylkene med unntak av Buskerud ser vi en liten samlet økning i søkningen til disse studieretningene.

Oppsummert: Innenfor de yrkesfaglige studieretningene fant vi redusert søkning til helse- og sosialfag og mekaniske fag. For byggfag og formgivningsfag økte søkningen i tillegg til at de to nye studieretningene medier- og kommunikasjon og salg og service tok en del nye søkere. Før de øvrige yrkesfaglige studieretningene var det bare små endringer.

I figur 5 har vi forsøkt å oppsummere endringene i søkermonsteret til videregående opplæring når vi sammenligner søkning til skoleåret 2002/2003 med søkning til det første reform-skoleåret 1994/1995.

Figur 5 Endring i søkermonster i perioden 1994 – 2002 mellom ulike studieretninger og grupper av studieretninger. Prosentpoeng.

Figur 5 viser at endret søkermonster fra 1994 til 2002 i hovedsak handler om:

- Kraftig redusert søkning til studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag
- Betydelig reduksjon i søkningen til studieretningene for helse- og sosialfag og mekaniske fag
- Økning i søkning til studieretning for musikk, dans og drama og i noen fylker i idrettsfag
- Betydelig økning i søkning til studieretningene for formgivningsfag og byggfag

⁷ For en forklaring av forkortelsene, se fotnote 1

- Søkning til de nye studieretningene medier og kommunikasjon og salg og service

Støren (2003) observerte også dette endringsmønsteret i en gjennomstrømningsanalyse hvor hun så på hele årskull for hele landet i perioden 1994-2001. Hun viste også at disse endringene kom som et resultat av en jevn utvikling fra år til år, med unntak av det søkningen til høsten 2001, hvor det var et større fall i søkningen til studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF). Dette kan forklares med at innføring av to nye studieretninger, studieretning for medier og kommunikasjon (MK) og studieretning for salg og service (SA) tok en del av søkerne som tidligere hadde gått til AF.

En rekke forhold kan bidra til å forklare disse endringene i søkermønsteret. Det første vi vil trekke frem er at det er sannsynlig at en del ungdommer hadde oppdaget at det fantes andre veier til studiekompetanse enn gjennom studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. Vi ser at de studieretningene som var i vekst, var studieretninger som også kan lede frem til studiekompetanse. På studieretning for formgivningsfag oppnår elever som tar grunnkurs formgivning og vkI og vkII i tegning, form og farge studiekompetanse. En annen studieretning i vekst, musikk, dans og drama leder også til studiekompetanse, og også gjennom den nye studieretningen medier og kommunikasjon kan man oppnå studiekompetanse etter et treårig rettlinjert løp. Er det slik at ungdommene oppdaget at de i tillegg til å oppnå studiekompetanse også kunne få drive med ting de trives med; spille instrument, danse, spille teater, drive formgivning eller en aktivitet innenfor mediefag?

En annen forklaring på endringen i søkermønsteret er jo rett og slett det faktum at det er opprettet to nye yrkesfaglige studieretninger. Når to nyopprettete studieretninger får nye søkere, vil dette selvsagt forrykke fordelingen av søkere til de ulike studieretningene.

En tredje forklaring på endringen i søkermønsteret kan være mulighetene på arbeidsmarkedet. Ungdommene ser at det er noen studieretninger som gir færre og dårligere muligheter. Vi bruker studieretning for helse- og sosialfag som eksempel. Grøgaard, Markussen og Sandberg (2002) og Høst (2002) har i to ulike undersøkelser av det første Reform 94-kullet vist at ungdom med vitnemål eller fagbrev innenfor et av fagene innenfor denne studieretningen i overraskende lav grad hadde skaffet seg fast arbeid høsten 2000. De forklarer dette blant annet med at inngangen til arbeidsmarkedet for hjelpepleiere og omsorgsarbeidere er stengt av en mur av deltidsstillinger. Mange av de som har fast jobb i denne sektoren har permisjon fra deler av eller hele stillingen sin og på denne måten er mange stillinger blokkert for nyttilsetninger. Dette var blitt kjent for ungdommene som skulle velge utdanning, og de valgte bort studieretninger der situasjonen på arbeidsmarkedet ikke så lys ut.

Reduksjonen i søkningen til de studieforberedende studieretningene kan også være en langsiktig effekt av Reform 94. Før Reform 94 var det mange elever som vandret på kryss

og tvers (Markussen 1991) i videregående opplæring, de kom seg ikke inn på vkI eller vkII og fortsatte derfor med grunnkurs etter grunnkurs. Et av hovedsiktemålene med Reform 94 var nettopp å fjerne denne kapasitetstrappa (Grøgaard 1993), slik at også de yrkesfaglige studieretningene skulle kunne tilby ett rettlinjet løp gjennom videregående opplæring frem mot en yrkeskompetanse. Når reformen sørget for at det ble slik, visste søkerne til videregående opplæring etter hvert at uansett hvor de begynte så kunne de fullføre et rettlinjet løp gjennom videregående opplæring. Yrkesfaglige studieretninger hadde blitt et like reelt alternativ som de studieforbereende retningene. Dette økt også spekteret av muligheter ved søkning til videregående opplæring, og kan ha vært med å dreie søkningen bort fra studieforbereende retninger og over til yrkesfaglige.

3 Kjennetegn ved søkerne

I dette kapitlet skal vi presentere noen kjennetegn ved søkerne. Det vi vil gå nærmere inn på her er de variablene som i figur 1 ligger innenfor boksene bakgrunn, grunnskole, fremtidsplaner og begrunnelse, samt at vi vil relatere disse forholdene til valg av studieretning.

3.1 Alder

Ettersom utvalget av deltakere til prosjektet ble foretatt blant elever på samme klassetrinn i ungdomsskolen, var det ingen stor overraskelse at 97 prosent av elevene var født i 1986. To prosent var født i 1985⁸ og dermed ett år eldre enn 'normalalder'. Nærmere analyser av data viste at blant de som var født i 1985 var 40 prosent født utenfor Norge og 20 prosent ble tatt inn på særskilt grunnlag. De resterende 40 prosent var norskefødte elever som søkte ordinært inntak. Vi ser dermed at en forklaring på at det er noen eldre søkere i utvalget er enten forsinket skolestart eller at de har brukt lengre tid på grunnskolen enn de fleste fordi de har hatt behov for spesialundervisning. En annen forklaring er at de har utenlandsk bakgrunn og har kommet flyttende til Norge etter at de fylte sju år og har begynt i grunnskolen på et annet trinn enn det alderen deres skulle tilsi. Elevene som var født i 1985 eller tidligere hadde et karaktersnitt på 3.2 fra grunnskolen mot et snitt på 3.9 for hele utvalget. Også dette peker i retning av en gruppe elever som har hatt behov for å bruke noe lengre tid på å avslutte grunnskolen.

I utvalget fant vi også at en prosent såkalte 'forlods', elever som er ett år for tidlig ute i forhold til 'normalalder'. Det er ikke uvanlig at noen elever i en fødselskohort løper foran de andre, og de kan normalt også vise til bedre skoleprestasjoner. Data viser at det var en slik gruppe elever vi hadde å gjøre med her; de hadde et karaktersnitt fra ungdomsskolen på 4.4 mot et snitt for hele utvalget på 3.9.

3.2 Søkere til studieforberedende retninger hadde best karakterer fra ungdomsskolen

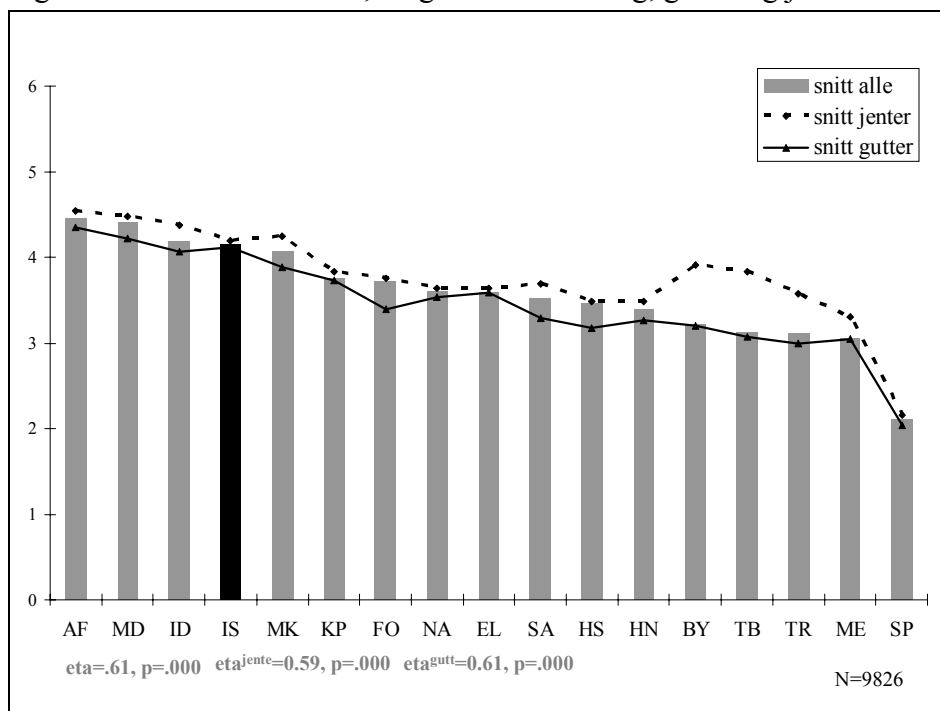
Elevene i undersøkelsen hadde et karaktergjennomsnitt fra grunnskolen på 3.9. Vi fant svært liten variasjon fylkene i mellom. Når vi runder av til en desimal var snittet i Telemark, Vestfold og Hedmark 3.8, og i Buskerud og Østfold var det 3.9, mens det var 4.0 i Akershus og 4.1 i Oslo. Forskjellene er statistisk signifikante, men variasjonen var så liten at vi skal være svært varsomme med å si at det var forskjell i karaktergrunnlaget fylkene i mellom.

⁸ 10 elever var født i 1984 og 1985. Åtte av disse er ikke født i Norge. Dette kan forklare at de er henholdsvis to og tre år eldre enn 'normalalder' for søkere til videregående opplæring høsten 2002. De to som er født i Norge har ikke søkt videregående opplæring.

Det som er langt mer interessant er å se hvordan karakterene varierer i forhold til andre variabler. Det første vi ser på da er variasjon av karaktersnitt i forhold til søkt studieretning (førsteønske).

Figur 6 viser forholdet mellom hvilken studieretning elevene har søkt som førsteønske og hvilke karakterer de hadde med seg fra grunnskolen. Karakterene vises for alle søkerne og for jenter og gutter hver for seg.

Figur 6 Karaktersnitt, valg av studieretning, gutter og jenter.⁹

Her observerer vi for det første stor variasjon i det skolefaglige prestasjonsnivået i forhold til hvilken studieretning elevene søkte. Elevene som søkte seg til de tre studieforbereende retningene (SF) hadde det høyeste karaktersnittet fra ungdomsskolen. De som helst ville inn på studieretning for allmenne økonomiske og administrative fag (AF) hadde det aller beste karaktersnittet, 4.4, fra ungdomsskolen. Også de to andre studieforbereende retningene hadde et snitt over fire. Dette gjaldt også en av de yrkesfaglige retningene, studieretning for medier og kommunikasjon (MK). Men som vi har nevnt tidligere (fotnote 5), var det sannsynligvis mange som søkte denne retningen som hadde ambisjoner om studiekompetanse og fremtidige studier.

Vi merker oss også variasjonen i prestasjonsgrunnlag mellom søkere til de yrkesfaglige retningene (YF), fra søkerne til studieretningene for kjemi- og prosessfag (KP) og formgivningsfag (FO) med et snitt rundt 3.7 til søkerne til studieretning for mekaniske fag (ME) med et snitt på 3.1.

⁹ For en forklaring av forkortelsene, se fotnotene 3 og 4. IS= ikke søkt fylkeskommunal videregående opplæring, SP= søkt spesielle kurs med redusert elevtall i klassene

Figur 6 viser oss også at jentene hadde bedre karakterer med seg fra grunnskolen enn guttene. Det gjaldt for søkerne til alle studieretninger at karaktersnittet for guttene var lavere enn for jentene. Som vi skal se nedenfor var det noen retninger som var dominert av jenter og noen av gutter (figur 8). I figur 6 ser vi at de få jentene som dristet seg inn på de typiske ”gutteretningene” byggfag (BY), tekniske byggfag (TB) og trearbeidsfag (TR) hadde et betydelig høyere snitt enn guttesøkerne til disse retningene. La oss ta tekniske byggfag som eksempel: De seks jentene som søkte seg til denne studieretningen hadde et snitt på 3.9 fra ungdomsskolen, mens de 101 guttene som hadde søkt hit hadde et snitt på 3.1. Til alle disse tre retningene handlet dette om så få jenter at dette kan skyldes tilfeldigheter, og vi må derfor være varsomme med å trekke for bastante konklusjoner.

Ser vi nærmere på de to mest typiske ”jenteretningene” ser vi at her var bildet motsatt. De få guttene som hadde søkt seg hit hadde et enda svakere karaktersnitt enn jentene, sammenlignet med forskjellen mellom jente- og guttesøkere til andre studieretninger. Som eksempel ser vi at jentesøkerne til studieretning for formgivningsfag (FO) hadde et snitt på 3.8 mens guttesøkerne til samme studieretning hadde et karaktersnitt på 3.4 fra ungdomsskolen. For en del av de andre studieretningene ser vi av figur 6 at forskjellene mellom gutte- og jentesøkerne var mindre.

Figur 6 viser også gjennomsnittlig karakterskår fra ungdomsskolen for de få elevene (N=117) som ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring (IS). Vi ser at de hadde et karaktersnitt på høyde med søkerne til de studieforbereidende retningene (SF).

Dette betyr at de elevene som ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring ikke var en skolesvak gruppe som valgte bort videregående opplæring fordi de ikke fikk skolen. Det var ikke ”skoletaperne” som valgte bort videregående opplæring ved overgangen fra ungdomsskolen. Det skolefaglige prestasjonsnivået deres peker snarere i retning av at dette var elever som hadde klart seg bra på ungdomsskolen, og det er nærliggende å anta at mange av disse 117 valgte andre, for dem mer attraktive alternativer enn fylkeskommunal videregående opplæring.

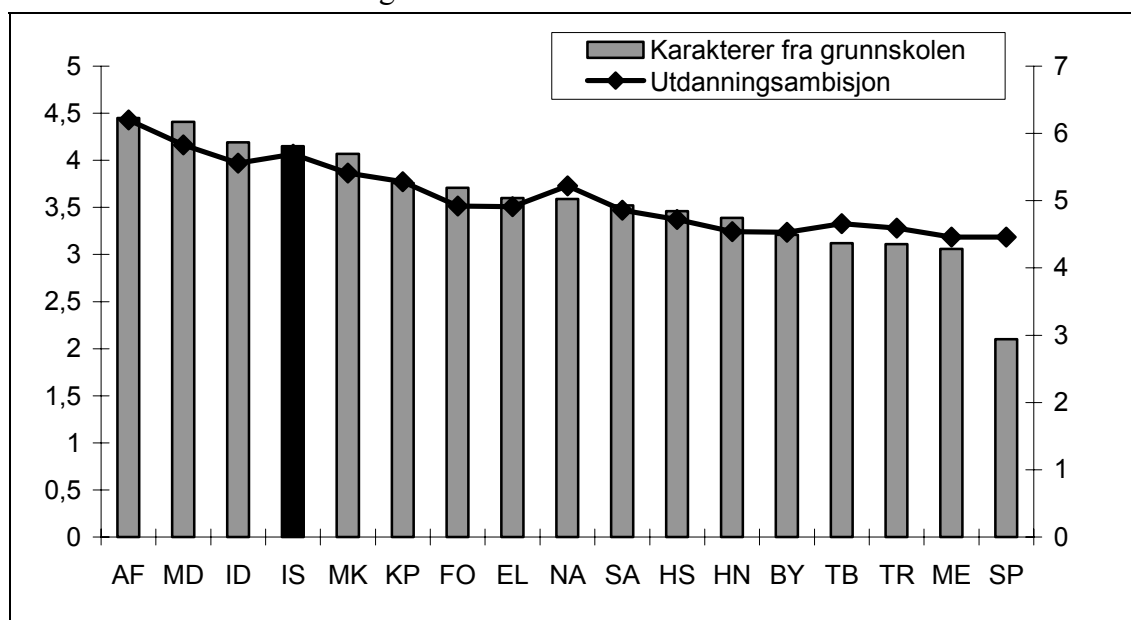
Når vi ser at de som valgte bort fylkeskommunal videregående opplæring stort sett var elever med gode skolefaglige prestasjoner, melder spørsmålet seg om hva de som ikke presterte så godt faglig gjorde. Vår hypotese er at de valgte å søke og også begynne i videregående opplæring. Grunnen til dette er at de kunne tenkt seg å velge i stedet – en jobb - ikke fantes som en reell valgmulighet for det store flertall. Alternativet til å begynne i videregående ville for de fleste være lediggang. Ungdomsarbeidsmarkedet har forvitret (Grøgaard 1993) og det var ikke plass for alle 16 åringene som heller kunne tenkt seg en jobb enn å begynne på videregående skole. Det er jo også en sammenheng mellom at arbeidsmarkedet for ungdom forsvant og innføringen av Reform 94 med rett for alle til en plass innenfor utdanningssystemet til de er 19-20 år. Det var behov for at ungdomskullene fortsatte tre-fire år til i skole før de ble sluppet løs på arbeidsmarkedet. Utdanningssystemet har også en oppbevarende funksjon (Christie 1970).

Vi formulerer også en hypotese om at en del av elevene med skolefaglig svake prestasjoner fra ungdomsskolen vil møte veggen etter en tid i videregående. Etter at de har prøvd seg og sett at dette ikke går bra, vil en del av dem velge bort videregående opplæring. Det de velger seg til i stedet, vil for noens del være en jobb, men det vil være grunn til å forvente at mange havner i lediggang.

3.3 Elevene med høyest utdanningsambisjoner hadde best karakterer og søkte studieforbereende retninger

Vi har sett på elevenes utdanningsambisjoner. Dette fremgår av figur 7.

Figur 7 Elevenes utdanningsambisjoner i forhold til valg av studieretningen og karakterer fra grunnskolen. N=9826

$\eta_{kar}=.61$, $p=.000$, $\eta_{ambisjon}=.52$, $p=.000$

Figur 7 viser oss en klar sammenheng mellom elevenes karakterer og utdanningsambisjoner. Vi ser at elevene med de høyeste ambisjonene søkte til de studieforbereende retningene studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF), studieretning for musikk, dans og drama (MD) og studieretning for idrettsfag (ID). Men vi merker oss også at de 117 elevene som ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring også hadde høye utdanningsambisjoner på linje med søkerne til de studieforbereende retningene. Søkerne til de yrkesfaglige retningene hadde ikke se samme ambisjonene.

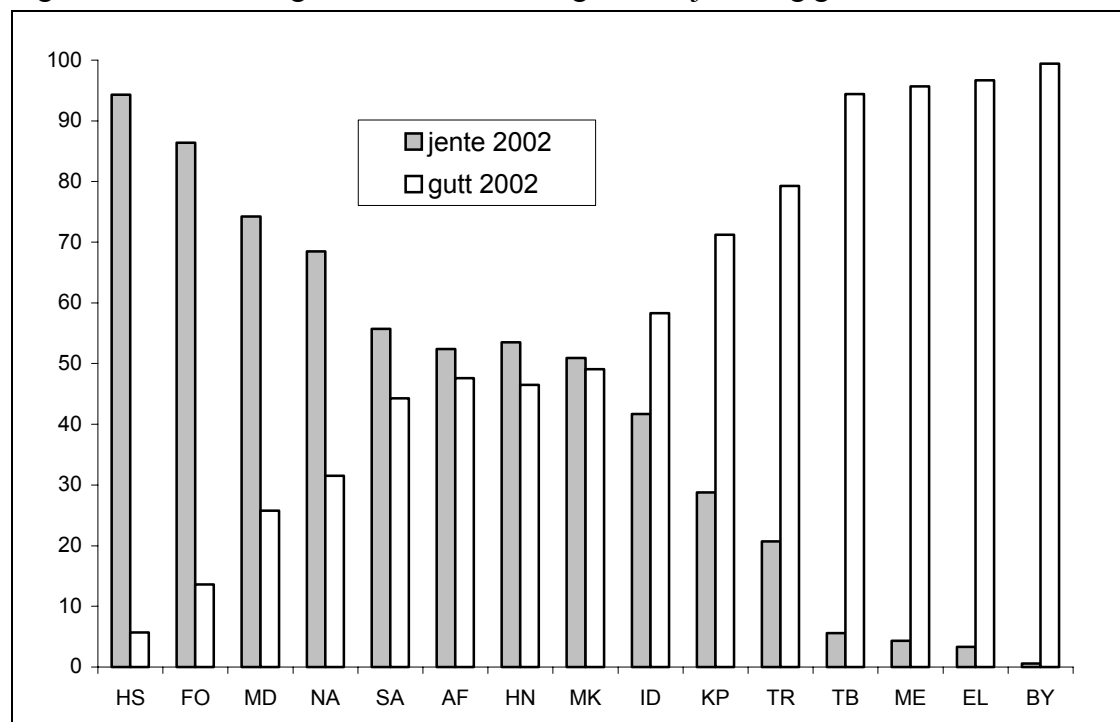
3.4 Jentene søkte jentefag og guttene søkte guttefag

I utvalget var det 49 prosent jenter og 51 prosent gutter. Dette mønsteret var stort sett likt fra fylke til fylke. I alle fylkene (med unntak av ett) var jentene i mindretall, varierende

mellom 47.4 og 49.7 prosent. Ett fylke avvek fra dette bildet: I Østfold var jentene i flertall og utgjorde 52.4 prosent av søkerne.

Vi har sett på hvilke studieretninger jenter og gutter søkte skoleåret 2002/2003. Dette fremgår av figur 8.

Figur 8 Søkning til ulike studieretninger blant jenter og gutter. N=9826

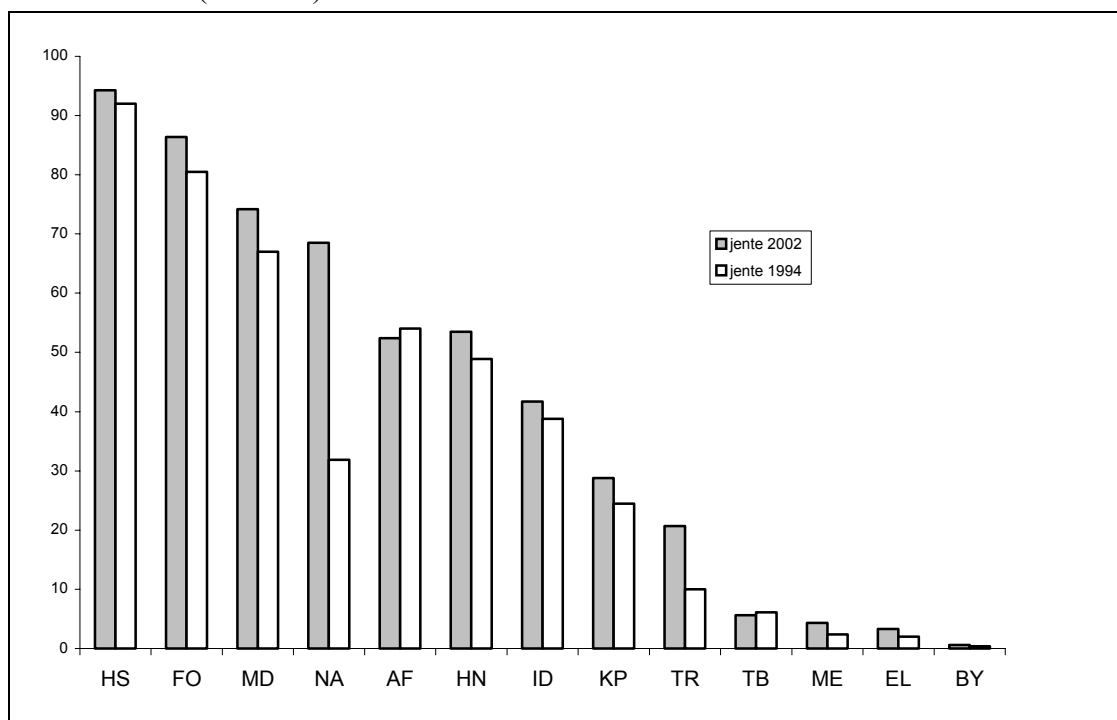
Figur 8 viser et tydelig bilde av en kjønnsbasert søkning til de ulike studieretningene i videregående opplæring. Vi kan dele studieretningene i tre; guttefag, jentefag og 50-50 fag. Guttefagene er kjemi- og prosessfag, trearbeidsfag, tekniske byggfag, mekaniske fag, elektrofag og byggfag. På alle disse seks studieretningene var det over 68 prosent gutter blant søkerne, og til de fire sistnevnte var det over 95 prosent gutter blant søkerne. Til byggfag var det 99.4 prosent gutter blant søkerne.

De typiske jentefagene er helse- og sosialfag, formgivningsfag, musikk, dans og drama og naturbruk. Til alle disse fire retningene var det over 68 prosent jenter blant søkerne. Til helse- og sosialfag var 92 prosent av søkerne jenter.

50-50-fagene er salg og service, allmenne, økonomiske og administrative fag, hotell og næringsmiddelfag, medier og kommunikasjon og idrettsfag. Til disse fem studieretningene var det ikke flere enn 55 prosent av søkerne som var enten jente eller gutt, med unntak for idrettsfag hvor 58 prosent av søkerne var gutter.

Vi har også sammenlignet søkningen til skoleåret 2002-2003 med elevene i skoleåret 1994-95. Ettersom ikke alle kommer inn på det de har søkt på, er ikke en sammenligning mellom *søkere* i 2002 og *elev*er i 1994 helt korrekt. Men når vi vet at de aller fleste kom inn på førsteønsket sitt, kan vi tillate oss denne sammenligningen som vi viser i figur 9.

Figur 9 Søkning til ulike studieretninger blant jenter i 1994¹⁰ (N=49.170) og i 2002 (N=8926)

Figur 9 viser at det ikke har skjedd endringer av betydning på disse åtte årene. Med unntak for at studieretning for naturbruk har endret seg fra å være en gutteretning til å bli en jenteretning, var det de samme studieretningene som ble foretrukket av henholdsvis jenter og gutter i 2002 og åtte år tidligere.

Vi har også gjort en sammenligning de sju fylkene i mellom for andelen jenter som hadde søkt til henholdsvis jentefagene (studieretninger hvor det var klar overvekt av jentesøkere i de sju fylkene samlet), 50-50 fagene (studieretninger hvor det var relativ jevn fordeling av gutter og jenter i de sju fylkene samlet) og guttefagene (studieretninger hvor det var klar overvekt av guttesøkere i de sju fylkene samlet). Dette fremgår av tabell 5.

Tabell 5 Andel jenter som har søkt til gutte-, jente- og 50-50-fag i sju fylker.

Fylke	Jentefag	50-50-fag	Guttefag
Østfold	87	56	4
Akershus	81	50	4
Oslo	80	49	7
Hedmark	84	50	3
Buskerud	86	52	3
Vestfold	88	52	3
Telemark	88	55	3
Alle	85	51	4

¹⁰ Kilde for 1994-tallene er Sandberg og Vibe (1995)

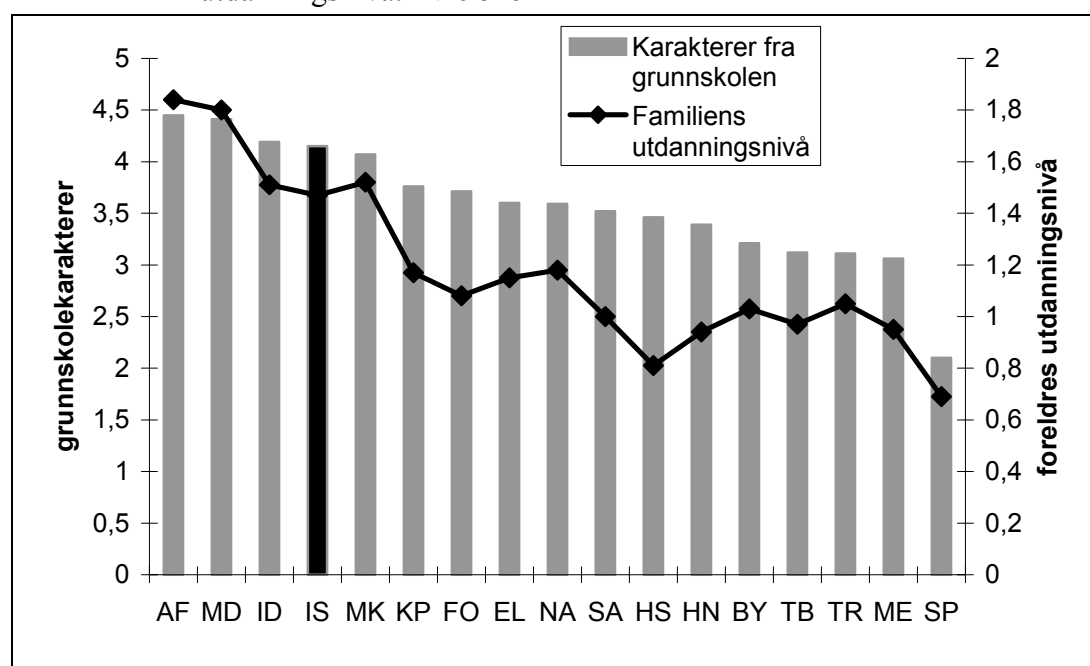
Tabell 5 viser en viss variasjon fylkene i mellom. Det tradisjonsbundne kjønnsbaserte søkermønsteret til videregående opplæring var svakere i Oslo og Akershus enn i de andre fylkene. Men til tross for denne variasjonen, er hovedinntrykket at valg av studieretning i videregående skole fortsatt var sterkt kjønnsbasert og at dette gjaldt i alle de sju fylkene.

Oppsummert: Jenter og gutter foretar tradisjonelle kjønnsbaserte valg når de velger videregående opplæring, dette er et mønster som ser ut til å ligge fast over år og dette gjaldt i alle de sju fylkene som var med i denne undersøkelsen.

3.5 Søkere til studieforberedende retninger hadde foreldre med høyest utdanningsnivå

Vi spurte ungdommene om mors og fars utdanning. På bakgrunn av den informasjonen vi fikk, har vi laget et samlemål på foreldres utdanning.¹¹ Forholdet mellom søkt studieretning, grunnskolekarakterer og foreldrenes utdanningsnivå fremgår av figur 10.

Figur 10 Søkt studieretning, grunnskolekarakterer og foreldrenes gjennomsnittlige utdanningsnivå. N=9826

Figur 10 viser at det var en sammenheng mellom hva elevene søkte og foreldrenes utdanningsbakgrunn. Vi ser at elevene som søkte studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag og studieretning for musikk, dans og drama hadde foreldre med høyest gjennomsnittlig utdanningsnivå (rundt 1.8). Foreldrene til de som søkte studieretning for idrettsfag og studieretning for medier og kommunikasjon samt til ikke-

¹¹ Skalaen på denne variabelen er slik: 0=grunnskole, 1=yrkesutdanning på videregående skoles nivå, 2=allmennfagutdanning på videregående skoles nivå, 3=høyere utdanning

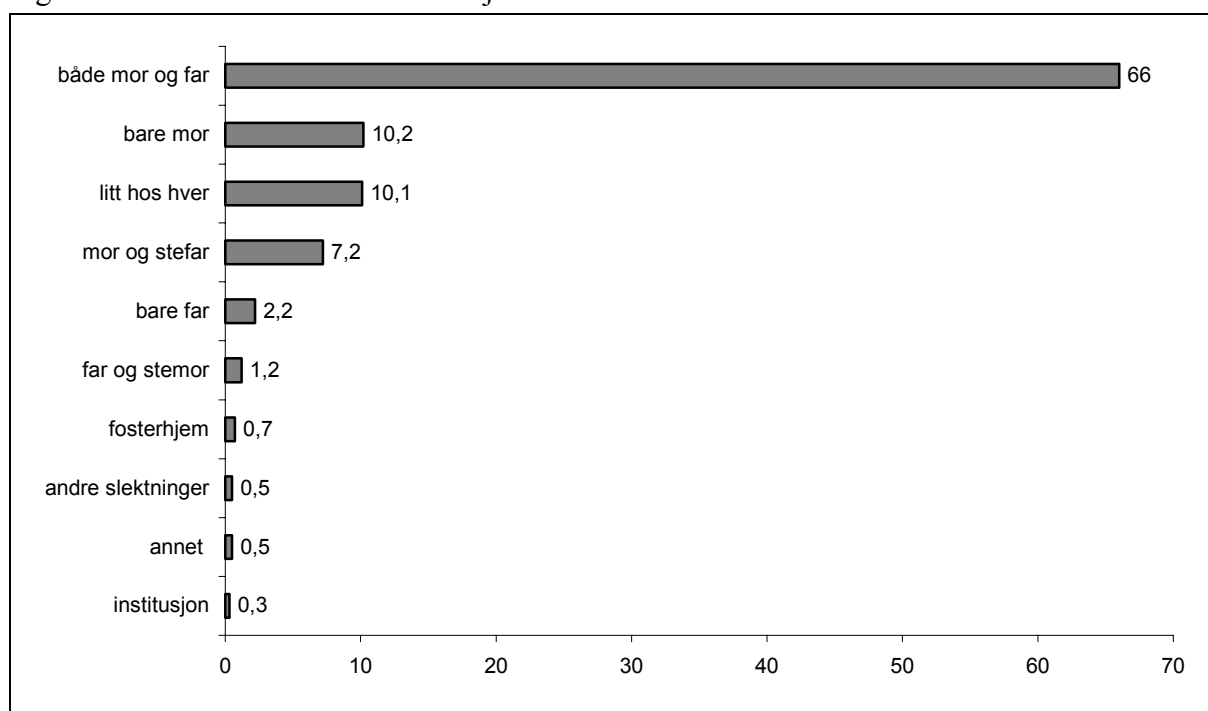
søkerne, hadde et noe lavere snitt (rundt 1.5), men fortsatt høyere enn foreldrene til søkerne til alle de øvrige studieretningene (varierende mellom 0.8 og 1.2).

Bildet i figur 10 viser også en sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og elevenes prestasjoner i grunnskolen ($\eta^2=.40$). Elevene med de høyeste karaktersnittene hadde foreldre med høyest utdanningsnivå, og de søkte studieforberedende retninger. Elever med de laveste karaktersnittene hadde foreldrene med lavest utdanningsnivå, og de søkte yrkesfaglige retninger.

3.6 Sammenheng mellom familiesituasjon og valg av studieretning

Mange unge vokser i dag opp i andre familiekonstellasjoner enn sammen med begge sine biologiske foreldre. I utvalget vårt var situasjon slik som vist i figur 11.

Figur 11 Elevenes familiesituasjon. N=9826

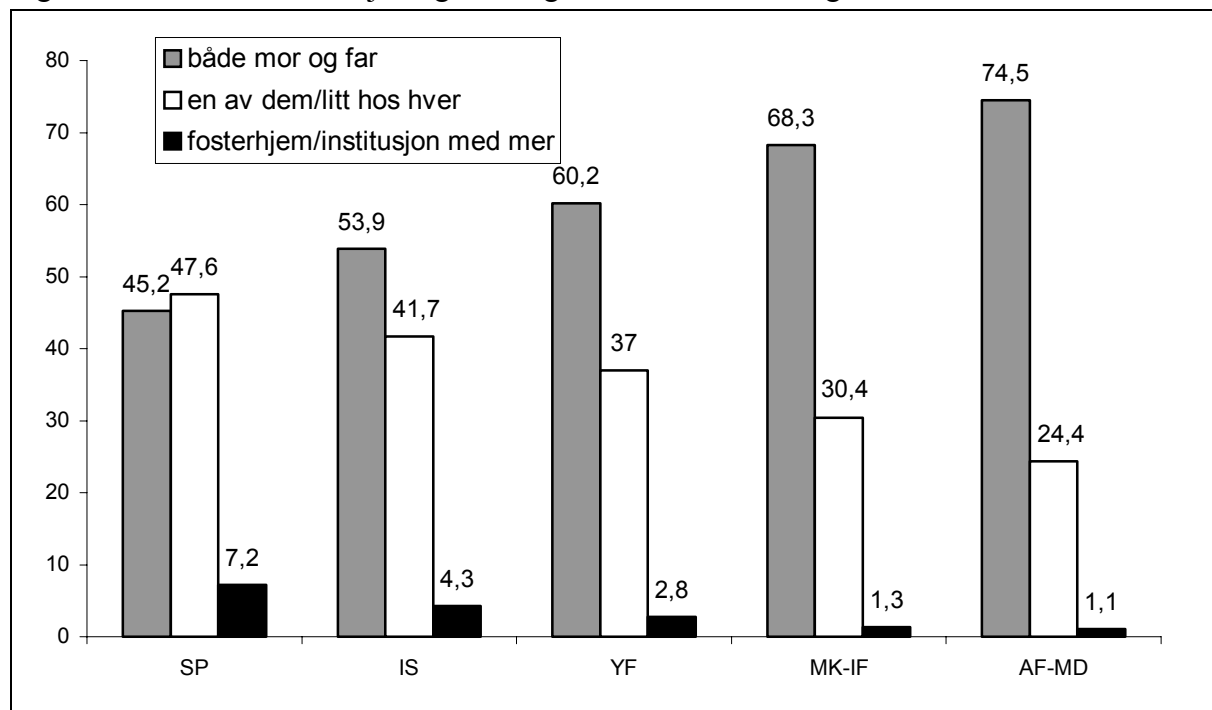

Figur 11 viser at to av tre bodde sammen med begge foreldrene da de var 15 år gamle. Den hyppigst forekommende familiesituasjonen utenom det å bo sammen med begge foreldrene var å bo sammen med bare mor – en av ti - eller litt hos hver – en av ti. Vi ser også at to prosent av elevene bodde uten noen av foreldrene, i fosterhjem, på institusjon eller annet.

Vi har også sett litt på om det er noen sammenheng mellom familiesituasjon og hva eleven har søkt i videregående opplæring. Dette fremgår av figur 12.

Vi ser av figur 12 at det var en klar sammenheng mellom elevenes familiesituasjon og hva de hadde søkt i videregående opplæring. Elevene som hadde søkt spesialklasser med

Figur 12 Familiesituasjon og søkning til ulike studieretninger. N=9826

redusert elevtall bodde i langt mindre grad sammen med både mor og far enn de andre gruppene, det gjaldt bare 45 prosent av dem. Vi ser en økning i andelen som bodde sammen med begge foreldrene fra gruppe til gruppe, og blant de som hadde søkt studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag og studieretning for musikk, dans og drama bodde størst andel, tre av fire, sammen med både mor og far. Motsatt ser vi at andelen som ikke bodde sammen med begge foreldrene, både de som bodde sammen med en av foreldrene eller litt hos hver og de som bodde på institusjon, avtar mot høyre i figuren. Blant de som søkte spesialklasser ser vi at hele sju prosent bodde på institusjon, i fosterhjem eller innenfor andre løsninger.

Vi så også på sammenheng mellom familiesituasjon og karakterer og fant at de som bodde sammen med både mor og far hadde et karaktersnitt på 4.1 fra ungdomsskolen, mens de som bodde i konstellasjoner hvor den ene forelderen var til stede hadde et snitt på 3.7, mens de som bodde helt uten noen av foreldrene hadde et snitt på 3.2. Disse forskjellene er statistisk signifikante, og sammenhengen er moderat ($\eta^2=.21$).

Vi så også på sammenheng mellom familiesituasjon og foreldres høyeste utdanningsnivå, og fant at foreldrenes utdanningskår der elevene bodde sammen med både mor og far var 1.5, der de bodde hos en av foreldrene eller litt hos hver 1.2, og der de bodde på institusjon, fosterhjem eller lignende var foreldrenes utdanningskår 0.8. Det var altså klare sammenhenger mellom elevenes familiesituasjon og både foreldrenes utdanningsnivå, elevenes grunnskolekarakterer og hvilken retning de hadde valgt i videregående opplæring.

3.7 Elever med minoritetsbakgrunn

Vi spurte elevene om hvor i verden de og foreldrene deres var født. På bakgrunn av besvarelsene har vi gruppert elevene i sju ulike kategorier. Dette fremgår av tabell 6.

Tabell 6 Innvandrerkategori. Prosent. N= 9826

Innvandrerkategori	Andel
Født i Norge av norske foreldre	83.5
Første generasjons innvandrere, ikke-vestlige foreldre	5.2
Første generasjons innvandrere, vestlige foreldre	1.4
Andre generasjons innvandrere, ikke-vestlige foreldre	2.8
Andre generasjons innvandrere, vestlige foreldre	0.2
Født i Norge av en norsk og en vestlig forelder	4.9
Født i Norge av en norsk og en ikke-vestlig forelder	2.0

Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn betyr bakgrunn fra Øst-Europa, Afrika, Asia og Latin-Amerika. Vestlig bakgrunn vil si opprinnelse fra andre nordiske land, Vest-Europa og Nord-Amerika.

Et viktig spørsmål er i hvilken grad vi har lyktes med å identifisere elever med minoritetspråklig bakgrunn. Hvordan stemmer de opplysningene vi har overens med andre kilder som dokumenterer innslaget av personer med innvandrerbakgrunn i befolkningen og i videregående opplæring? Dette skal vi drøfte i det følgende.

Innvandrerbefolkningen er en betegnelse som Statistisk sentralbyrå bruker om første og andre generasjons innvandrere, enten de har vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn. Kort sagt omfatter innvandrerbefolkningen alle personer med to utenlandsfødte foreldre. Ved inngangen til 2001 utgjorde innvandrerbefolkningen 6,6 prosent av hele befolkningen ifølge SSBs tall (Lie 2002:15). Fra tabell 6 kan det utledes at denne andelen var 9,6 prosent i vårt datamateriale. Når en relativt høy andel hadde innvandrerbakgrunn i vårt materiale, henger dette i første rekke sammen med at innvandrerbefolkningen er sterkere representert i våre syv utvalgsfylker enn i de øvrige fylkene. Om lag tredjedeler av innvandrerbefolkningen i landet var bosatt i våre syv utvalgsfylker per 1.1.99 (Lie 2002:15).

Vi kan videre se av tabell 6 at både blant første og andre generasjons innvandrere fantes det langt flere med bakgrunn fra ikke-vestlige land enn fra vestlige land. Den største gruppen nest etter majoritetskategorien, var første generasjons innvandrere med foreldre som begge var født i ikke-vestlige land. Disse utgjorde drøyt fem prosent av utvalget. Første generasjons innvandrere med foreldre fra vestlige land utgjorde mindre enn halvannen prosent. Det samme forholdet viste seg blant andre generasjons innvandrere, hvor de med ikke-vestlig bakgrunn var mange ganger flere enn de med vestlig bakgrunn. På dette området er vårt datamateriale i overensstemmelse med andre elevbaserte datasett hvor innvandringsrelaterte opplysninger er hentet fra Statistisk sentralbyrås

befolkningsregister (Opheim & Støren 2001; Lødding 2003). Den klare overvekten av ikke-vestlig fremfor vestlig innvandrerbakgrunn i tabell 6 kan kanskje overraske når en også vet at svensker og dansker utgjør de desidert største nasjonalitetsgruppene samt at flere andre vestlige nasjonalitetsgrupper er blant de største i innvandrerbefolkningen (SSB 1999; Lie 2002:40). Forskjeller i utvandringsmønstre forklarer dette. Tysse & Keilman (1997) har poengtert at utvandringen er langt sterkere blant innvandrere fra Norden, Nord-Amerika og Vest-Europa enn blant innvandrere fra Øst-Europa, Afrika, Asia og Latin-Amerika. Innvandrere med vestlig bakgrunn er kjennetegnet ved at de innvandrer på grunn av kortvarige arbeidsoppdrag, eller for å gå på skole i Norge. Dette forklarer også at andelen andregenerasjons innvandrere med to vestlig fødte foreldre var forsvinnende liten, slik det fremgår av tabell 6.

Annerledes forholder det seg blant de med en norskfødt og en utenlandskfødt forelder. Blant disse er det langt vanligere at den utenlandskfødte forelder er fra et vestlig enn fra et ikke-vestlig land, slik en kan lese av tabell 6. Det samme fremgår av en spørreskjemaundersøkelse til ungdom i det første Reform 94-kullet (Lødding 2003:31). SSB konstaterer om eksisterende ekteskap i 2001 at en del er inngått mellom norskfødte og personer fra naboland og fra USA, og at det med unntak for enkelte land, er inngått svært få ekteskap mellom norskfødte og innvandrere fra den tredje verden (Lie 2002:19).

Forskjeller i andeler som kan kalles første og andre generasjons innvandrere, slik dette fremgår av tabell 6 er også gjenkjennelig ut fra SSBs dokumentasjon av innvandringsbefolkningen. Det finnes relativt få andre generasjons innvandrere i den aldersgruppen vi konsentrerer oss om i denne rapporten. Hele 66 prosent av alle andre generasjons innvandrere var under 10 år per 1.1.99, poengterer SSB (2000:8). I spørsmål om utdanningsvalg og utdanningsprogresjon, gir det mening å skille mellom første og andre generasjons innvandrere. Lie (2002:51) fremhever at andre generasjons innvandrere avviker stadig mindre fra totalbefolkningen når det gjelder deltakelse i videregående opplæring, mens deltakelsen blant første generasjons innvandrere er relativt lav, men økende. Også i spørsmål om kompetanseoppnåelse finnes det betydelige forskjeller mellom innvandrere og etterkommere av innvandrere (Lødding 2003).

Tabell 7 fremstiller innslaget av ungdommene med innvandrerbakgrunn i de ulike fylkene.

Tabell 7 Innvandrerkategori i de ulike fylkene. Prosent innen hvert fylke.

Innv.kategori	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Buskerud	Vestfold	Telemark	Alle
Norsk	87	85	68	93	81	89	90	84
1.gen. innv.	6	4	11	2	7	5	4	6
2.gen. innv.	1	2	10	0,4	4	0,6	0,7	3
En norskfødt forelder	6	9	11	5	8	6	5	8
N	1202	2609	1659	986	1246	1313	811	9826

Vi har sett på om denne fordelingen fylkene i mellom gjenspeiler fordeling mellom innvandrerbefolkningen mellom fylkene. Med utgangspunkt i Lie (2002:29) og SSB 2002 har vi beregnet at innvandrerbefolkningen utgjorde følgende andeler i de ulike fylkene: Østfold 6 prosent, Akershus 7.3 prosent, Oslo 19 prosent, Hedmark 2.4 prosent, Buskerud 7 prosent, Vestfold 5.1 prosent og Telemark 4.7 prosent.. Dersom vi sammenligner disse tallene med summen av 1. og 2. generasjons innvandrere i tabell 7, ser vi at det ikke er totalt sammenfall. Dette kan skyldes at vi har sett på 16-åringer, mens SSB-tallene gjelder for hele befolkningen. Men det vi kan fastslå er at vårt utvalg for en stor del gjenspeiler forholdet mellom de ulike fylkene. Oslo har desidert flest innvandrere, mens andelen er klart lavest i Hedmark. Vi kan konkludere med at vårt datamateriale synes å være rimelig pålitelig når det gjelder identifiseringen av personer med innvandrerbakgrunn.

3.8 Elevenes vurdering av skolesituasjonen

Vi stilte en rekke spørsmål til elevene for å forsøke å danne oss et bilde av hvordan de opplevde sin egen læringssituasjon. Hvordan hadde de fått undervisning, hadde de fått utbytte av den, hadde det vært vanskelig, hvordan vurderer de betydningen av undervisning generelt med mer.

Vi ba elevene ta stilling til en rekke utsagn knyttet til skolesituasjonen (se spørsmål 5 i spørreskjema, vedlegg 3). Ved hjelp av faktoranalyse identifiserte vi noen mønstre i elevenes svar som gjorde det mulig å velge ut grupper av enkeltutsagn som sammen danner disse bakenforliggende dimensjonene.¹²

- Tilfredshet med læringssituasjonen
 - Lærerne mine er interessert i hvordan jeg gjør det
 - Jeg får ros av lærerne mine når jeg gjør det bra
 - Jeg har engasjerende lærere
 - Lærerne mine bryr seg hvis jeg er uvenn med noen
 - De fleste lærerne mine er flinke
 - Undervisningen er slik at jeg får utbytte av den
- For mye teori i undervisningen
 - Det er for mye teori på skolen
 - Det er for lite praktiske oppgaver på skolen
 - Det er kjedelig å gå på skolen
 - Mye av tida på skolen er bortkastet
 - Undervisningen er interessant (-)
- Vurderer skolen som nødvendig med tanke på fremtida
 - Å få gode karakterer er viktig
 - Det er viktig å gjøre så godt en kan på skolen

¹² Vi har listet opp de enkelte utsagn som ladet på den gitte dimensjonen. Alle enkeltspørsmål lader positivt på dimensjonen, med unntak for de to utsagnene som er merket med (-).

- Utdanning kommer godt med seinere i livet
- Jeg lærer mye på skolen
- Sosialt utenfor på skolen
 - Det er vanskelig å få nye kamerater på skolen
 - Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen
- Har faglig selvtillit
 - Jeg er flinkere enn de fleste andre i klassen min
 - Det er mange fag på skolen som er vanskelige (-)
- Skolen er en sosial arena
 - Det er på skolen jeg treffer kameratene mine
 - Jeg gleder meg til å møte de andre i klassen hver dag

Ved hjelp av enkeltutsagnene som bidrar til de ulike dimensjonene laget vi sju nye indeksvariabler. På disse nye variablene er laveste verdi 1(=helt uenig) og høyeste 5(=helt enig). Gjennomsnittelig skår på hver av indeksvariablene var som vist i tabell 8.

Tabell 8 Gjennomsnittlig skår på noen indeksvariabler knyttet til skolesituasjonen

Dimensjon/indeksvariabel	Gjennomsnittlig skår
Tilfredshet med lærings situasjonen	3,60
For mye teori i undervisningen	3,45
Vurderer skolen som nødvendig med tanke på fremtida	4,51
Sosialt utenfor på skolen	1,81
Har faglig selvtillit	2,80
Skolen er en sosial arena	3,59

Vi ser at elevene var noe over middels fornøyd med lærersituasjonen, samtidig som de også hadde en skår like over middels på utsagn knyttet til at det er for mye teori i undervisningen, og det å vurdere skolen som en sosial arena. Også når det gjelder det å ha faglig selvtillit skårte deltakerne i prosjektet omkring middels.

På to av disse målene fant vi skårer mot ytterpunktene av skalaen. Elevene skårte høyt på målet for å vurdere skolen som nyttig med tanke på fremtida, og lavt på målet for å føle seg sosialt utenfor på skolen.

Vi har sett på sammenhengen mellom disse ulike indeksvariablene knyttet til elevenes vurdering av skolesituasjonen. Dette fremgår av tabell 9.

Fortegnene på sammenhengene gir oss en indikasjon på om det var de samme elevene som skårte høyt på de samme målene (positivt fortegn) eller ikke (negativt fortegn). Vi ser da en slags polarisering i elevmassen, og vi kan definere to grupper elever: *De vellykkede* og *de mistilpassede*. De vellykkede sa først og fremst at de var tilfreds med undervisningen og lærerne og de så nytten av å ta utdanning. De var også tilbøyelige til å gi også uttrykk for

Tabell 9 Sammenheng mellom ulike mål på elevenes vurdering av skolesituasjonen. Pearssons r. N=9826. Alle sammenhenger er signifikante på 1%-nivå

	For mye teori	Nyttig	Sosialt utenfor	Faglig selvtilitt	Sosial arena
Tilfreds	-.371	.460	-.159	.154	.230
For mye teori		-.291	.125	-.277	-.125
Nyttig			-.152	.193	.221
Sosialt utenfor				-.143	-.210
Faglig selvtilitt					.059

faglig selvtilitt og for at de opplevde skolen som en sosial arena. De mistilpassede derimot syntes det var for mye teori, de var lite fornøyd med undervisningen og lærerne og det var en tendens til at de følte seg sosialt utenfor på skolen.

Vi så også på elevens skår på disse sju målene for vurdering av skolesituasjonen, i forhold til hva de søkte i videregående opplæring. Dette fremgår av tabell 10.

Tabell 10 Vurdering av skolesituasjonen i forhold til søkning til videregående. Gjennomsnittlig skår. N=9826. p=.000 for alle variable

Dimensjon/indeksvariabel	SP	YF	IS	SF	Alle	eta
Tilfredshet med læringssituasjonen	3.67	3.48	3.69	3.72	3,60	.14
For mye teori i undervisningen	3.22	3.62	3.25	3.28	3.45	.21
Vurderer skolen som nødv. med tanke på fremtida	4.20	4.40	4.54	4.64	4.51	.21
Sosialt utenfor på skolen	2.35	1.88	1.89	1.72	1.81	.11
Har faglig selvtilitt	2.09	2.37	3.06	3.28	2.8	.39
Skolen er en sosial arena	3.51	3.50	3.69	3.68	3.59	.09

YF=yrkesfaglige studieretninger, SF=studieforberedende studieretninger

Selv om vi fant signifikante forskjeller, er hovedinntrykket at det ikke var store variasjoner i vurderingen av ulike sider ved skolesituasjonen i forhold til hva elevene hadde søkt i videregående opplæring. De små variasjonene vi fant peker i retning av at det var blant elevene som har søkt yrkesfagligs studieretninger vi kunne finne de som var minst tilfreds med undervisningen i ungdomsskolen og som i størst grad syntes det var for mye teori i undervisningen. Videre ser vi at ikke-søkerne og søkerne til de studieforberedende retningene i større grad enn de øvrige så nytteperspektivet ved utdanning, og det var også disse som ga uttrykk for størst faglig selvtilitt og som i størst grad så på skolen som en sosial arena.

3.9 Ekstra hjelp og støtte

Vi har kartlagt om elevene hadde ekstra hjelp og støtte i ungdomsskolen. Vi stilte elevene følgende spørsmål: "Har du for tiden ekstra hjelp og støtte i tillegg til den vanlige undervisningen som hele klassen din får?" Ved å spørre på denne måten, fanger vi opp det

som i følge elevene faktisk skjer på læringsarenaen. Det vi ikke kartlegger ved å spørre på denne måten er om elevene har hatt spesialundervisning i juridisk forstand, det vil si om det var fattet et enkeltvedtak om spesialundervisning, eller om de var tildelt ekstra ressurser i form av for eksempel ekstra lærer eller støttetimer. Elevene kan ofte ha spesialundervisning i juridisk forstand uten at de selv er klar over det, og også uten at de faktisk får ekstra hjelp og støtte. Og det kan også være slik at elever får ekstra hjelp og støtte uten at det er fattet enkeltvedtak eller at det følger ekstra ressurser med. Etter vår vurdering er derfor det subjektive aspekt – hvilken opplæring elevene mener at de får – viktigere enn det juridiske.

I hele utvalget vårt var det 13.3 prosent som sa at de, i tiende klasse hadde ekstra hjelp og støtte i tillegg til den vanlige undervisningen som hele klassen fikk. Det var en viss variasjon fylkene i mellom. Størst andel som sa de hadde ekstra hjelp og støtte fant vi i Oslo, Vestfold, Hedmark og Telemark der dette gjaldt henholdsvis 16, 15, 14.7 og 14.5 prosent og lavest andel fant vi i Buskerud, Østfold og Akershus med henholdsvis 10.8, 11.6 og 11.8 prosent.

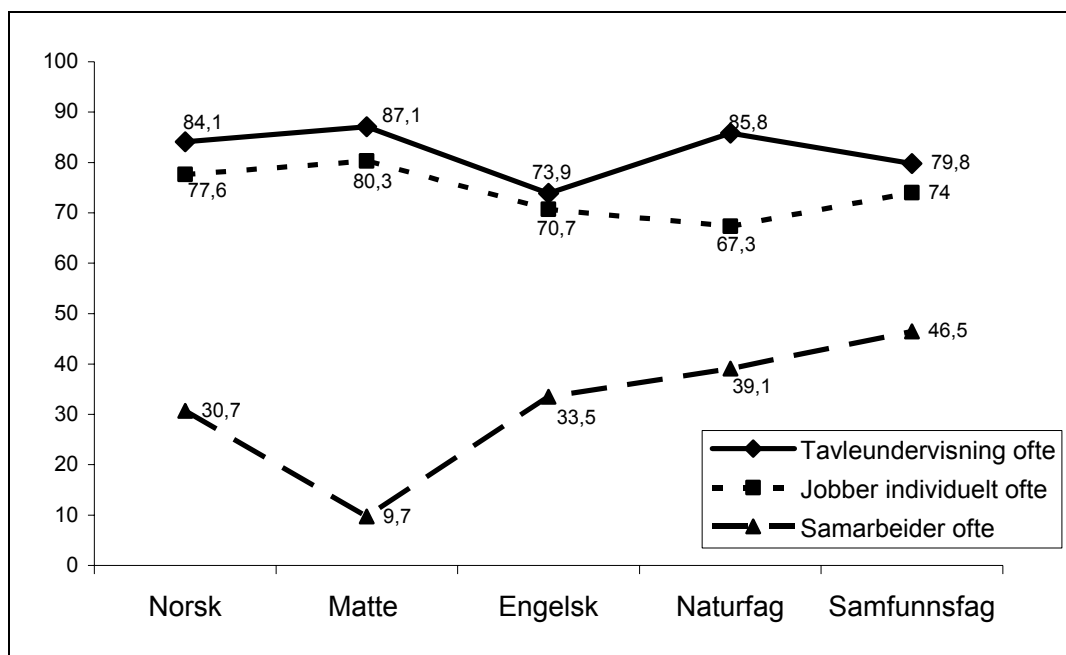
Omfanget på spesialundervisning anslås ofte til å være om lag 8-10 prosent av årskullene (Markussen 2000). Nå vi her målte høyere andeler enn dette, skyldes det nettopp at vi har spurt elevene selv. Vi vil da fange opp elever som ikke har spesialundervisning, men som selv opplever at de har ekstra hjelp og støtte.

Elevene ble også spurt om hvilke fag de hadde hatt ekstra hjelp og støtte i på ungdomsskolen. Vi fant da at det faget hvor flest hadde hatt hjelp var matematikk, hvor dette gjaldt 9.4 prosent. I norsk var det 5.6 prosent og i engelsk 6.6 prosent som hadde hatt ekstra hjelp og støtte. I andre fag enn disse tre var det små andeler som hadde hatt slik hjelp. Vi fant små fylkesvise variasjoner med unntak av matematikk, hvor andelen varierte fra 12.1 prosent i Vestfold til 7.1 prosent i Buskerud. I Oslo, Telemark, Akershus, Hedmark og Østfold var det henholdsvis 10.7, 10.1, 8.8, 8.4 og 8.1 prosent som hadde hatt ekstra hjelp og støtte i matematikk på ungdomsskolen.

3.10 Lærerdominert og individuelt arbeid fremfor elevsamarbeid

Vi spurte elevene hvilke arbeidsmåter som hadde vært praktisert i læringsarbeidet (spm 6, vedlegg 3). Elevene ble spurt om hvor ofte henholdsvis ulike *samarbeidsformer* (for eksempel gruppearbeid og prosjektarbeid), *individuelt* arbeid (for eksempel løse oppgaver, lese i bøker eller finne frem stoff selv) og *lærerdominerte* arbeidsformer (for eksempel å gjennomgå læreboka, forklare på tavla og forelese for klassen) ble benyttet i de fem fagene norsk, matematikk, engelsk, naturfag og samfunnsfag. Elevenes oppfatning av bruk av ulike arbeidsformer framgår av figur 13.

Figur 13 Andeler som sa at de ulike arbeidsformene ble brukt svært ofte eller ganske ofte. N=9826

Figur 13 viser oss bildet av en ungdomsskole hvor det fortsatt var slik at lærerdominert undervisning og individuelt arbeid var dominerende, mens samarbeid elevene i mellom fortsatt var langt mindre utbredt. Dette gjaldt i alle de fagene vi spurte om, selv om vi kan observere noen nyanser, for eksempel at samarbeid i matematikk nesten ikke forekom, mens det var langt mer utbredt i samfunnsfag og naturfag. Dette kan nok forklares på mange måter. Noen vil hevde at dette har med fagenes egenart å gjøre, at det er mye lettere å få til samarbeid i naturfag og samfunnsfag enn i matematikk. Andre ville bestride dette og i stedet vektlegge at dette skyldes at praksis i norske klasserom fortsatt er preget av et læringssyn basert på ”læreren som formidler”, og på ”eleven som mottaker” av kunnskap.

Det mønsteret vi ser her varierte bare ubetydelig de sju fylkene i mellom.

3.11 Fravær

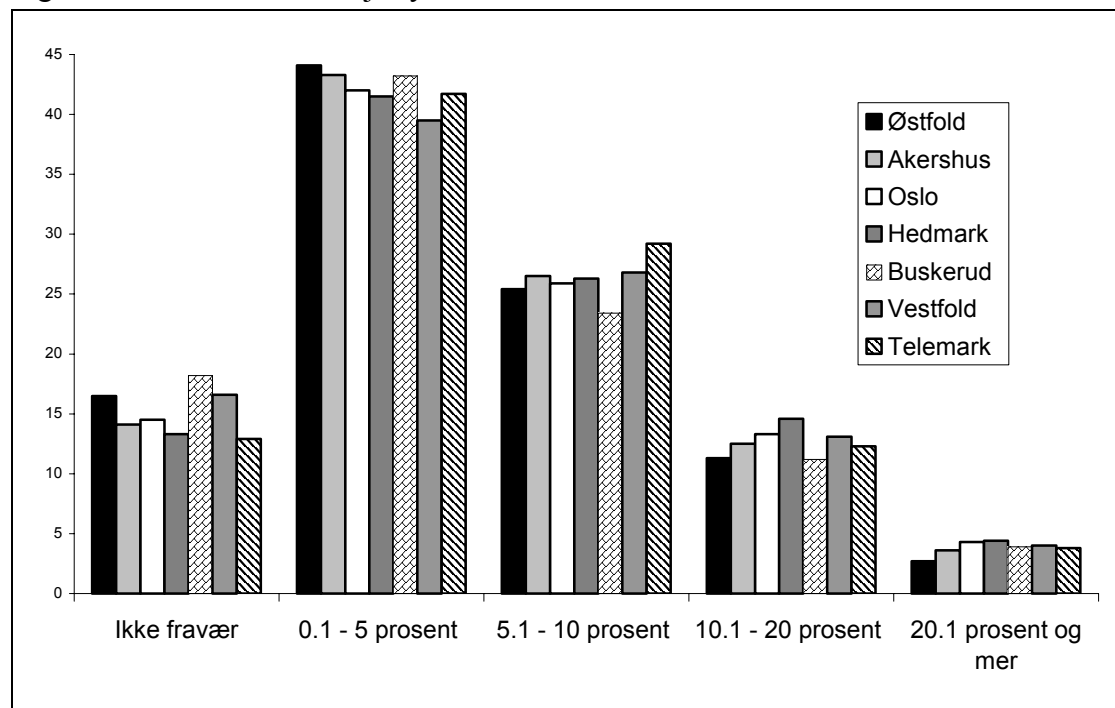
I spørreundersøkelsen våren 2002 kartla vi også elevenes fravær. Dette gjorde vi ved å be elevene oppgi hvor mange dager og timer de hadde vært borte i løpet av høsten 2001, det vil si den første terminen i 10.klasse. Ettersom elevene vanskelig kan huske dette eksakt, hadde vi bedt lærerne deres finne frem fraværsopplysningene for denne høsten på forhånd. Når elevene kom til dette spørsmålet, fikk de hjelp av lærerne til å fylle inn riktig opplysning.

Gjennomsnittelig fravær for alle elevene i utvalget var 5.8 prosent, noe vi vil karakterisere som et lavt fravær. Det var så godt som ingen variasjon fylkene i mellom. I en undersøkelse av fraværet i videregående opplæring høsten 1988 fant Markussen (1990) at

fraværet blant grunnkurselevne var 4,8 prosent. Vi observerer altså et relativt likt fraværsmønster med 13 års mellomrom.

Vi har også sett på hvordan fraværet fordeler seg, og for å vise hvor like de seks fylkene var, viser vi i figur 14 fordelingen av fraværet i de sju fylkene.

Figur 14 Fravær i de sju fylkene. N=9826

Vi ser at i samtlige fylker var det rundt 15 prosent som ikke hadde fravær høsten 2001, mens om lag 40 prosent hadde et fravær under 5 prosent. Tre-fire prosent hadde et fravær over 20 prosent.

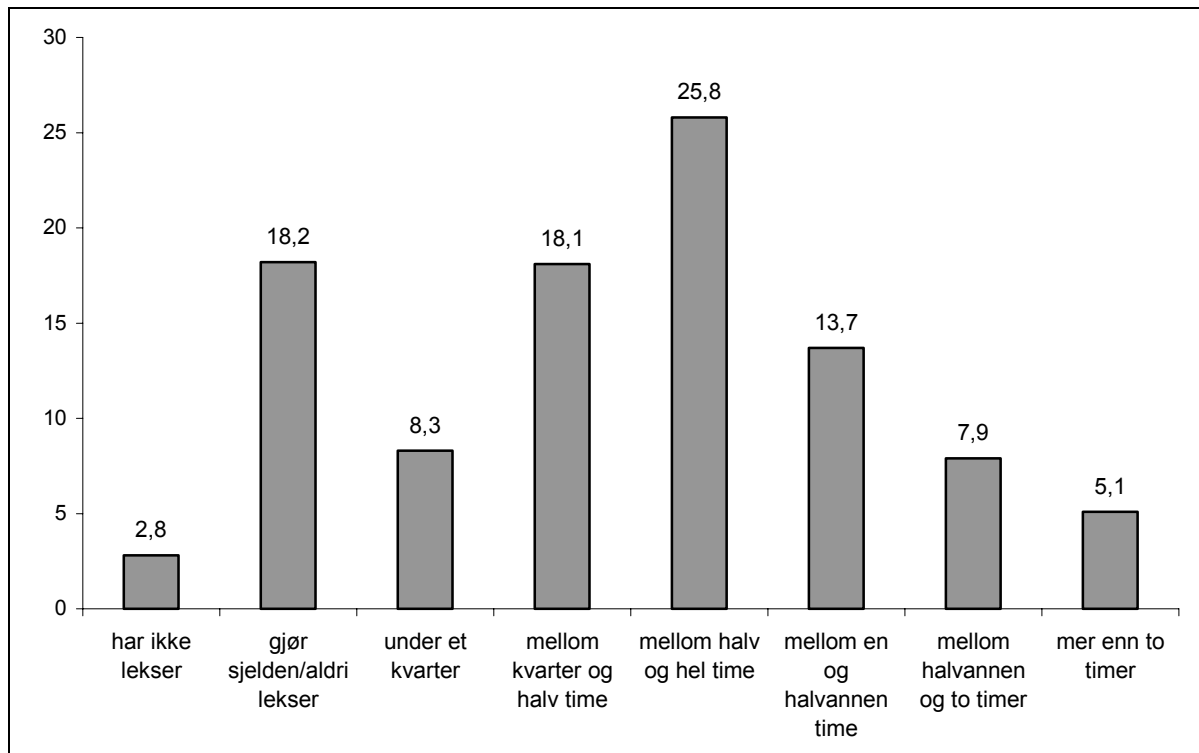
Det var en viss variasjon i hvor stort fravær søkere til ulike alternativer hadde hatt. Vi fant at blant de som søkt studieforberedende retninger (SF) var fraværet lavest (4,9 prosent), mens elever som søkte spesielle ordninger med redusert elevtall, hadde som gruppe hatt det høyeste fraværet (7,5 prosent). Elever som søkte yrkesfag hadde hatt et fravær på 6,6 prosent, mens ikke-søkerne hadde vært borte 5,8 prosent av tida høsten 2001.

3.12 Lekser

Vi spurte elevene hvor mye lekser de gjorde pr dag. I gjennomsnitt gjorde de lekser om lag en halv time pr dag. Det var så godt som ingen variasjon fylkene i mellom. Fordelingen av tid brukt på lesker i alle fylkene samlet fremgår av figur 15.

Figuren viser at elevene ikke brukte særlig mye tid på leksene sine når de gikk i tiende klasse. 20 prosent fortalte at de aldri gjorde lekser, mens ytterligere åtte prosent bare gjorde lekser mindre enn et kvarter pr dag. Om lag 45 prosent brukte mellom et kvarter og en time

Figur 15 Tid brukt på lekser i de sju fylkene

på lekser hver dag. Rundt hver fjerde elev la ned mer enn en time hjemmearbeid pr dag. En liten andel på fem prosent brukte mer enn to timer til lekser pr dag.

Dette er et bilde av en skole hvor den store majoritet bruker minimalt med tid på arbeid med lekser. Vårt datamateriale gir ikke grunnlag for å si hvorfor det er slik. Vi kan tenke oss noen mulige forklaringer. Den ene er at skolen ikke lenger stiller de samme krav til leksearbeid, at pedagogikken og måten å arbeide på er endret slik at mye av arbeidet foregår på skolen og at ungdommene dermed ikke har så mye lekser å gjøre. Når vi sammenholder dette med det ungdommene fortalte om måten de arbeidet med lærestoffet på (tabell x), virker ikke dette som en sannsynlig forklaring. Det tradisjonelle læringssynet med læreren som formidler og eleven som mottaker har fortsatt en dominerende plass, og da er det ikke grunn til å anta at tradisjonell leksepraksis er endret.

Den andre forklaringen er at majoriteten av ungdommene ikke prioriterer å bruke av sin tid til å gjøre lekser. Nedprioritering av tid til lekser burde føre til dårligere prestasjoner målt med karakterer. Vi har sett på dette, og sammenhengen mellom tid brukt på lekser og karakterer fra grunnskolen fremgår av tabell 11.

Vi fant en tydelig, signifikant sammenheng mellom tid brukt på lekser og karakter fra tiende klasse. Men det er også slående hvor liten gevinsten av å bruke mye tid på lekser var. De som har jobbet mye hadde ikke markert høyere snitt enn de som hadde jobbet under et kvarter med leksene hver dag. Dette kan peke i retning i at ungdommene ikke prioriterte å bruke mye tid på lekser fordi de har erfart at dette ikke straffer seg på

karakterkortet. Og: Alle kommer inn i videregående, så det insentivet som tidligere lå i å få gode karakterer for å komme inn i videregående, var ikke lenger til stede i samme grad.

Tabell 11 Tid brukt på lekser og karaktersnitt fra tiende klasse. N=9826

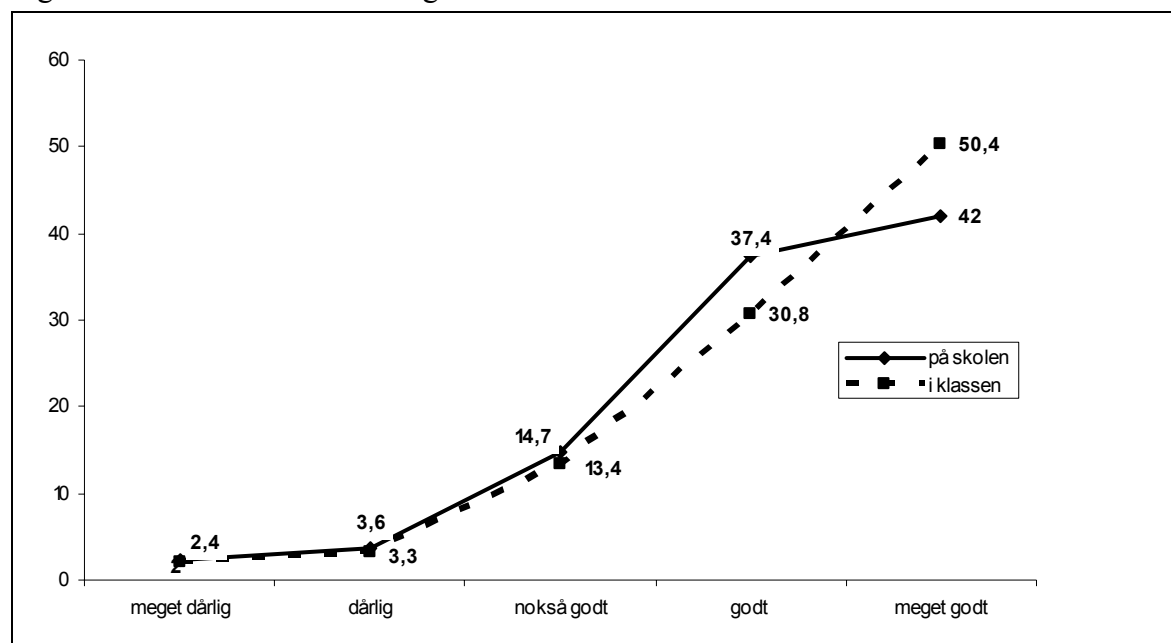
Tid på lekser per dag	Karaktersnitt
Har ikke lekser	3.4
Gjør sjelden eller aldr lekser	3.5
Under et kvarter	3.8
Mellom et kvarter og en halv time	3.9
Mellom en hel og en halv time	4.1
Mellom en og en og en halv time	4.2
Mellom en og en halv og to timer	4.2
Mer enn to timer	4.1

Eta=.27, p=.000

3.13 Trivsel

Vi har også kartlagt elevenes trivsel. Vi spurte hvordan de trivdes på skolen og i klassen. Fordelingen for hele utvalget fremgår av figur 16.

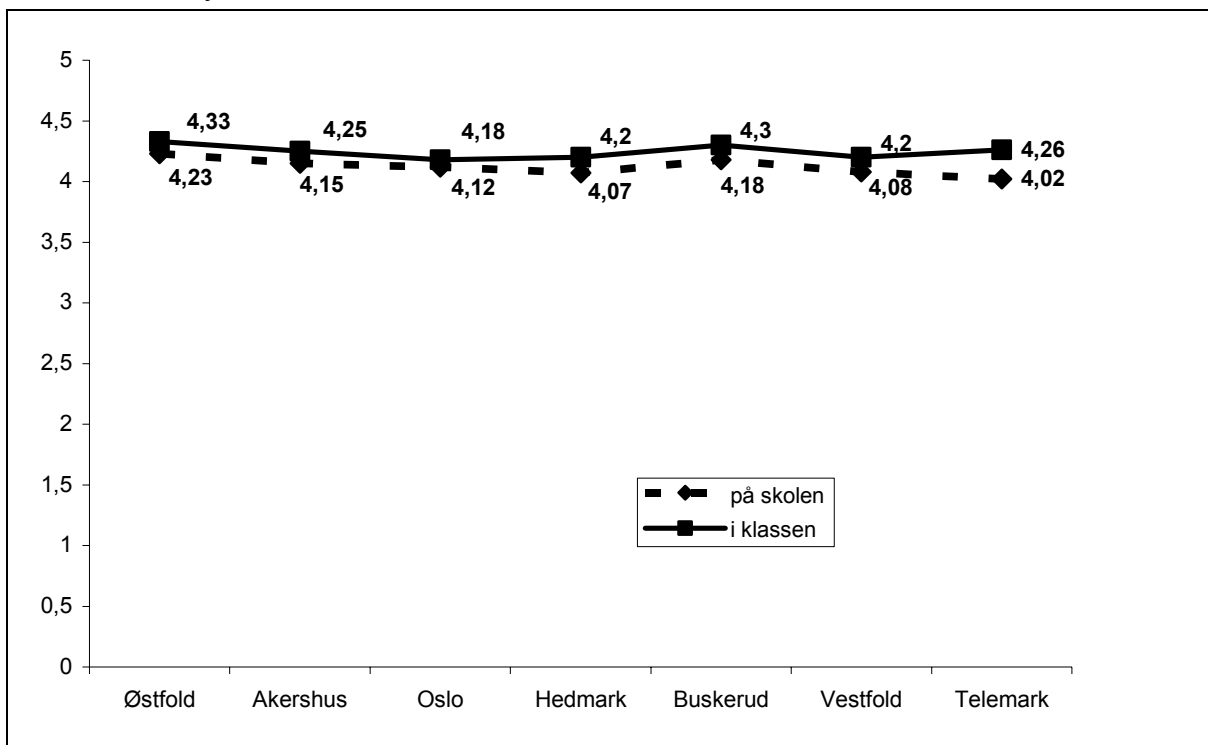
Figur 16 Trivsel i skolen og klassen. N=9826

Figur 16 viser oss at elevene etter eget utsagn trivdes godt både på skolen og i klassen når de gikk i tiende klasse på ungdomsskolen. 80 prosent sa at de trivdes godt både i klassen og på skolen, men vi merker oss at elevene rapporterte noe større trivsel i klassen enn på skolen.

Vi har undersøkt om det var noen fylkesvis variasjon når det gjaldt trivsel. Dette fremgår av figur 17.

Figur 17 Fylkesvis variasjon i trivsel i klassen og på skolen. Gjennomsnitt i hvert fylke. N=9826

Figur 17 viser at det var slik i samtlige fylker at elevene i gjennomsnitt trivdes bedre i klassen enn på skolen. Vi ser at skåren for trivsel i klassen ikke var vesentlig høyere enn skåren for trivsel på skolen. Det er snakk om tideler i forskjell, og i begge tilfeller var det høye skårer. Heller ikke mellom fylkene var det variasjon av betydning. For trivsel i klassen var det en variasjon på 0.15 poeng fra Oslos skår på 4.18 til Østfolds skår på 4.33. Likedan var variasjonen for trivsel på skolen 0.21 poeng fra Telemarks skår på 4.02 til Østfolds skår på 4.23.

Konklusjonen når det gjelder trivsel er altså at elevene rapporterte høy trivsel både i klassen og på skolen, riktignok noe høyere i klassen enn på skolen, og at det var ubetydelige fylkesvise variasjoner.

3.14 Adferdsvansker

Vi ba elevene ta stilling til en rekke utsagn knyttet til adferd i klassen og på skolen (se spørsmål 16 i spørreskjema, vedlegg 3¹³). Ved hjelp av faktoranalyse identifiserte vi noen mønstre i elevenes svar som gjorde det mulig å velge ut grupper av enkeltutsagn som sammen dannet disse bakenforliggende dimensjoner.

¹³ Utsagnene i spørsmål 16 er hentet fra Sørli 1998

- Pliktoppfyllende
 - Jeg sier fra eller ber om hjelp når det er noe jeg ikke skjønner
 - Jeg har med meg det jeg trenger på skolen
 - Jeg gjør alle leksene mine
- Innadvendt
 - Jeg føler meg ensom på skolen
 - Jeg er lei meg og deprimert på skolen
 - Jeg er sammen med andre elever i friminuttene
- Forstyrrende adferd
 - Jeg er trøtt og uopplagt i timene
 - Jeg blir lett distraheret i timene
 - Jeg fullfører ikke oppgaver som skal løses i timene
 - Jeg drømmer meg bort og tenker på andre ting i timene
 - Jeg sier negative ting om skolen og undervisningen
 - Jeg snakker med medelever eller bråker når det er meningen at det skal være stille
 - Jeg gjør ting uten å tenke meg om først
 - Jeg følger ikke de beskjedene lærerne gir
 - Jeg hører ikke etter når andre snakker
 - Jeg forstyrrer andre elever når de jobber i timene
 - Jeg kommer for seint til timene
- Alvorlig avvikende adferd
 - Jeg krangler med andre elever på skolen
 - Jeg slåss med andre elever på skolen
 - Jeg svarer tilbake når læreren irettesetter meg
 - Jeg blir fort sint når jeg er på skolen
 - Jeg er ekstra bråkete overfor lærere jeg ikke liker
 - Jeg prater høyt og finner på tull når det lærerne snakker om er kjedelig eller vanskelig
- Svært alvorlig avvikende adferd
 - Jeg har stjålet ting fra andre elever
 - Jeg har stjålet ting som tilhører skolen
 - Jeg har med vilje ødelagt ting som tilhører andre elever
 - Jeg har hatt med kniv eller slagvåpen på skolen
 - Jeg har mobbet truet eller plaget andre elever

Ved hjelp av enkeltutsagnene som bidro til de ulike dimensjonene laget vi sju nye indeksvariabler. På disse nye variablene er laveste verdi 0(=helt uenig) og høyeste 4(=helt enig). Gjennomsnittelig skår på hver av indeksvariablene er som vist i tabell 12.

Tabell 12 viser et relativt høyt gjennomsnittlig skår på pliktoppfyllende adferd. Det betyr at det var mange elever som oppfattet seg selv som pliktoppfyllende, de gjorde det de skulle og lager ikke noe tull. Skåren for innadvendt adferd viser at det var noen, men ikke mange

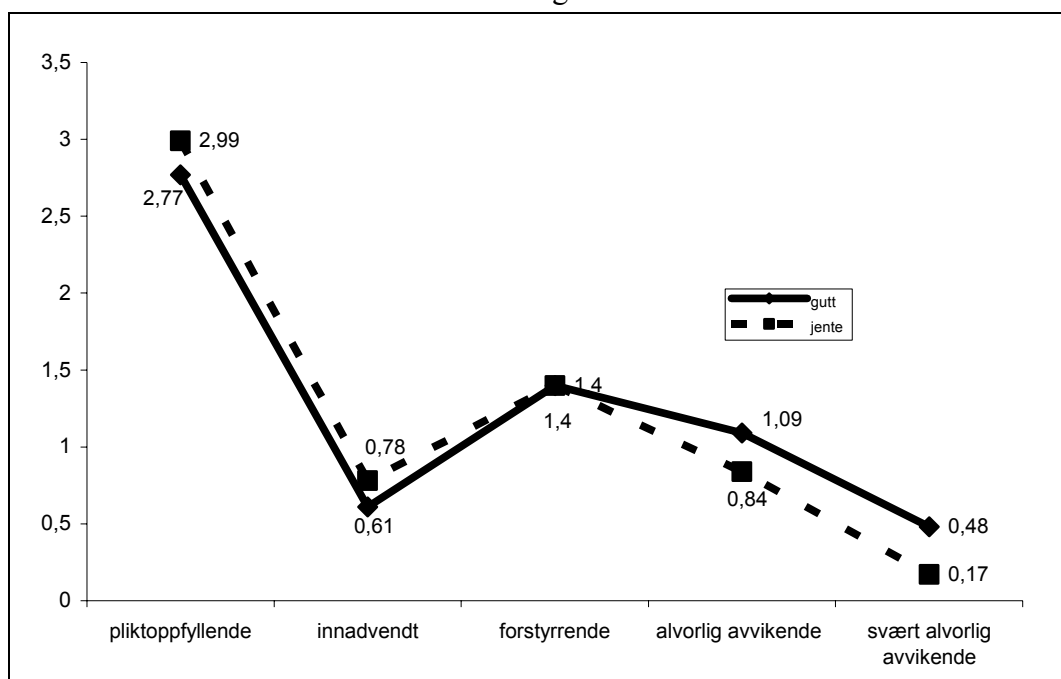
Tabell 12 Gjennomsnittlig skår på indeksvariablene knyttet til adferd

Dimensjon/indeksvariabel	Gjennomsnittlig skåre
Pliktoppfyllende adferd	2,88
Innadvendt adferd	0,69
Forstyrrende adferd	1,40
Alvorlig avvikende adferd	0,97
Svært alvorlig avvikende adferd	0,33

som ikke fant seg helt til rette og som var sosialt tilbaketrukket. Enda lavere var omfanget av svært alvorlig avvikende adferd. Alvorlig avvikende adferd forekom i noe høyere grad og forstyrrende adferd i enda noe høyere grad. Verdiene i tabell 12 viser også en polarisering i elevmassen. En stor majoritet som følger skolens regler, tilpasser seg og har en adferd som passer inn og ikke forstyrrer. Og så har vi noen minoritetsgrupper med ulik type og ulik grad av avvikende adferd.

Vi har også sett på om det var noen forskjell mellom jenter og gutter i forhold til adferdsproblemer. Dette går frem av figur 18.

Figur 18 Adferdsproblemer hos jenter og gutter. Gjennomsnittlig skår på indeksvariabler for adferd og adferdsavvik. N=9826

Av figur 18 ser vi at jentene i noe større grad enn guttene hadde pliktoppfyllende adferd, men de var også mer innadvendte. De to linjene møte på midten, og illustrerer at jenter og gutter var "like gode" når det gjaldt forstyrrende adferd. Når den avvikende adferden ble alvorligere var denne mest omfattende blant guttene, og guttene rapporterte om svært alvorlig avvikende adferd i langt større grad enn jentene. Vi har sett på sammenhengen mellom disse ulike formene for adferd og adferdsavvik. Dette fremgår av tabell 13.

Tabell 13 Sammenheng mellom ulike typer adferd og adferdsavvik. Pearssons r.
N=9826. Alle sammenhenger er signifikante på 1%-nivå

Adferd	Innadvendt	Forstyrrende	Avvikende	Svært avvikende
Pliktoppfyllende	-.15	-.51	-.44	-.40
Innadvendt		.27	.23	.21
Forstyrrende			.70	.50
Avvikende				.60

Tabell 13 bekrefter det vi konkluderte med på bakgrunn av tabell 12; vi har en polarisering i elevmassen. På den ene siden de pliktoppfyllende og på den andre ulike grupper med adferdsavvik av ulik type og ulik grad. Samtidig ser vi sterke korrelasjoner mellom de tre ulike formene for utagerende adferd, noe som indikerer at disse utgjorde en til dels ensartet gruppe, men at alvorlighetsgraden av avviket varierer. Dette fikk vi bekreftet i tabell 13. Den noe svakere korrelasjonen mellom de innadvendte og de utagerende indikerer at her var et visst sammenfall, men at dette var forskjellige elever.

Vi undersøkte fylkesvise variasjoner når det gjelder adferd og adferdsavvik hos respondentene, men fant ingen slike. Likheten fra fylke til fylke var tvert i mot overraskende stor.

3.15 Fritid og sosialt liv

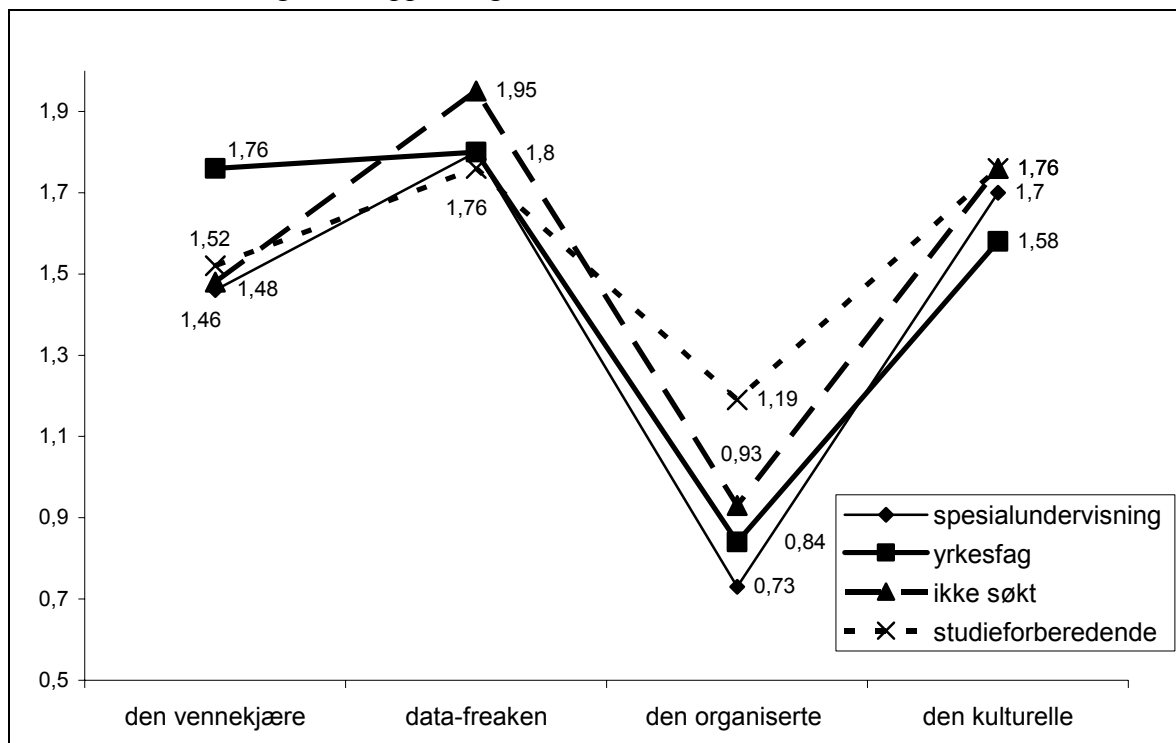
Vi ba ungdommene å ta stilling til noen utsagn knyttet til bruk av fritida si (se spørsmål 23 i spørreskjema, vedlegg x). På bakgrunn av stillingtagen til disse utsagnene og ved hjelp av faktoranalyse har det utkrystallisert seg noen ulike elevtyper i forhold til fritidsaktiviteter¹⁴:

- Den vennekjære
 - Jeg er sammen med venner hjemme hos meg eller hos dem
 - Jeg er på byen for å treffe venner
 - Jeg er hjemme alene eller sammen med familie hele kvelden (-)
 - Jeg er på fritidsklubb
- Data-freaken
 - Jeg spiller dataspill eller pc-spill
 - Jeg er på internet
- Den organiserte
 - Jeg er på møte i organisasjon, forening, lag eller lignende
 - Jeg trener eller deltar i idrettskonkurranse
- Den kulturelle
 - Jeg leser en bok
 - Jeg hører på musikk
 - Jeg er på øvelse i korps, band, kor, teatergruppe eller lignende

¹⁴ Vi har listet opp de enkelte utsagn som ladet på den gitte dimensjonen. Alle enkeltspørsmål lader positivt på dimensjonen, med unntak for de to utsagnene som er merket med (-).

Vi har sett på sammenheng mellom disse ulike elevtypene og hva ungdommene har søkt seg til i videregående opplæring. Dette fremgår av figur 19.

Figur 19 Sammenheng mellom ulike fritids-elevtyper og valg av retning i videregående opplæring. N=9826

Figur 19 viser at den vennekjære, data-freaken og den kulturelle er omtrent likt representert i ungdomsgruppa. Den organiserte fins i mindre grad. Vi ser også at eleven som har søkt spesielle ordninger var de som i minst grad var vennekjære, de var i minst grad med på organisert fritidsvirksomhet og de leste bøker på linje med søkerne til de studieforberedende retningene.

De som har søkt yrkesfag skiller seg ut ved å være de som var desidert mest vennekjære. Vi ser også at de var organisert i liten grad, og de var den gruppen som var kulturell i minst grad. Søkerne til de studieforberedende retningene skiller seg ut ved å være de som i størst grad drev organisert fritidsvirksomhet, og de er også kulturelle i størst grad. Ikke-søkerne er de som i størst grad har vært opptatt av data, de var ikke organisert i stor grad og de var kulturelle på linje med søkerne til de studieforberedende retningene.

3.16 Hvorfor har du søkt videregående opplæring?

Vi har spurt elevene om hvorfor de har søkt videregående opplæring. Elevene ble bedt om å ta stilling til noen begrunnelser for å søke videregående opplæring formulert som utsagn. Svarene deres går frem av tabell 14.

Tabell 14 Hvorfor har du søkt videregående opplæring? N=9826. Prosent.

	Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig	Ikke svart
Fordi det er nødvendig med utdanning for å komme videre i livet	3,4	1,4	9,5	82,1	3,6
Fordi jeg har lyst til å gå mer på skole	26,4	21,9	27,4	17,2	7,0
Fordi det ikke er noen andre muligheter	34,9	28,9	20,7	8,5	7,0
Fordi vennene mine skal begynne	40,7	25,1	21,2	5,7	7,3
Fordi foreldrene mine ikke vil ha meg hjemme uten noe å gjøre	45,2	18,1	17,2	12,4	7,1

Tabellen viser at svært mange unge selv oppga at de søkte videregående opplæring fordi det var *nødvendig med utdanning* for å komme videre i livet. Ni av ti var litt eller helt enig i dette. Vi merker oss at så mange som *82 prosent var helt enig* i dette utsagnet. Her ser vi et *nytteperspektiv*, men med et innslag av ”en dyd av nødvendighet”. Ungdommene så at de ville ha nytte av utdanningen, men mange av dem følte kanskje at de ikke hadde noe valg, fordi alternativene var få. Nest viktigste begrunnelse var at de hadde lyst til å gå mer på skole. Det var 45 prosent som var litt eller helt enig i dette, og som dermed ga uttrykk for at det ligger et *lystperspektiv* til grunn når de gjør sitt valg. Men vi merker oss samtidig at *nesten halvparten* var litt eller helt *uenig* i at de valgte videregående fordi de hadde *lyst* til å gå der.

Både de som hadde lagt an nytteperspektivet og de som hadde lagt an et lystperspektiv ved valg av videregående så at de hadde noe å hente, at videregående hadde noe å tilby, de ble dratt (pulled) inn i videregående (Gambetta 1987). Men så lenge noen også så dette som en dyd av nødvendighet, lå det også et element av ”push” bak valget.

Det var mange, om lag 65 prosent, som var litt eller helt *uenig* i at de hadde begynt i videregående opplæring fordi de ikke så noen andre muligheter, fordi vennene deres skulle begynne der, eller fordi foreldrene deres ikke ville ha dem hjemme uten å gjøre noe. Men det som er vel så interessant er at det faktisk var så mange som 8.5 prosent som var helt enig i at de hadde begynt i videregående opplæring fordi de ikke så noen andre muligheter. I de sju østlandsfylkene tilsvarende dette 833 unge mennesker i vårt utvalg, og omtrent dobbelt så mange i populasjonen. Ytterligere 21 prosent sa seg litt enig i dette. Vi merker oss også at 5.7 prosent (564/1128 elever) var helt enig i at de hadde søkt fordi vennene deres hadde gjort det, og at 12.4 prosent (1215/2430 elever) var helt enig i at de hadde søkt videregående fordi foreldrene ikke vil ha dem hjemme uten noe å gjøre. Disse begrunnelsene er uttrykk for at det er noen krefter som står bak som har dyttet (pushed) disse elevene inn i videregående opplæring (Gambetta 1987).

Nå kan ikke det å være helt enig i et av disse utsagnene om hvorfor man har søkt videregående opplæring oppfattes som hovedbegrunnelsen for søkningen. Mange har for eksempel erklært seg helt enig i utsagn som tilsynelatende står i motsetning til hverandre, for eksempel utsagnet om at de har søkt videregående opplæring fordi det ikke er noen andre muligheter og utsagnet om at de har søkt videregående opplæring fordi de har lyst til å gå mer på skole. Dette illustrerer at dette ikke er noe enten-eller. Det er ikke slik at de begynte i videregående opplæring enten fordi de hadde kjempelyst eller fordi de ikke hadde noe annet valg. Dette er snakk om et både-og, en kombinasjon av push og pull.

For å fange opp dette har vi utarbeidet et samlemål, hvor vi har sett svarene på de fem utsagnene i sammenheng. Dette samlemålet er en additiv indeks. Den er konstruert slik at en elev som har erklært seg *helt enig* både i å ha søkt videregående opplæring fordi det var nødvendig med utdanning for å komme videre i livet og fordi han/hun hadde lyst til å gå mer på skole, og som samtidig har erklært seg *helt uenig* i å ha søkt videregående opplæring fordi det ikke var noen andre muligheter, fordi vennene skulle begynne og fordi foreldrene ikke ville ha han/henne hjemme uten noe å gjøre, vil få toppskår (verdien 5) på dette samlemålet for begrunnelse for å ha søkt videregående opplæring. Elever som har svart motsatt vil få laveste skår (verdien 1). Vi har gruppert motivasjonsskår i fire grupper. Elevenes fordeling på disse gruppene fremgår av tabell 15.

Tabell 15 Hvorfor har elevene begynt i videregående skole? Fordeling på ulike skår på samlevariabel for motivasjon. 1=Svært lite motivert for å begynne i videregående opplæring, ytre krefter har presset eleven inn. 5=Svært motivert for å begynne i videregående, søkt ut fra nytte- og lystprinsipp. N=9826. (Ugrupperte tall, se tabell 29 i vedlegg 2).

	Andel
Skår 1 – 2.49	4.9
Skår 2.5 – 3.49	35.6
Skår 3.5 – 4.49	44.7
Skår 4.5 – 5.0	14.7

Bare en meget liten andel var svært lite motivert for å begynne i videregående. Om lag en tredjedel plasserer seg midt på skalaen, mens nesten 60 prosent ga uttrykk for at de var godt motivert for å begynne i videregående opplæring.

Vi har også sett på hvordan denne motivasjonen varierte innen ulike grupper av elever. Disse analysene viser for det første at det ikke var noen forskjell av betydning fylkene i mellom (ikke vist i tabell). Det var heller ikke forskjell avhengig av foreldrenes utdanning og heller ikke avhengig av elevens familiesituasjon. Vi fant heller ingen forskjell mellom ungdom født i Norge og ungdom født utenfor Norge, og det var minimale forskjeller avhengig av hvilken studieretning ungdommene hadde søkt. Også mellom gutter og jenter var det små forskjeller.

Vi fant derimot forskjell i motivasjon avhengig av hvilke karakterer ungdommene hadde med seg fra ungdomsskolen. Dette fremgår av tabell 16.

Tabell 16 Gjennomsnittlig motivasjonsskår avhengig av karakterer fra grunnskolen. N=9826.

Gjennomsnittskar fra grunnskolen	Skåre
Ikke søkt videregående opplæring	3.78
Ikke oppgitt karakter	3.40
Under 1.5	3.29
1.5 – 2.49	3.29
2.5 – 3.49	3.51
3.5 – 4.49	3.71
4.5 – 5.49	3.92
5.5 – 6	4.18
Snitt for alle	3.71

$p < .000$, $\eta^2 = .24$

Ikke overraskende observerer vi i tabell 16 en økende motivasjon (basert på lyst- og nyttetenkning) med økende karakterer. Sammenhengen er tydelig ($\eta^2 = .25$) Vi registrerer også at de som ikke søkte videregående opplæring hadde et snitt som var relativt høyt sammenlignet med de andre gruppene.

Der vi fant størst variasjon på dette motivasjonsmålet var i forhold til de unges utdanningsambisjoner. Nedenfor viser vi dette i noen tabeller. Ettersom vi fra tidligere forskning (bl.a. Markussen 2000) kjenner til at det er meget sterk sammenheng mellom ungdomsskolekarakterer og videre utdanningsambisjoner, og ettersom vi over har vist en sammenheng mellom motivasjon for å søke videregående og grunnskolekarakterene, har vi også sett på sammenhengen mellom grunnskolekarakterer og utdanningsambisjoner. Vi inkluderer resultatet av disse analysene i tabellene nedenfor.

Vi stilte ungdommene noen spørsmål som handlet om fremtida, blant annet spurte vi om hva de trodde var den høyeste utdanningen de ville komme til å ta. I tabell 17 viser vi utdanningsplaner både i forhold til motivasjon og grunnskolekarakterer.

Tabellen viser økende motivasjon for å søke videregående opplæring med økende utdanningsambisjoner. Og vi fant at jo høyere utdanningsambisjoner ungdommene hadde, jo bedre grunnskolekarakter hadde de. Denne sammenhengen er meget sterk ($\eta^2 = .57$).

Tabell 17 Motivasjon for å søke videregående opplæring og grunnskolekarakterer sett i forhold til ungdommenes tanker om hvor mye utdanning de tror de kommer til å ta.

Høyeste utdanning de tror de kommer til å ta	Motivasjon for å søke videregående	Grunnskole karakterer
Gjøre ferdig grunnskolen	3.17	2.81
Ett år på videregående opplæring eller folkehøgskole	3.18	2.87
To år i videregående opplæring	3.41	3.09
Tre år i videregående opplæring	3.59	3.49
Fagbrev	3.58	3.47
Studere 2-4 år	3.81	4.31
Studere mer enn fire år	3.94	4.49
Snitt	3.72	3.94
N	9583	9468
P	<.000	<.000
Eta	.24	.57

Vi spurte også ungdommene hva de ville gjøre neste skoleår dersom de fikk velge fritt. Også dette har vi sett på i forhold til motivasjon og karakterer. Dette fremgår av tabell 18.

Tabell 18 Motivasjon for å søke videregående opplæring og grunnskolekarakterer sett i forhold til hva ungdommene helst vill gjort påfølgende skoleår dersom de fikk velge fritt.

Hva de helst ville gjøre dersom de fikk velge fritt	Motivasjon for å søke videregående	Grunnskole karakterer
Ta seg et friår	3.23	3.38
Få seg en jobb	3.27	3.19
Gå på folkehøgskole	3.67	3.76
Reise eller være et år i utlandet	3.65	4.03
Begynne i videregående opplæring	3.82	4.03
Ta videregående opplæring i utlandet	3.86	3.93
Snitt	3.72	3.94
N	9643	9528
P	<.000	<.000
Eta	.24	.27

Også her ser vi det samme mønsteret. De som ville gå i videregående dersom de fikk velge fritt, var mer motiverte (basert på nytte og lyst) enn de som sa at de kunne tenke seg andre aktiviteter enn å begynne i videregående opplæring. Sammenhengen var tydelig (eta=.24). For karakterenes del var bildet omtrent det samme. De med de beste karakterene var de som i størst grad ville velge videregående opplæring om de fikk velge fritt. Også denne

sammenhengen var tydelig ($\eta^2=.27$). Vi ser en gruppe som skilte seg noe fra de øvrige; de som sa at de kunne tenke seg et år i utlandet. De hadde like gode karakterer som de som helst ville begynne i videregående, men var mindre motiverte. Ser vi her en gruppe elever med gode skoleprestasjoner, men som likevel ikke ønsket å gå rett over i videregående?

Det siste vi spurte om når det gjaldt fremtid og skole var om de trodde de kom til å fullføre videregående opplæring. Dette viser vi i tabell 19.

Tabell 19 Motivasjon for å søke videregående opplæring og grunnskolekarakterer sett i forhold til tanker om fullføring av videregående opplæring.

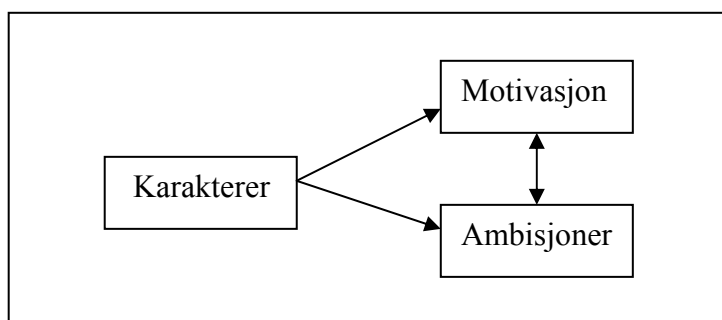
Tanker om fullføring av videregående	Motivasjon for å søke videregående	Grunnskole karakterer
Kommer ikke til å fullføre	3.03	2.76
Vil fullføre på vanlig tid, men med noen stryk	3.38	3.04
Vil fullføre med ståkarakter i alle fag	3.60	3.65
Vil fullføre med middels karakter i alle fag	3.75	4.00
Vil fullføre med gode karakter i de fleste fag	3.97	4.49
Snitt	3.72	3.94
N	9625	9511
p	<.000	<.000
Eta	.27	.50

Tabell 19 viser økende motivasjon med økende tro på hva man vil få ut av videregående opplæring og hvor godt man vil gjøre det. Sammenhengen er tydelig ($\eta^2=.27$). De som trodde de ville gjøre det best, var også de som var mest motiverte. Også når det gjaldt sammenhengen mellom grunnskolekarakterer og tanker om fullføring av videregående opplæring fant vi denne sammenhengen; elevene med de beste grunnskolekarakterer hadde høyest tanker om hvor godt de skulle klare videregående. Denne sammenhengen var meget sterk ($\eta^2=.50$).

Det vi fant når vi nå har sett på noen bivariate sammenhenger mellom vårt konstruerte motivasjonsmål var små eller ubetydelige sammenhenger mellom på den ene siden motivasjon for å søke videregående opplæring, og på den andre siden bakgrunnsvariable som kjønn, familiesituasjon, foreldres utdanning, innvandrerbakgrunn og fylke. Det vi imidlertid har funnet er bivariate sammenhenger mellom motivasjon og karakterer fra grunnskolen og mellom motivasjon og tre ulike ambisjonsmål. Vi har også funnet sterke sammenhenger mellom karakterer fra grunnskolen og ambisjonsmålene. Dette kan illustreres som i figur 20.

Det vi har observert er at grunnskolekarakterene, eller sagt på en annen måte, hvor godt ungdommene har gjort det i grunnskolen, har betydning både for de unges motivasjon for å søke videregående opplæring og for deres ambisjoner. Jo bedre karakterer, jo større var sjansen for at de unge valgte videregående opplæring ut fra et lyst- og nytte perspektiv og

Figur 20 Karakterer, motivasjon og ambisjoner

ikke følte seg presset inn fordi de burde ta videregående opplæring. Men de unges prestasjoner på ungdomsskolen påvirker også ungdommenes utdanningsmessige ambisjonsnivå like før de skal starte i videregående opplæring. Og så ser vi at det var en sammenheng mellom motivasjonen og ambisjonene.

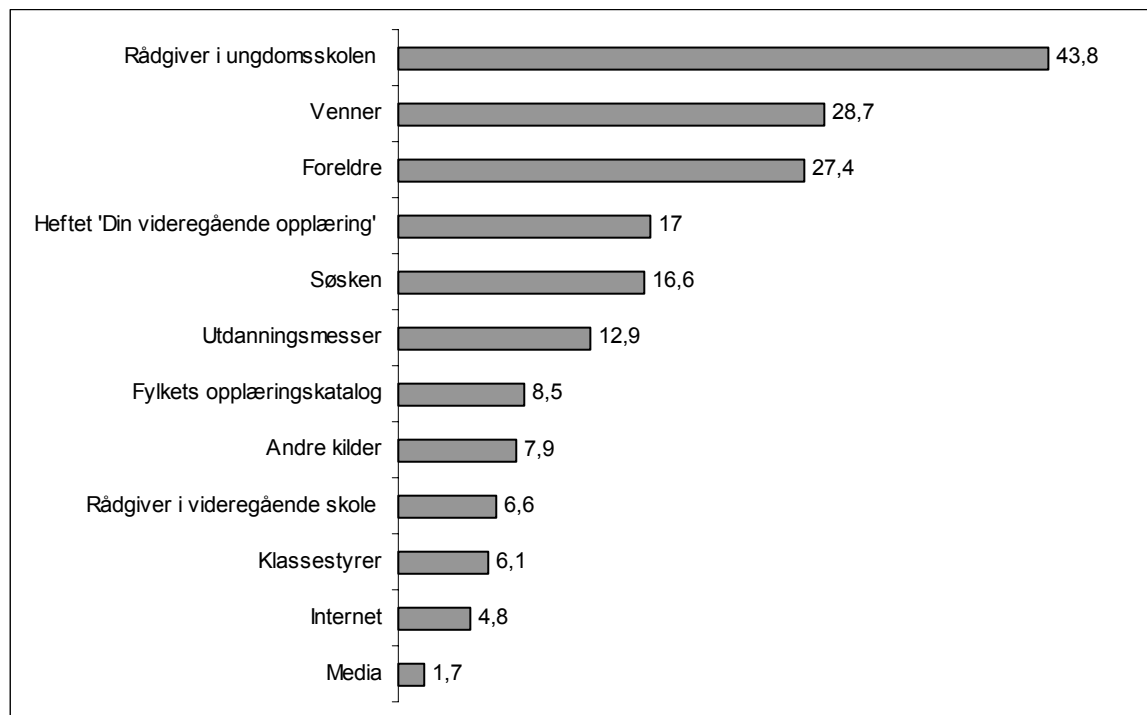
Det som er særlig interessant i dette bildet er at motivasjon og ambisjoner påvirkes så sterkt av de unges egne prestasjoner, samtidig som vi ikke finner nevneverdige sammenhenger mellom klassiske bakgrunnsvariable som kjønn, innvandrerstatus, foreldres utdanning og familiesituasjon og motivasjon og heller ikke mellom rammefaktorvariable som studieretning og fylke og motivasjon. Det kan se ut som om det ungdommene bærer i seg av kunnskaper og ferdigheter, målt med karakterer i grunnskolen, legger føringer for motivasjon og ambisjoner, mens bakgrunns- og rammefaktorvariable betyr mindre. Når det er sagt, må vi ikke glemme at ungdommenes prestasjoner i grunnskolen er påvirket av sosial bakgrunn, hjemmeforhold og kulturell kapital. Så selv om vi ikke finner sammenhenger av betydning mellom disse forholdene og motivasjon, så vet vi at de er med og danner det bakteppet som har betydning for hvordan ungdommene gjør det i ungdomsskolen, og dermed indirekte er med og påvirker deres motivasjon og ambisjonsnivå.

3.17 Rådgivning i ungdomsskolen

Ungdom i tiende klasse får informasjon om videregående opplæring, slik at de skal ha et så godt grunnlag som mulig å foreta valg av grunnkurs på. Vi spurte ungdommene om hvor de hadde fått informasjon om videregående opplæring, hvilken type rådgivning de hadde fått, omfanget på rådgivningen, samt hva de syntes om rådgivningen. I figur 21 viser vi fra hvilke kilder ungdommene mente at de fikk vite mest om videregående opplæring.

En stor andel av ungdommene fortalte at det var rådgiveren i ungdomsskolen som var den viktigste informasjonskilden deres når de skulle søke videregående opplæring (figur 21). Rådgiveren i ungdomsskolen skårte betydelig høyere enn noen av de øvrige informasjonskildene. Men vi merker oss også at både familien (foreldre og søsken) og venner var vesentlige informasjonskilder. Videre er det interessant å observere at den skriftlige informasjonen ikke ble opplevd som svært viktig; heftet 'Din videregående

Figur 21 Fra hvilke kilder fikk ungdommene vite mest om videregående opplæring før de søkte. Summen overstiger 100 prosent, ettersom en kunne oppgi de to kildene der en fikk vite mest om videregående opplæring.

opplæring' ble opplevd som viktigst av 17 prosent av elevene, mens bare 8.5 prosent vurderte fylkets opplæringskataloger som viktigste informasjonskilde. Også rådgiver i videregående opplæring spilte en beskjeden rolle.

Det er også interessant å observere forholdet mellom klassestyrer og rådgiver; bare en liten andel på om lag seks prosent mente at klassestyreren var den viktigste kilden for informasjon, mens altså 44 prosent mente at rådgiveren var viktigst: Rådgiveren i ungdomsskolen fremsto som den klart viktigste informasjonskilden.

Vi har sett på hvordan dette artet seg i de sju fylkene, men fant ingen forskjeller av betydning. Vi fant heller ingen vesentlige forskjeller i hvor ungdommene hadde fått informasjon avhengig av kjønn, familiesituasjon, innvandrersstatus, grunnskolekarakterer, studieretning eller fremtidsplaner.

Vi spurte også ungdommene om hvilke former for rådgivning de hadde fått før de søkte seg til videregående opplæring. Dette fremgår av tabell 20.

Det første vi leser ut av tabell 20 er at elevene i de sju fylkene har vært 'utsatt' for en massiv rådgivning. Det er meget høye andeler som forteller at de har mottatt rådgivning på de fleste av de måtene vi spurte om.

Tabell 20 Andeler som har fått ulike former for rådgivning i sju fylker. Prosent.

	Ø	A	O	H	B	V	T	Alle
Snakket alene med rådgiver	66	58	65	45	56	42	51	57
Vært på åpen skole	76	72	74	72	75	68	88	74
Orientering fra videregående-rådgiver i klassen	69	68	63	73	70	72	77	69
Vært på utdannings- eller yrkesmesser	73	48	71	36	80	80	81	65
Snakket alene med klassestyrer	22	22	19	22	21	21	18	21
Orientering fra skolens rådgiver i klassen	76	79	77	76	77	77	81	78
Orientering fra klassestyrer i klassen	41	36	40	39	40	41	39	39

Det andre vi merker oss er at bildet er svært likt fylkene i mellom. Vi observerer likevel noen fylkesvise forskjeller som er verdt å kommentere (tabell 20):

- Enesamtaler med rådgiver forekom sjeldnere i Hedmark og Vestfold (og til en viss grad i Telemark) enn i de andre fylkene.
- Besøk på åpen videregående skole ser ut til å ha vært hyppigere i bruk i Telemark enn i de andre fylkene.
- Bruk av utdannings- og yrkesmesser ser ut til å ha forekommet i mindre grad i Akershus og Hedmark enn i de andre fylkene.

Det tredje vi observerer i tabell 20 er at to former for rådgivning var betydelig mindre brukt enn de øvrige; enesamtaler med klassestyrer og felles orientering for hele klassen av klassestyrer. Rådgivning om yrkes- og studievalg ser ikke ut til å ha vært en prioritert oppgave for klassestyrer, men en oppgave som i hovedsak ble ivaretatt av de som hadde dette definert som en del av jobben sin; rådgiverne. I tillegg var det mange som besøkte arrangementer, åpen skole og yrkes- og utdanningsmesser, arrangementer som hadde som formål å orientere unge mennesker om mulige yrkes- og utdanningsvalg. Det er grunn til å tro at dette var besøk som i stor grad var organisert som tilbud til elevene av rådgiver. Vi har sett på omfanget av rådgivningen også ved å etablere en rådgivningsindeks. Dette har vi gjort ved å gi elevene ett poeng for hver av rådgivningsaktivitetene i tabell 20 som de hadde deltatt på (høyeste og minste mulige skår er 7 og 0). I tabell 21 viser vi gjennomsnittlig skår på rådgiverindeksen i de sju fylkene. I tabell 22 ser vi hvordan elevene i de sju fylkene samlet fordeler seg på de ulike verdiene på rådgiverindeksen.

Tabell 21 og tabell 22 bekrefter at elevene i denne undersøkelsen fikk mye rådgivning om videregående opplæring da de gikk i tiende klasse. Av sju ulike former for rådgivning fikk hver elev i undersøkelsen i gjennomsnitt rådgivning på fire måter (tabell 21). Tabellen bekrefter også at omfanget på rådgivningen ikke varierer mye fylkene i mellom. Ytterpunktene var Hedmark med et snitt på 3.6 og Telemark med et snitt på 4.4 rådgivningstiltak pr elev. Det betydelige omfanget av rådgivningsaktiviteter bekreftes av tabell 22 hvor vi ser at to tredjedeler av elevene fikk rådgivning på fire måter eller mer.

Tabell 21 Rådgiverindeks.
Gjennomsnittlig skår i de sju fylkene.
N=9826

Østfold	4,23
Akershus	3.84
Oslo	4.08
Hedmark	3.63
Buskerud	4.21
Vestfold	4.02
Telemark	4.36
Total	4.02

$p < .000$, $\eta^2 = .12$

Tabell 22 Rådgiverindeks. Fordeling.
Prosent.
N=9826

0 = ingen rådgivning	6,2
1	3,6
2	6,8
3	15,2
4	25,7
5	24,9
6	11,7
7 = mye rådgivning	6,0

I tillegg til å kartlegge fra hvilke kilder ungdommene fikk rådgivning og omfanget av rådgivningen, spurte vi ungdommene om hvordan de vurderte rådgivningen. Dette fremgår av tabell 23.

Tabell 23 Ungdommenes vurdering av rådgivningen i ungdomsskolen.
Prosent innenfor hvert utsagn. N=9826

	Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig	Ikke svart
1. Jeg synes skolen min har vært god til å informere om videregående	6.6	15.1	39.1	34.1	5.1
2. Jeg synes videregående kunne gitt mer informasjon om seg selv	5.7	17.6	49.0	22.1	5.5
3. Jeg synes rådgiveren vet mye om videregående opplæring	7.1	13.6	33.3	39.6	6.4
4. Orienteringen om videregående på ungdomsskolen har gitt meg svar på det jeg ville vite	7.1	22.5	42.5	21.9	6.0
5. Jeg synes lærerne mine vet mye om videregående	9.9	33.5	37.6	11.0	8.0
6. Orienteringen om videregående på ungdomsskolen har vært helt unødvendig for meg, for jeg hadde allerede bestemt meg	24.5	24.8	26.6	18.1	6.1

Nesten tre fjerdedeler av elevene var helt eller litt enig i at skolen hadde vært god til å informere om videregående (utsagn 1) og like mange syntes rådgiverne viste mye om videregående (utsagn 3). Dette betyr at ungdommene var fornøyd med den rådgivning de fikk på ungdomsskolen sin. Det var da også mange (65 prosent) som sa at orienteringen om videregående på ungdomsskolen hadde gitt dem svar på det de ville vite (utsagn 4).

Vi ser også at det var færre som syntes at deres egen lærer viste mye om videregående opplæring (utsagn 5). Elevenes vurdering var altså at rådgiverne viste mer enn deres egen lærer. Dette sammenfaller også med at det vi så foran; at klassestyrer spilte en mer

beskjeden rolle i rådgivning om studie- og yrkesvalg enn rådgiverne. Vi merker oss også at så mange som 45 prosent av elevene sa at de hadde bestemt seg allerede, slik at rådgivning for dem var unødvendig.

Oppsummert: Ungdommene som deltok i denne undersøkelsen fikk relativt omfattende rådgivning om studie- og yrkesvalg da de gikk i tiende klasse. En rådgivning som i all hovedsak foregikk i rådgiverregi, enten rådgiver foretok orienteringen selv – i klassen eller i enesamtaler med enkeltelever – eller ved at elevene deltok på ulike arrangementer lagt til rette for av rådgiver. Klassestyrer spilte en beskjeden rolle i rådgivningen. Ungdommene ga uttrykk for at de var fornøyd med rådgivningen, selv om nesten halvparten sa at de hadde bestemt seg allerede, slik at rådgivningen ikke var nødvendig for dem.

3.18 Hva påvirket valget av studieforbereende retninger?

Foran har vi presentert noen kjennetegn ved elevene, og også noen bi- og trivariate¹⁵ sammenhenger mellom ulike forhold knyttet til elevene. I dette kapitlet skal vi presentere en analyse av hvilke forhold som har betydning for at elever i tiende klasse velger å søke seg inn til en studieforbereende og ikke en yrkesfaglig retning.

Dette skal vi gjøre ved hjelp av en multivariat analyse (logistisk regresjon = logit). Logit forutsetter en todelt (dikotom) avhengig variabel. Vi har derfor delt studieretningene inn i to grupper, studieforbereende (SF)¹⁶ og yrkesfaglige retninger (YF)¹⁷.

En rekke uavhengige variabler introduseres samtidig og analysen identifiserer uavhengige variabler med signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen. Eller sagt på en annen måte: Analysen identifiserer forhold som påvirker utfallet på den avhengige variabelen. I vårt tilfelle undersøker vi altså hvilke forhold som hadde betydning for at elever i tiende klasse skoleåret 2001/2002 valgte å søke en studieforbereende og ikke en yrkesfaglig retning i videregående opplæring skoleåret 2002/2003. De uavhengige variablene som var inkludert i analysen fremgår av tabell 24.

Analysen ble gjennomført i to trinn. Først gjorde vi en analyse hvor alle variablene i tabell 24 ble introdusert. Denne analysen pekte ut variabler som hadde signifikant effekt på den avhengige variabelen. Denne analysen viser vi ikke. Deretter gjennomførte vi analysen slik at vi endte opp med en modell som inneholdt bare variabler som hadde signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen på 5 prosent nivå.

¹⁵ Bivariat: sammenheng mellom to og to variabler. Trivariat: sammenheng mellom tre og tre variabler

Multivariat analyse: analyse som inkluderer mange uavhengige variabler

¹⁶ Se fotnote 3 for en oversikt over de studieforbereende retningene

¹⁷ Se fotnote 4 for en oversikt over de yrkesfaglige retningene.

Tabell 24 Uavhengige variabler i logistisk regresjonsanalyse. Avhengig variabel 'Valg av yrkesfag/studieforberedende i videregående. Variabler med signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen på fem prosent nivå er *markert med kursiv*.

Bakgrunnsvariabler	
<i>Kjønn</i>	Gutt=1, jente=0
Foreldres høyeste utdanning	Indeksvariabel basert på elevens svar om mors og fars utdanning. Grunnskole=0, videregående yrkesfag=1, videregående allmennfag=2, høyere utdanning=0
Familieøkonomi	En indeksvariabel basert på spørsmål om bolig, bil, hytte og feriereiser. 0=meget dårlig familieøkonomi, 3=meget god familieøkonomi
<i>Familiesituasjon</i>	Bodde eleven sammen med begge foreldre i tiende klasse? 1=ja, 0=nei
<i>Første generasjons innvandrere</i>	Er eleven første generasjons innvandrere? 1=ja, 0=nei
Jobber mor	0=nei, 0.5=usikker, 1=ja
Jobber far	0=nei, 0.5=usikker, 1=ja
Kulturell kapital	
<i>Foreldre med positiv holdning til skole</i>	Indeksvariabel. 0=svært negative, 4=svært positive
Foreldre med negativ holdning til skole	Indeksvariabel. 4=svært negative, 0=svært positive
<i>Allmennfagorienterte foreldre</i>	Indeksvariabel. 0=svært lite allmennfagorienterte, 4=svært allmennfagorienterte
Foreldre med liten grad av kontroll	Indeksvariabel. 0=stor grad av kontroll, 4=liten grad av kontroll
Foreldre som følger opp barna	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Foreldre som ikke kjøper alt barna vil ha	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Elevers syn på skole og utdanning	
Undervisningen er god med godt utbytte	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Det er for mye teori på ungdomsskolen	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Undervisningen er nyttig for fremtiden</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Elevers vurdering av skolesituasjon	
Grad av samarbeid i klassen	Indeksvariabel. 0=svært lite, 5=svært mye
Grad av individuelt arbeid i klassen	Indeksvariabel. 0=svært lite, 5=svært mye
Grad av lærerdominert undervisning	Indeksvariabel. 0=svært lite, 5=svært mye
<i>Ekstra hjelp og støtte i tiende klasse</i>	0=nei, 1=ja
Fraværprosent høsten 2001	0=ikke noe. Høyeste verdi 83.33%
Andel av fraværet som var skulk	0=ikke noe. Høyeste verdi 100%
Tid brukt på lekser	0=ikke lekser, 1=gjør sjelden eller aldri lekser, 2=under et kvarter, 3=et kvarter til en halv time, 4=en halv til en hel time,

	5=en til en og en halv time, 6=en og en halv til to timer, 7=mer enn to timer
<i>Elevens vurdering, faglig miljø i klassen</i>	0=svært dårlig, 4=svært bra
Elevens vurdering, sosialt miljø i klassen	0=svært dårlig, 4=svært bra
Trives i klassen	Indeksvariabel. 0=svært dårlig, 4=svært bra
Trives på skolen	Indeksvariabel. 0=svært dårlig, 4=svært bra
Eleven har sosial vansker på skolen	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Eleven er flink på skolen	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Eleven er sosial og finner seg til rette	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Adferd og adferdsavvik	
Pliktopplyllende adferd	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Innadventd adferd</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Forstyrrende adferd</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Avvikende adferd	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Svært avvikende adferd	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Egenvurdering	
Språklig anlagt	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Praktisk anlagt	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Matematisk og teoretisk anlagt	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Skipper taksmenneske	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Jobber jevnt og trutt	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Grunnskoleprestasjon	
<i>Karakterer fra grunnskolen</i>	Gjennomsnittlig grunnskolekarakter
Rådgivning	
Omfang av rådgivningen	0=ingen rådgivning, 7=mye rådgivning
Egen begrunnelse for valg av retning	
<i>Er praksisorientert</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Valgte på bakgrunn av råd fra andre</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Vil komme raskt i jobb og tjene penger</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Valgte ut fra interesse</i>	Indeksvariabel.

	0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
Fremtidsplaner	
<i>Høyest planlagte utdanning</i>	0=grunnskolen, 1=ett år i videregående opplæring eller folkehøgskole, 2=to år i videregående opplæring, 3=tre år i videregående opplæring, 4=fagbrev, 5=studere 2-4 år, 6= studere mer enn fir år
<i>Planer innenfor videregående opplæring</i>	0=nei, 1=på vanlig tid, men med noen stryk, 2=ja og med ståkarakter i alle fag, 3=ja og med middels karakter i alle fag, 4=ja og med gode karakterer i alla fag
Fritidsbruk	
<i>Venneorientert</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Dataorientert</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Organisert</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad
<i>Kulturelt orientert</i>	Indeksvariabel. 0=i svært liten grad, 4=i svært stor grad

Denne analysen viste hvilke forhold som hadde signifikant direkte effekt på det å velge en studieforbereende retning i stedet for en yrkesfaglig. For å gjøre det tydeligere hvilke forhold som hadde betydning for dette valget, vender vi tilbake til undersøkelsens prosjekt- og analysemodell, fjerner variable som ikke var relevante ved valg av studieretning i videregående opplæring og plasserer de signifikante variablene inn i analysemodellen. Dette viser vi i figur 22.

Figur 22 illustrerer hvilke forhold som var av betydning for det valget ungdommene foretok. Vi merker oss at en rekke bakgrunnsvariabler hadde betydning for valget. Vi ser at gutter valgte studieforbereende i større grad enn jenter, alt annet likt. Videre at elever som var første generasjons innvandrere (sammenlignet med alle andre) også gjorde det, under betingelsen alt annet likt.

Vi ser også at forholdene hjemme hadde stor betydning. Både det å ha foreldre som mener at utdanning er viktig og foreldre som er allmennfagorienterte, alt annet likt, predikerer valg av en studieforbereende retning. Her ser vi altså at ballasten hjemmefra, kulturell kapital (Bourdieu 1995/1979), har stor betydning for hva barna velger. De som er vokst opp i hjem som formidler at utdanning er viktig, at skolen er bra og at det er viktig å kunne skaffe seg en god utdanning for å trygge fremtiden, påvirkes av dette og valgene deres påvirkes sterkt av det har ”lært” hjemme.

Vi fant også at ungdom som har vokst opp i et hjem sammen med begge foreldrene, har større sannsynlighet for å velge en studieforbereende retning. Vi ser også at foreldrenes utdanning ikke hadde direkte effekt på valg av studieretning. Dette kan, på bakgrunn av

Tabell 25 Uavhengige variabler med signifikant direkte effekt på valg av yrkesfaglig eller studieforbereende retning ved valg av grunnkurs høsten 2002 for tiendeklassekullet 2001/2002 i sju fylker på Østlandet. Logistisk regresjon. N= 9709¹⁸

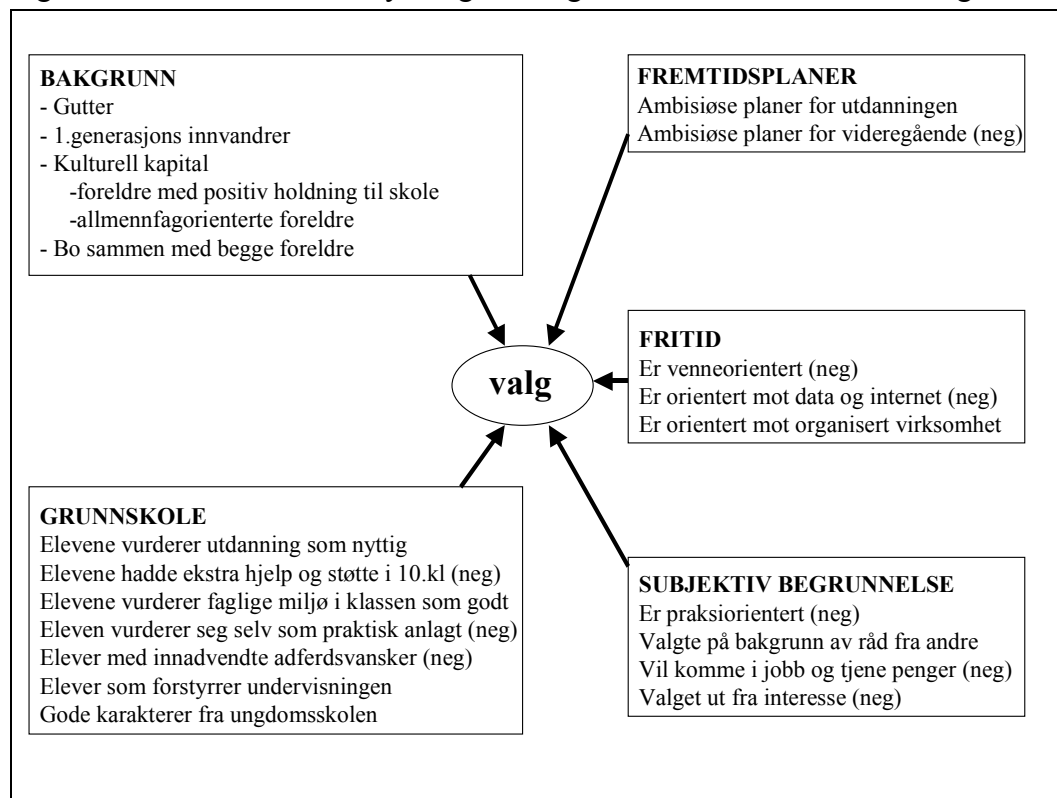
Variabel	B	Wald	Sign
Kjønn	+.28	10.2	.001
Familiesituasjon	+.19	6.5	.011
Første generasjons innvandrere	+.46	10.5	.001
Foreldre med positiv holdning til skole	+.17	10.2	.001
Allmennfagorienterte foreldre	+.93	661.3	.000
Undervisningen er nyttig for fremtiden	+.17	6.2	.013
Ekstra hjelp og støtte	-.37	10.6	.001
Faglig miljø i klassen	+.09	4.6	.033
Innadvendt adferd	-.11	4.8	.029
Forstyrrende adferd	+.15	5.6	.018
Praktisk anlagt	-.09	6.1	.014
Karakterer fra grunnskolen	+.81	189.0	.000
Er praksisorientert	-1.47	833.3	.000
Valgte på bakgrunn av råd fra andre	+.76	285.9	.000
Vil komme raskt i jobb og tjene penger	-.31	73.9	.000
Valgte ut fra interesse	-.21	24.5	.000
Høyest planlagte utdanning	+.18	30.3	.000
Planer innenfor videregående opplæring	-.09	3.9	.049
Venneorientert fritid	-.18	10.0	.002
Dataorientert fritid	-.08	6.1	.014
Organisert fritid	+.39	99.6	.000
Konstant	-4.78	130.1	.000

Tabellkommentar: Modellen predikerer 89.2% av de som har søkt yrkesfaglig, og 87.1% av de som har søkt studieforbereende retninger og 88.2% av alle. $-2\log$ -likelihood 7748.075 forbedres med 5688.599, noe som betyr en pseudo-forklart varians, Pseudo $R^2=73.4\%$ (Greene 1993)

tidligere forskning, virke noe underlig. Men vi må ikke glemme at det vi har målt her er direkte nettoeffekter. Så selv om foreldrenes utdanning ikke slår ut her, så vet vi at foreldrenes utdanning kan ha indirekte effekt på valget. Blant annet fant vi klar sammenheng mellom foreldrenes utdanning og elevenes karakterer fra ungdomsskolen i materialet ($r=.32$), om foreldrene er allmennfagorienterte ($r=.33$), hvor vidt eleven er praksisorienterte ($r=-.28$). Foreldrenes utdanningsnivå har betydning for prestasjonene fra ungdomsskolen som igjen har betydning for valg av retning i videregående opplæring, altså en indirekte effekt. Også allmennfagorienteringen, som vi har sett har effekt, er sannsynligvis påvirket av foreldrenes utdanningsnivå. Igjen ser vi en indirekte effekt.

¹⁸ De 117 elevene som ikke søkte videregående opplæring er ikke inkludert i analysen

Figur 22 Forhold av betydning for valg av studieforberedende retning

Vi fant også en del forhold knyttet til skolesituasjonen med betydning for valget, bl.a. at sjansen for å velge studieforberedende retninger (og ikke yrkesfaglig) ble redusert for elever som

- vurderte seg selv som praktisk anlagt
- rapporterte om innadvendthet
- hadde hatt ekstra hjelp og støtte i tiende klasse

Og vi fant at sjansen for å velge studieforberedende økte for elever som

- vurderte utdanning som nyttig
- vurderte det faglige miljøet i klassen som godt
- rapporterte om forstyrrende adferd på skolen
- hadde gode karakterer fra ungdomsskolen

Vi fant også at elevenes fritidsorientering kunne predikere valget av studieforberedende retninger. Elever som var med i organisert virksomhet enten i organisasjoner eller idrettslag valgte i større grad studieforberedende enn yrkesfag. For elever som var orientert mot venner og som var opptatt av data og internet, var det motsatt; de hadde redusert sjansen for å velge studieforberedende sammenlignet med de som ikke har disse interessene.

Videre så vi også at elevenes subjektive begrunnelse, det de selv sa var grunnen til at de hadde søkt den retningen de hadde, hadde betydning for valget. Vi fant at sjansen for å velge studieforberedende økte for elever som sa at de hadde valgt studieretning på bakgrunn av råd fra andre. Dette var råd fra lærere, foreldre og venner. Sjansen for å velge

studieforberedende ble derimot redusert for elever som rapporterte at de var praksisorienterte, for de som var interessert i å komme seg ut i jobb og tjene penger og for de som valgte retning ut fra egne interesser.

Til slutt så vi at ungdommenes fremtidsplaner hadde betydning for hva de valgte. De med de mest ambisiøse planene både på kort (hvor langt de hadde tenkt å nå i videregående) og på lang sikt (hvilket endelig utdanningsmål de hadde), hadde større sannsynlighet for å velge studieforberedende enn ungdom med litt mer beskjedne ambisjoner.

Hvilket bilde er det vi nå har tegnet av tiende-klassingen som valgte å søke studieforberedende fremfor yrkesfag i videregående høsten 2002? Jo, det var en ungdom (og det er større sjans for at dette var en gutt enn ei jente) med foreldre - og i stor grad bodde foreldrene også sammen fortsatt - som mente at utdanning var viktig, de hadde positive holdninger til utdanning (og de hadde relativt høy utdanning selv). Disse holdningene har de sannsynligvis formidlet til sin sønn eller datter, mer eller mindre siden barnet kom til verden. Dette har blitt en internalisert del av barnets tankegods, noe som har ført til at barnet selv vurderer skolen som nyttig med tanke på fremtida. Barnet har derfor prestert godt på ungdomsskolen, har ikke hatt behov for ekstra hjelp og støtte, og gikk ut av tiende klasse med gode karakterer. Dette faller sammen med det Grøgaard m.fl. (1999) fant i evalueringen av Reform 94.

På fritida har eleven vært med i organisert fritidsvirksomhet i organisasjoner eller idrettslag, og har vært mindre venneorientert og mindre dratt mot pc og internet enn de som har valgt yrkesfag.

Eleven oppfattet ikke seg selv som særlig praktisk anlagt. Dette faller sammen med at foreldrene i tillegg til å være opptatt av skole og utdanning, også var allmennfagorienterte i den forstand at de signaliserte at deres sønn eller datter burde velge en studieforberedende retning. Sammen med andre (lærere, søsken og venner) ga de eleven råd om hva han/hun skulle velge, slik at valget i mindre grad ble påvirket av behovet for å begynne å jobbe og tjene penger, begynne med noe praktisk eller styrt av interesser. Eleven hadde opparbeidet høye utdanningsambisjoner, både på kort og lang sikt.

På bakgrunn av dette bakteppet valgte ungdommen å søke en studieforberedende, og ikke en yrkesfaglig retning.

4 De som ikke valgte å søke videregående

Bakgrunnen for prosjektet Bortvalg og kompetanse var at de fylkeskommunale utdanningsetatene i de sju fylkene i Østlandssamarbeidet ønsket å skaffe seg en oversikt over og en forklaring på fenomenet bortvalg av videregående opplæring: Hvor stor andel av ungdomskullene velger å ikke benytte seg av retten til tre årig videregående opplæring? Hvorfor velger de bort videregående opplæring?

Ungdommene som velger bort videregående opplæring har mulighet for å ta dette valget hver eneste dag underveis i videregående-løpet. Vi har derfor kartlagt bortvalget kontinuerlig. Men i tillegg til at ungdommene har muligheten til å forlate videregående hver eneste dag, er det også to viktige tidspunkter underveis hvor det er grunn til å forvente at flere velger å forlate videregående opplæring. Disse tidspunktene er:

- Innsøknings tidspunkt. Ved søkning til hvert nytt skoleår er det grunn til å forvente at en viss andel reflekterer over situasjonen, og velger å ikke søke om plass det kommende skoleåret. Vi har siden oppstart hatt en hypotese om at søkningen til vki vil være det mest kritiske tidspunktet i så måte.
- Skolestart. Det vil alltid være noen som har søkt og fått plass, men som velger ikke å benytte seg av denne plassen.

Allerede ved søkning til grunnkurs var det mulig å velge bort videregående. Vi forventet å finne at en relativt stor andel ville velge å ikke søke grunnkurs når de forlot grunnskolen.

I de sju fylkene var det i populasjonen på 22522 elever 1.9 prosent som ikke sto oppført som søkere i fylkene etter at søknadsprosessen var over. I vårt utvalg på 9826 elever var det bare 117 personer, eller en andel på 1.2 prosent som valgte å ikke søke fylkeskommunal videregående opplæring.

Dette var en lavere andel av tiende klasse elevene enn forventet som valgte å ikke søke videregående opplæring. Dette var prosjektets første overraskelse.

En annen forventning man kunne ha, var at de som valgte bort videregående opplæring allerede ved overgangen mellom grunnskolen og videregående opplæring, var elever som kunne plasseres i kategorien skoletapere. Da vi hadde identifisert disse 117 elevene i materialet, så vi nærmere på hvilke kjennetegn de hadde.

- De hadde gjennomsnittlig karakterpoeng på linje med søkerne til de studieforbereende retningene (se figur 6)
- De hadde foreldre med utdanningsnivå på linje med søkerne til de studieforbereende retningene (se figur 10)
- Bare 54 prosent av dem bodde sammen med begge foreldrene, mot 75 prosent for søkerne til de studieforbereende retningene (se figur 12)

- De følte seg sosialt utenfor på skolen på linje med søkerne til de yrkesfaglige retningene (se tabell 10)
- De ga uttrykk for å ha en faglig selvtillit på linje med søkerne til de studieforberedende retningene (se tabell 10)
- De ga uttrykk for å ha like ambisiøse fremtidsplaner som søkerne til de studieforberedende retningene (figur 7)

Vi kunne gjort listen lengre, men den illustrerer det som er poenget: De som ikke søkte seg direkte inn i fylkeskommunal videregående opplæring rett fra ungdomsskolen var ingen skoletapergruppe. Det er snarere slik at de var ressurssterke og hadde flere kjennetegn som gjorde at de lignet på søkerne til de studieforberedende retningene. De valgte noe annet enn fylkeskommunal videregående opplæring ut fra styrke og ikke ut fra en svak posisjon i utdanningssystemet.

Etter hvert som vi fulgte elevene i prosjektet gjennom videregående opplæring, oppdaget vi at en del av disse 117 faktisk ble elever i videregående skoleåret 2002/2003 likevel. Og andre fikk seg andre fornuftige gjøremål.

Hovedpoenget med dette kapitlet har vært å understreke at det er svært få som velger bort videregående opplæring allerede før de har begynt. Dette betyr at de som har svake skoleprestasjoner, liten støtte hjemme og dårlige skoleerfaringer ikke velger bort skolen når den ikke lenger er obligatorisk, men faktisk fortsetter over i den frivillige videregående opplæringen. I det følgende skal vi se hvordan det gikk med dem i perioden fra skolestart til midt i februar det første skoleåret.

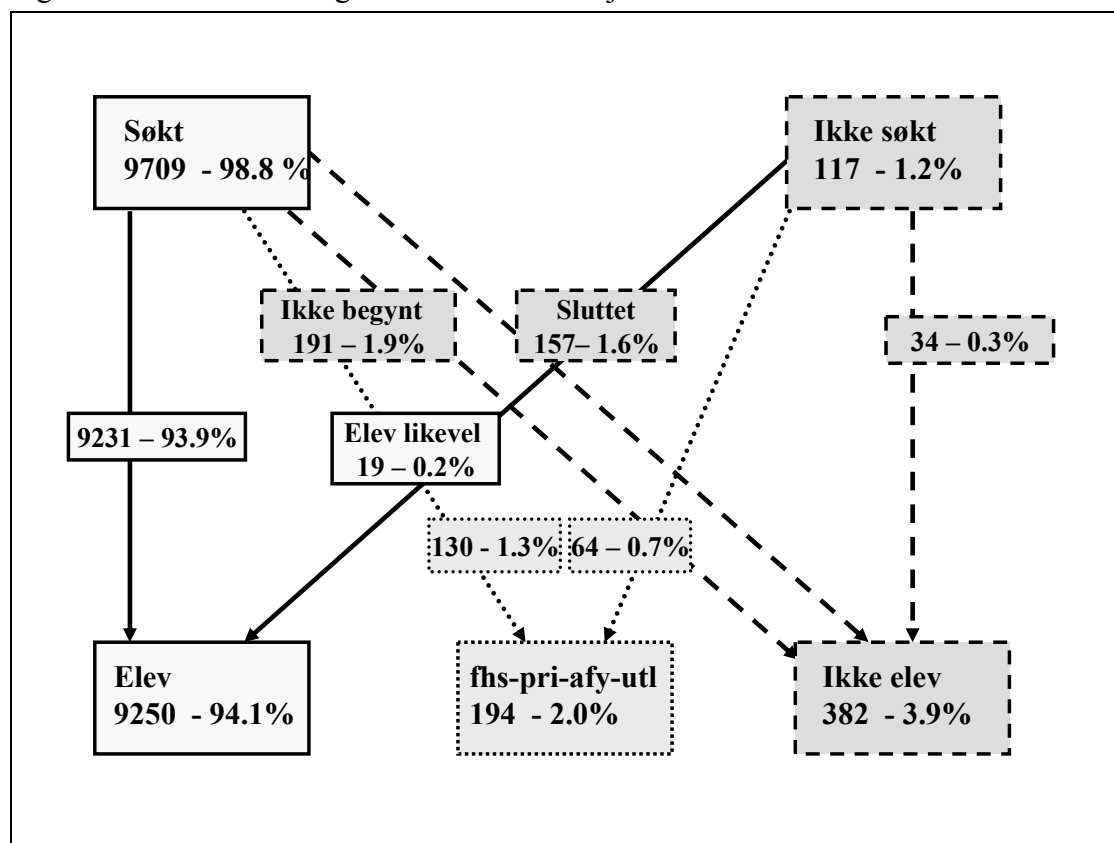
5 De som ikke var elever i februar 2003

I dette kapitlet skal vi se nærmere på de elevene i vårt utvalg som ikke var elever i fylkeskommunal videregående opplæring i eget fylke litt over halvveis inn i det første skoleåret.

5.1 Den første vandringen

Det første vi vil gjøre er å beskrive vandringen fra søkning til status pr 13.februar 2003. Dette fremgår av figur 23.

Figur 23 Fra søkning mars 2002 til situasjonen februar 2003. Prosent av N=9826.

Figur 23 viser at blant de 9826 elevene i utvalget – hvorav 117 elever (1.2 prosent) ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring - var situasjonen i februar 2003 slik:

- 9250 (94.1 prosent) var elever
- 194 personer (2 prosent) gikk enten i privat videregående skole, på folkehøgskole, har flyttet til et annet fylke eller er i utlandet¹⁹
- 382 personer (3.9 prosent) var ikke lenger elever i videregående opplæring

¹⁹ Vi har valgt å operere med denne kategorien for å skille dem fra de som ikke er elever. Det er grunn til å anta at denne gruppen er bærere av helt andre kjennetegn enn de som har sluttet. Samtidig er det viktig å skille dem ut ettersom de ikke er elever i den ordinære fylkeskommunale videregående skolen

Figur 23 viser også hvordan disse elevene har vandret fra innsøkning i mars 2002 og frem til februar 2003. Vandringen er forsøkt illustrert ved at veiene (pilene) elevene har vandret langs og boksene eleven har vandret til er tegnet med samme type strek. For eksempel betyr stiplet tykk strek fra boksen ”søkt” gjennom boksen ”sluttet” til boksen ”ikke elev” at 157 av søkerne har sluttet etter først å ha begynt. Vi ser at av de 9709 (98.8 prosent) som søkte fylkeskommunal videregående skole, var

- 9231 personer (93.9 prosent) fortsatt elever
- 130 (1.3 prosent) enten i privat videregående skole, på folkehøgskole, flyttet til et annet fylke eller i utlandet
- 191 (1.9 prosent) aldri begynt i videregående
- 157 personer (1.6 prosent) sluttet i løpet av det først halvåret i videregående

Blant de 117 som ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring var

- 19 personer (0.2 prosent) blitt elev likevel
- 64 (0.7 prosent) enten i privat videregående skole, på folkehøgskole, flyttet til et annet fylke eller var i utlandet
- 34 personer (0.3 prosent) var fortsatt utenfor videregående opplæring

Vi observerer en begynnende bevegelse i elevmassen. Vi merker oss at av de 117 som opprinnelig fremsto som ikke-søkere til fylkeskommunal videregående opplæring, var det et halvt år etter at skoleåret begynte, bare 34 som var utenfor videregående. Majoriteten (83) av de opprinnelige ikke-søkerne var da innenfor utdanningssystemet, enten ved at de hadde tatt en plass i videregående opplæring i sitt eget fylke (19 personer), eller at de hadde begynt på folkehøgskole (4), privat videregående skole (28), er i utlandet (7 personer, og vi vet at de fleste av disse går på skole) eller hadde flyttet til et annet fylke (25 personer)²⁰.

Denne kunnskapen om de opprinnelige ikke-søkerne styrker konklusjonen vår foran om at det er en svært liten andel som velger bort videregående opplæring ved overgangen fra grunnskolen til videregående opplæring.

Figur 23 viser at det første bortvalget av noe omfang kommer først når elevene skal begynne i videregående. 191 elever (to prosent) som hadde søkt, begynte aldri, og 130 (1.3 prosent) begynte på folkehøgskole, privat videregående skole, er i utlandet eller har flyttet til et annet fylke. Etter at skoleåret startet, fortsatte bortvalget, og det pågår kontinuerlig gjennom hele skoleåret, og per 13. februar 2003 hadde altså 157 elever (1.6 prosent) sluttet. Til sammen var det altså 3.6 prosent som ikke var i utdanning i det hele tatt, mens 1.3 prosent hadde funnet alternativ utdanning. Dette er etter vår vurdering ikke

²⁰ Vi vet at de fleste av de som har flyttet til et annet fylke har begynt i videregående opplæring der. Vi har imidlertid ikke lagt opp til å følge dem der, da det ville kreve for mye organisering med mange nye kontaktpersoner både på skole- og fylkesnivå. Men de er fortsatt med i prosjektet, og dersom de skulle vende tilbake til eget fylke vil vi fortsette å følge dem.

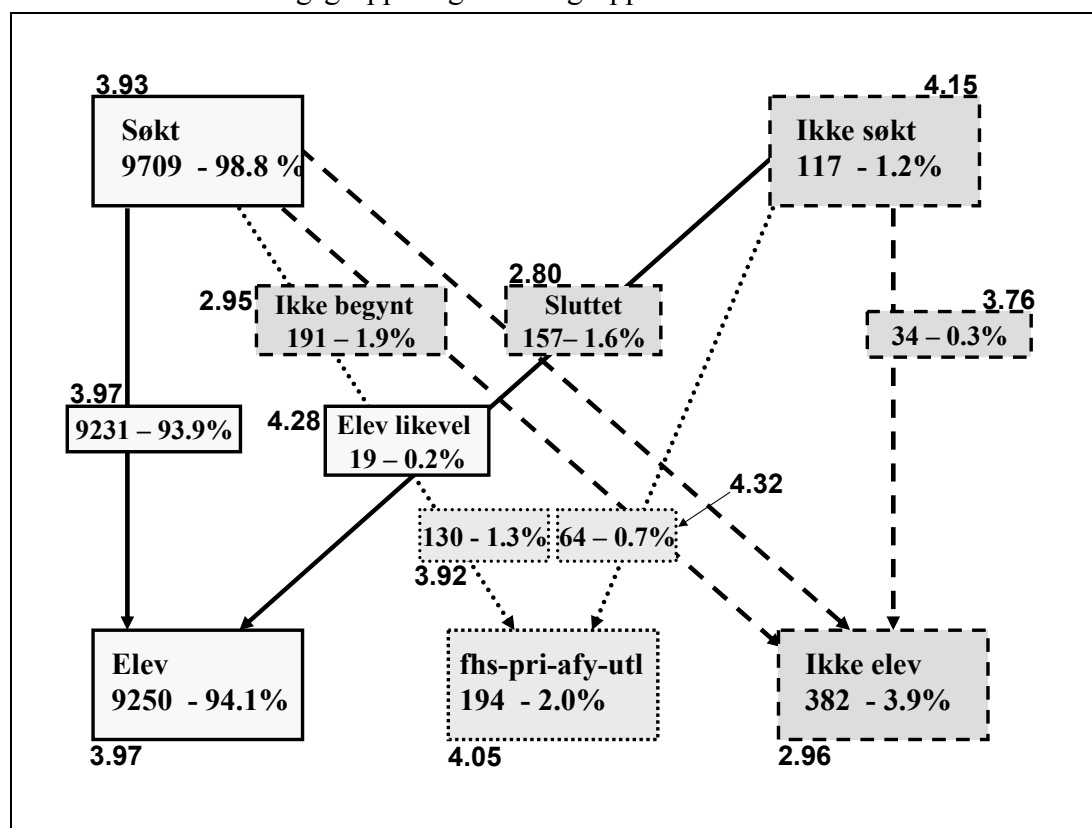
skremmende høye tall. Dette kan henge sammen med et vanskelig arbeidsmarked, slik at det er flere som valgte å bli i videregående opplæring fordi alternativet var lediggang.

5.2 Elever med dårlige karakterer begynner å forlate videregående opplæring

Som det fremgår av figur 23 er de som ikke er elever i fylkeskommunal videregående opplæring i februar 2003, en sammensatt gruppe. Vi skal se nærmere på disse personene i forhold til grunnskolekarakterer, om de har søkt yrkesfaglig eller studieforbereende retning, fravær i grunnskolen, familiesituasjon samt utdanningsambisjoner. I denne sammenligningen vil vi også sammenholde disse tre elevgruppene med de andre fire elevgruppene i vandringsdiagrammet i figur 23, med de to søkergruppene fra mars 2002 og med tre elevgrupper februar 2003.

Gjennomsnittlig karakterpoeng for de sju vandringsgruppene fremgår av figur 24.

Figur 24 Gjennomsnittlig karakterpoeng for to søkergrupper mars 2002, sju vandringsgrupper og tre elevgrupper februar 2003. N=9826

Søkerne: eta=.03, p=.006

Vandringsgruppene: eta=.23, p=.000

Februar 2003-gruppene: eta=.22, p=.000

I figur 24 ser vi noen interessante forskjeller. Vi husker at de 117 ikke-søkerne fremsto som en gruppe med gode karakterer fra grunnskolen. Med et snitt på 4.15 fra

ungdomsskolen lignet de på søkerne til studieforberedende retninger. Her ser vi at ikke-søkerne var sammensatt av to typer elever: Skoleflinke elever som enten har valgt å bli elev i fylkeskommunal videregående skole likevel, eller de har valgt å begynne på folkehøgskole eller privat videregående skole eller de har flyttet til et annet fylke eller til utlandet. Den andre gruppen var de 34 som fortsatt var utenfor videregående opplæring. I forhold til de øvrige gruppene hadde de et relativt lavt snitt. Vi ser altså at ikke-søkerne besto av en gruppe som valgte bort fylkeskommunal videregående opplæring ut fra styrke og en gruppe som kanskje valgte bort videregående med utgangspunkt i tidligere svake skoleprestasjoner.

Også søkerne, med sitt karaktersnitt på 3.93, var en sammensatt gruppe. Det har vi allerede sett foran når vi viste karaktersnitt for søkerne til de ulike studieretningene. I figur ser vi at de som opprinnelig søkte videregående, avga elever til fire ulike grupper. Både majoriteten, som valgte å bli elever, og de som valgte å begynne på folkehøgskole eller privat videregående skole eller de har flyttet til et annet fylke eller til utlandet, hadde karaktersnitt som nesten falt sammen med alle søkerne. Men ser vi nærmere på de som ikke begynte (snitt=2.95) og på de som sluttet (snitt 2,80), ser vi to grupper med svake skoleprestasjoner med seg fra ungdomsskolen. De hadde i snitt en hel karakter lavere enn gjennomsnittet for alle.

Det vi ser i figur 24 gir grunnlag for følgende hypotese: Så godt som alle som går i tiende klasse i ungdomsskolen – også de skolesvake – følger med strømmen over i videregående opplæring. Etter hvert som ungdommene erfarer hva videregående opplæring krever og etter hvert som de ikke makter å innfri kravene, vil vi oppleve et kontinuerlig bortvalg.

Denne hypotesen vil arbeide videre med etter hvert som vi følger ungdommene gjennom videregående opplæring.

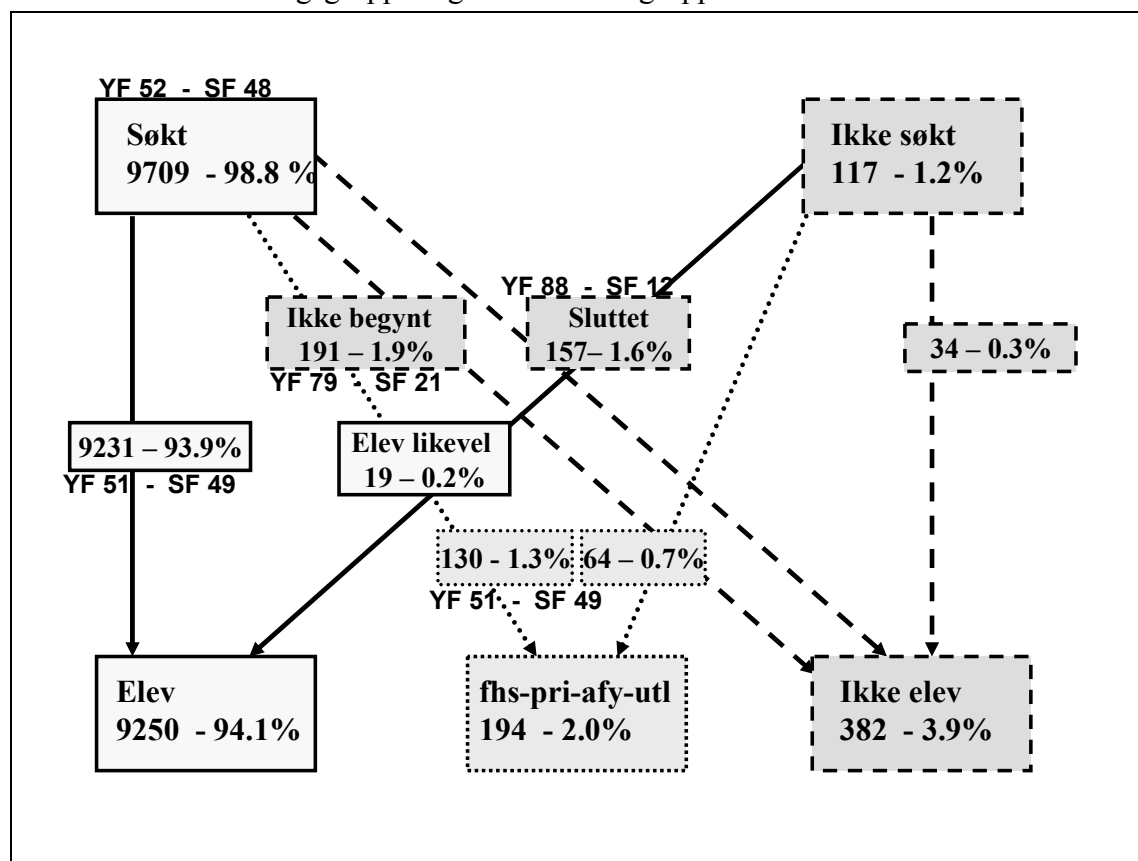
Dersom hypotesen er riktig, er det slik at bortvalg ved overgangen mellom grunnskolen og videregående opplæring ikke er noe problem. Problemet oppstår når noen ungdommer ikke er i stand til å møte kravene i videregående opplæring. Da velger de å forlate videregående opplæring til fordel for andre arenaer.

Vandringen – og sammensetningen av vandregruppene – skapte tre nye grupper elever per februar 2003. Bruker vi ungdomsskolekarakterene som mål, var to av gruppene relativt like, de to gruppene hvor så godt som alle fortsatt var elever (enten det er i offentlig eller privat skole, enten det var i eget eller annet fylke eller det var i utlandet). Den tredje gruppen - ikke-elevene skilte seg ut med et betydelig lavere karaktersnitt. Møtet med videregående opplæring hadde allerede etter et halvt år skilt ut en gruppe med svakere skolefaglige kunnskaper og ferdigheter enn de som hadde blitt igjen.

5.3 Yrkesfagelever i flertall blant de som valgte bort videregående

Her skal vi se på forholdet mellom yrkesfag og studieforbereende retninger blant ulike elevgrupper knyttet til bortvalg. Dette fremgår av figur 25.

Figur 25 Forholdet yrkesfag/studieforbereende blant søkerne mars 2002, blant seks vandringsgrupper og blant tre elevgrupper februar 2003.

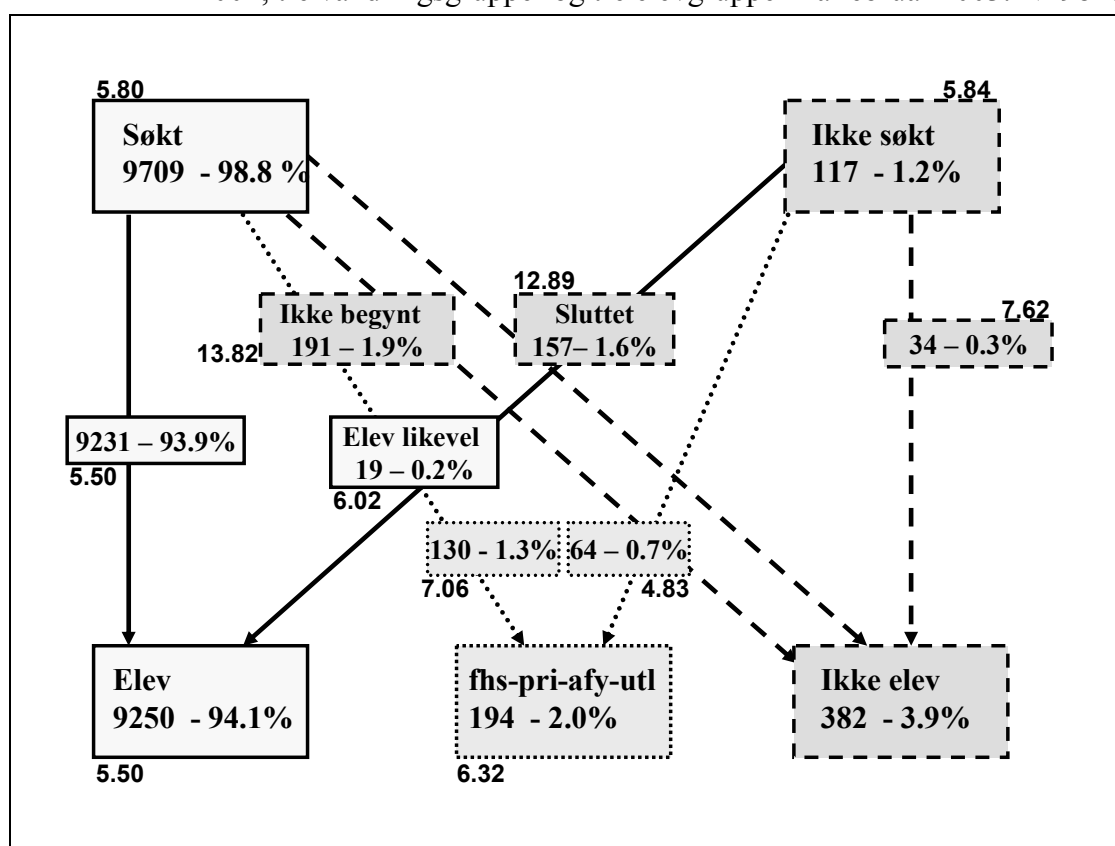
Blant søkerne var det 52 prosent som hadde søkt yrkesfaglig studieretning og 48 prosent hadde søkt studieforbereende retninger. Blant de som fortsatte som elever, (enten det var i offentlig eller privat skole eller det var i eget eller annet fylke eller det var i utlandet), ble denne fordelingen opprettholdt. Men blant søkere som ikke var elever i februar 2003, var fordelingen en helt annen. Blant søkere som likevel ikke begynte i videregående opplæring, hadde åtte av ti søkt yrkesfaglig retning i videregående opplæring. Og blant de som sluttet i løpet av det første halve året i videregående gikk ni av ti på yrkesfag før de slutta.

Blant de som har valgt bort videregående det første halve året etter at de begynte, er bortvalg i hovedsak et yrkesfagfenomen.

5.4 Sterk sammenheng mellom bortvalg i videregående og fravær i ungdomsskolen

Vi har også sett på fravær i ungdomsskolen blant ulike elevgrupper og vandringsgrupper. Dette fremgår av figur 26.

Figur 26 Fraværspersent fra tiende klasse høsten 2001 i to søkergrupper fra mars 2002, tre vandringsgrupper og tre elevgrupper fra februar 2003. N=9826

Søkerne: $\eta^2 = .00$, $p = .956$

Vandringsgruppene: $\eta^2 = .21$, $p = .000$

Februar 2003-gruppene: $\eta^2 = .20$, $p = .000$

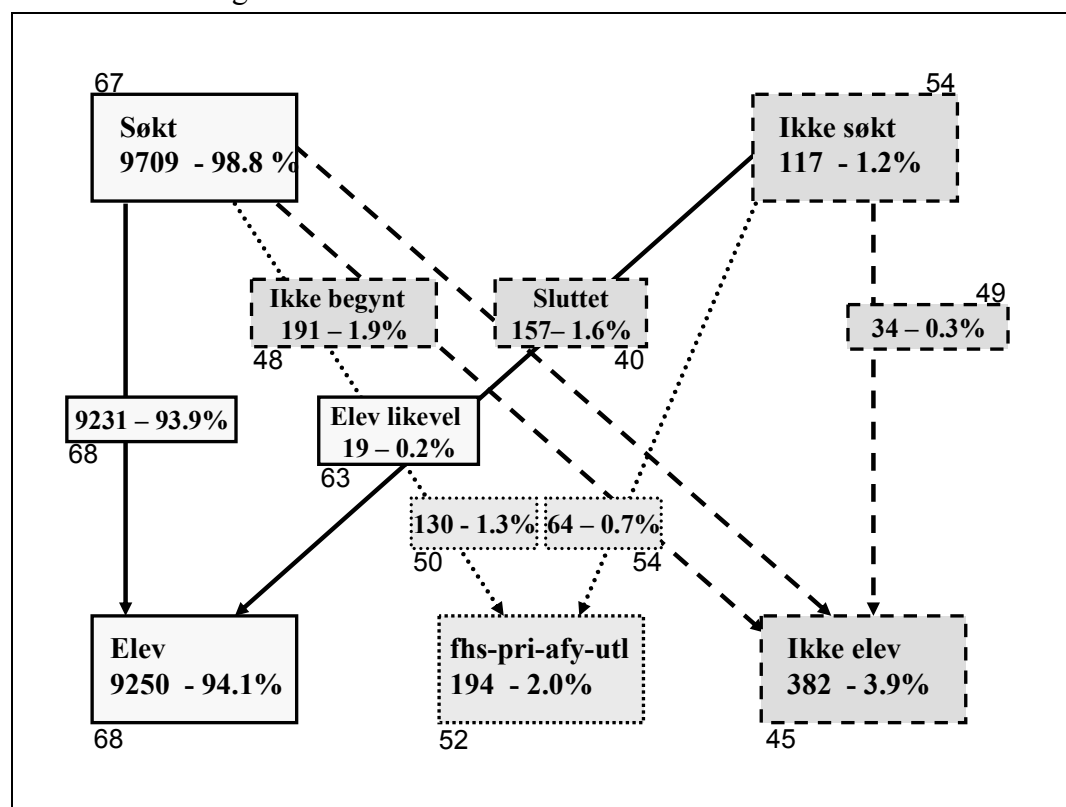
Figur 26 viser en tydelig sammenheng mellom fravær høsten i tiende klasse på ungdomsskolen og bortvalg av videregående opplæring. Fraværspersenten denne høsten var 5.8 i snitt for alle elevene, og det var ingen forskjell på de som søkte videregående opplæring og de som ikke gjorde det. Dette er tidligere i rapporten omtalt som et relativt moderat fravær. Videre viser figuren at i de fleste gruppene var fraværet lavt.

De som skiller seg klart ut med et betydelig fravær om høsten i tiende klasse, er de som ikke begynte i videregående opplæring. De hadde hatt et fravær på 13.82 prosent og de som hadde sluttet per februar 2003, hadde hatt et fravær på 12.89 prosent. Ikke-søkere som fortsatt ikke var elever i februar 2003, var den gruppen i figur 26 som hadde hatt det tredje høyeste fraværet. Disse tre gruppene utgjør til sammen de som ikke er elever i februar 2003, og de hadde samlet hatt et gjennomsnittlig fravær på 12.89 høsten i tiendeklasse.

5.5 Ikke-elevene bodde i mindre grad sammen med begge foreldrene enn elevene

Vi har tidligere (figur 12) sett på sammenhengen mellom søkning og familiesituasjon (hvem elevene bodde sammen med som 15-åring). Vi viste da at den andelen som bodde sammen med begge foreldrene var høyere blant søkerne (67 prosent) enn blant ikke-søkerne (54 prosent). Vi har nå også sett på dette blant de sju vandringsgruppene og blant de tre elevgruppene februar 2003. Dette fremgår av figur 27.

Figur 27 Andel i hver gruppe som bodde sammen med både mor og far da de var 15 år gamle. N=9826

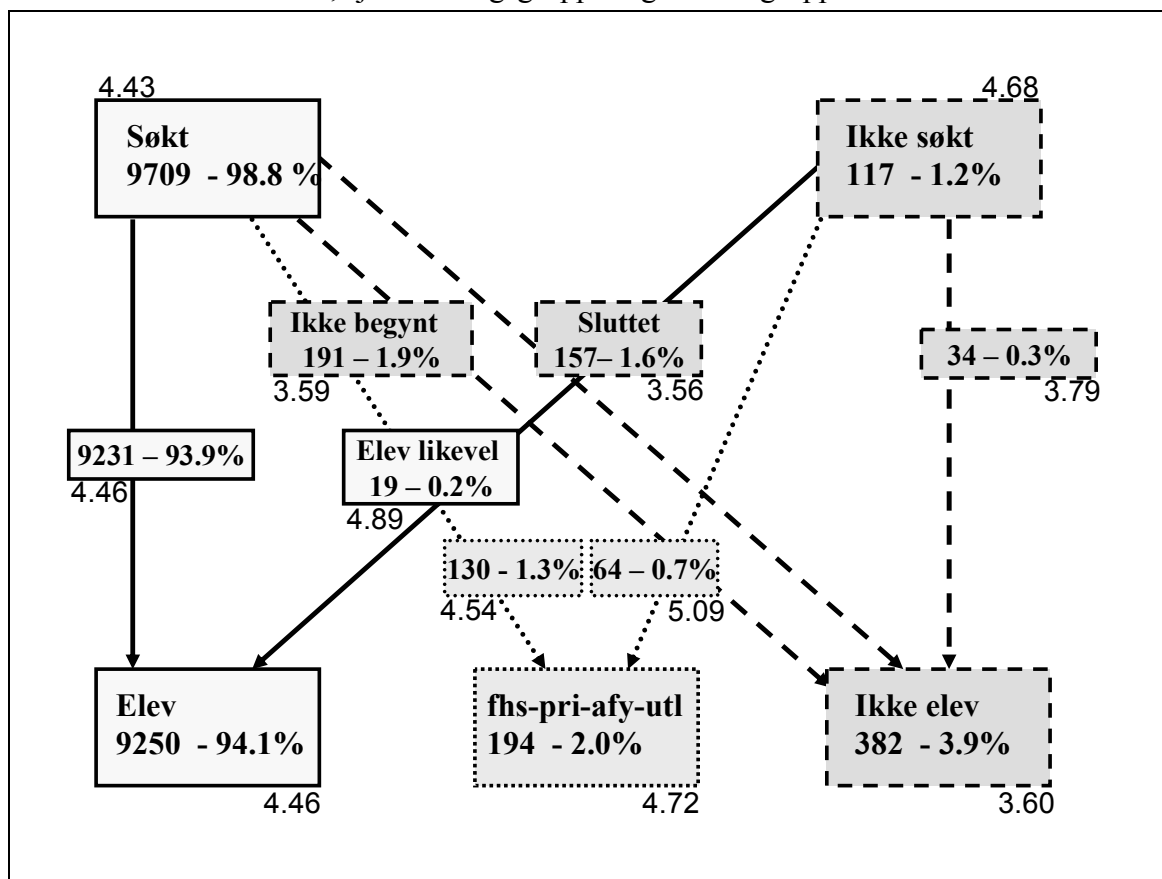
Figur 27 viser oss at blant de som søkte og ble elever, var bor-sammen-med-mor-og-far andelen den samme som snittet for alle som er med i undersøkelsen. Videre viser figuren at både a) de som gikk på offentlig eller privat videregående skole eller de var flyttet til annet fylke eller det var i utlandet, og b) de som ikke var elever, hadde bodd sammen med begge foreldrene da de gikk i tiende klasse i betydelig mindre grad enn de som ble elever. Vi ser at blant de som hadde sluttet i videregående var det en så liten andel som 40 prosent som hadde bodd sammen med både mor og far da de gikk i tiende klasse. Blant de som hadde søkt, men ikke begynt var andelen 48 prosent og blant de som ikke hadde søkt og ikke ble elever var andelen 49 prosent. I gruppen som ikke var elever i februar 2002 var det 45 prosent som hadde bodd sammen med mor og far da de gikk i tiende klasse.

Vi ser at familiesituasjon er et forhold som i stor grad ser ut til å kunne indikere bortvalg av videregående opplæring. Vi kommer tilbake til dette i rapportens siste kapittel.

5.6 Ikke-elevene hadde lavere utdanningsambisjoner enn elevene

Vi har også sett på forholdet mellom utdanningsambisjoner og ulike elevgrupper i forhold til bortvalg. Dette fremgår av figur 28.

Figur 28 Gjennomsnittlig nivå på utdanningsambisjonene blant to søkergrupper mars 2002, sju vandringsgrupper og tre elevgrupper mars 2003. N=9826

Søkerne: $\eta^2 = .02$, $p = .033$

Vandringsgruppene: $\eta^2 = .14$, $p = .000$

Februar 2003-gruppene: $\eta^2 = .14$, $p = .000$

Vi ser at de som hadde de høyeste utdanningsambisjonene var de som gikk på privat videregående, folkehøgskole skole eller de var flyttet til annet fylke eller det var i utlandet. Særlig gjaldt dette de som opprinnelig ikke hadde søkt og som endte opp i denne gruppen. At det var elever med høye ambisjoner som valgte den private veien eller valgte å ta utdanning i utlandet er også et rimelig funn.

Figur 28 viser også at de som søkte, men aldri begynte, de som sluttet samt de som ikke søkte og forble utenfor hadde de laveste utdanningsambisjonene. Sammen utgjorde disse gruppen av ikke-elever i februar 2003, en gruppe med lave utdanningsambisjoner.

5.7 Hva kan forklare ikke-elev status februar 2003?

Foran har vi presentert noen kjennetegn ved de som ikke var elever per februar 2003. I dette kapitlet skal presentere en analyse av hvilke forhold som har betydning for at elever velger bort videregående opplæring.

Dette skal vi gjøre ved hjelp av en multivariat analyse (logistisk regresjon = logit). Som redegjort for foran forutsetter logit en todelt (dikotom) avhengig variabel. Vi har derfor delt elevene inn i to grupper, de som var og de som ikke var elever per 13.februar 2003. Dette er den avhengige variabelen i denne analysen. De elevene som gikk i privat videregående, folkehøgskole eller var flyttet til annet fylke eller var i utlandet er ekskludert fra denne analysen. Variablene som inngikk i analysen var de samme som inngikk i logit-analysen presentert i kapittel 3.18. I tillegg ble den avhengige variabelen fra analysen i 3.18 inkludert som en ny uavhengig variabel i denne analysen.

En rekke uavhengige variabler introduseres samtidig og analysen identifiserer uavhengige variabler med signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen. I vårt tilfelle undersøker vi altså hvilke forhold som hadde betydning for at elever i tiende klasse skoleåret 2001/2002 valgte bort videregående opplæring i tiden frem til februar 2003.

Analysen ble gjennomført i to trinn. Først gjorde vi en analyse hvor alle de uavhengige variablene ble introdusert. Denne analysen pekte ut variabler som hadde signifikant effekt på den avhengige variabelen. Deretter gjennomførte vi analysen slik at vi endte opp med en modell som inneholdt bare variabler som hadde signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen på 5 prosent nivå. Denne modellen er presentert i tabell 27. Tabell 27 viser hvilke forhold som hadde betydning for at ungdommene forble elever i videregående opplæring.

Vi har spurt de ungdommene som har valgt å slutte i videregående opplæring om hvorfor de sluttet. Frem til midten av februar 2003 hadde 185 av de 368 ungdommene som hadde sluttet gitt oss svar på dette spørsmålet. Svarene til disse 185 fremgår av tabell 26.

Tabell 26 Subjektiv begrunnelse for bortvalg av videregående opplæring. N=185

Begrunnelse	Andel
Var skolelei	28
Kom ikke inn på ønsket kurs/skole	24
Feilvalg	12
Vil heller jobbe	9
Ble for vanskelig	6
Diverse andre grunner	21

Tabell 27 Uavhengige variabler med signifikant direkte effekt på bortvalg av videregående opplæring frem til 1.februar 2003 for tiende-klasse elever fra skoleåret 2001/2002. Logistisk regresjon. N= 9709²¹

Variabel	B	Wald	Sign
Er mor i jobb	+ .35	5.9	.015
Er far i jobb	+ .37	4.3	.038
Familiesituasjon	+ .37	9.5	.002
Er matematisk og teoretisk anlagt	+ .16	7.6	.006
Jobber jevnt og trutt med skolearbeidet	+ .24	7.6	.006
Jobber etter skippertaksprinsippet	+ .14	4.5	.033
Tid brukt på lekser	+ .10	6.9	.009
Ser på skolen som en sosial arena	+ .11	3.9	.050
Fravær høsten i tiende klasse	- .04	78.7	.000
Faglig klassemiljø	- .24	11.9	.001
Alvorlig avvikende adferd i ungdomsskolen	- .35	14.4	.000
Svært alvorlig avvikende adferd i ungdomsskolen	+ .31	7.4	.006
Gjennomsnittlig karakternivå fra ungdomsskolen	+ .67	106.3	.000
Planer innenfor videregående opplæring	+ .16	7.0	.008
Konstant	- .61	2.2	.134

Tabellkommentar: Modellen predikerer 4.6% av de som ikke ble elever, og 99.7% av de som ble elever, og 96.3% av alle. $-2\log$ -likelihood 2347.263 forbedres med 643.266, noe som betyr en pseudo-forklart varians, Pseudo $R^2=27.4\%$ (Greene 1993). Vi merker oss at modellen som helhet ikke er signifikant ($\text{sign}_{\text{konstant}}=.134$). Dette betyr at det sannsynligvis er ingen eller svært få individer i materialet som har verdien 0 (null) på alle de signifikante variablene. Dette forhindrer ikke at hver enkelt variabel kan ha signifikant direkte effekt på den avhengige variabelen.

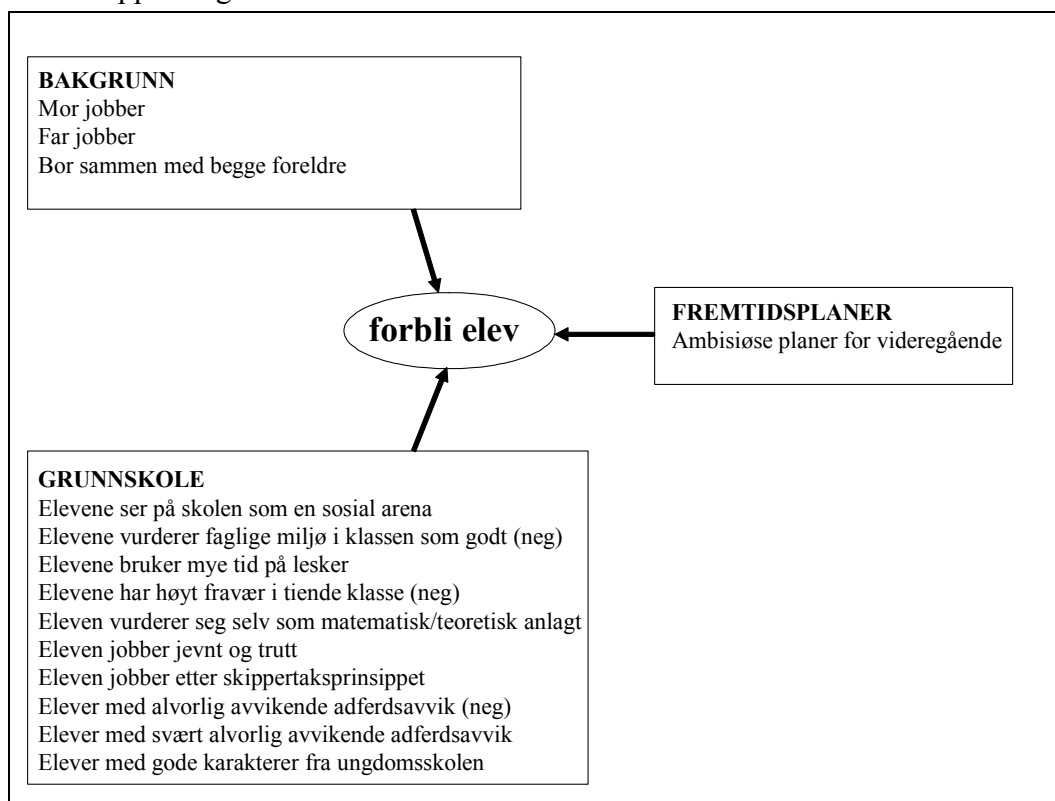
For å få et mer oversiktlig bilde av hva som påvirker det å være elev i forhold til det å velge bort videregående opplæring, har vi laget en figur (figur 29) som illustrerer hvordan ulike forhold påvirker bortvalg. Figuren viser oss at de forhold som påvirker bortvalget primært er knyttet til elevenes familiesituasjon, til elevenes vurdering av og adferd i forhold til grunnskolen.

Analysen viser oss at sannsynligheten for at ungdommene forblir elever i videregående opplæring øker dersom mor og far er i jobb, og om de bor sammen med begge foreldrene. Dette gjelder under betingelsen alt annet likt. Alle de tre forholdene har selvstendig positiv effekt på det å forbli elev. Sannsynligheten for bortvalg øker for hvert av disse kjennetegnene som er knyttet til eleven. For elever som har alle tre kjennetegn knyttet til seg, dvs at verken mor eller far er i jobb og at foreldrene ikke bor sammen, er sannsynligheten for bortvalg av videregående opplæring relativt stor, sammenlignet med de som bor sammen med begge foreldrene sine og hvor begge er i jobb.

Figur 29 viser også at det er en rekke forhold som handler om hvordan eleven oppfører seg og hva de gjør som elever i ungdomsskolen, som har betydning for bortvalg i videregående.

²¹ De 194 elevene som gikk i privat videregående, folkehøgskole eller var flyttet til annet fylke eller var i utlandet er ikke inkludert i analysen

Figur 29 Forhold av betydning for om ungdom forblir elever i videregående opplæring første halvår etter skolestart

Vi merker oss at elever som brukte mye tid på *lekser*, og elever som fikk *gode karakterer* ikke var typiske bortvalgselever i samme grad som de som hadde motsatte kjennetegn. Når elevene også vurderte seg selv som *matematisk/teoretisk anlagt*, økte også sannsynligheten for at de ble og forble elever i videregående opplæring. Figuren viser også at de som *arbeider godt* med skolearbeidet, enten dette skjer jevnt og trutt eller vi har med skippertaksmennesker å gjøre, også hadde lav sannsynlighet for å velge bort videregående opplæring. Vi fant også at jo mer ambisiøse planer ungdommene hadde for fullføring av videregående opplæring, jo større var sjansen for at de forble elever. Alle forhold nevnt i dette avsnittet handler om det å fikse den faglige delen av skolen; vi ser altså at de som fikset ungdomsskolen faglig, ikke så ut til å være i faresonen i forhold til bortvalg.

Analysen og figur 29 viser også at de som opplevde skolen som en *sosial arena* ikke valgte bort videregående opplæring. Vi ser også et funn som kan virke underlig: Elever som sa at de vurderte det faglige miljøet i klassen som godt hadde også større sannsynlighet for å velge bort videregående opplæring enn de som ikke sa dette. En forklaring på dette kan være, når vi ser dette i sammenheng med at dårlige skoleprestasjoner øker sannsynligheten for bortvalg, at skolesvake elever som vurderer de andre elevene i klassen som flinke i forhold til seg selv, mistrives fordi de føler at de ikke strekker til faglig. Dette er et funn som illustrerer at sosial tilpasning henger sammen med faglig mestring. Et annet forhold som kan henge sammen med dette er omfanget av *fravær*; vi ser at økende fravær i ungdomsskolen øker sannsynlighet for bortvalg av videregående opplæring. Fravær kan også være et utslag av sosial og faglig mistilpasning.

Tabell 27 og figur 29 viser også at analysen har pekt ut avvikende adferd som variable med signifikant effekt i forhold til bortvalg av videregående. Dersom elevene utviste alvorlig avvikende adferd, økte sannsynligheten for senere bortvalg. Dette kan henge sammen med at avvikende adferd er et uttrykk for mistilpasning, både faglig og sosialt, og at denne mistilpasningen på ungdomsskolen slår ut i bortvalg når ungdommene har blitt elever i videregående opplæring. Da trenger de ikke lenger å være elever i et system hvor de ikke finner seg til rette, og de kan velge bort skolen.

Men det vi også fant, og som kan synes et uventet funn, er at sannsynligheten for å forbli elev i videregående opplæring øker med graden av svært alvorlig avvikende adferd. Dette er ikke lett å forklare, og vi har i denne fasen av prosjektet ikke fått analysert dette nærmere, men vi vil komme tilbake til dette i en senere rapport fra prosjektet.

I tabell 26 har vi også vist elevenes subjektive begrunnelser for å slutte i videregående opplæring. Vi understreker at disse ikke inngikk i logit-analysen, som er gjengitt i tabell 27 og i figur 29. Dette var knyttet til elevenes opplevelser av videregående opplæring, mens tabell 27 og figur 29 handlet om ungdomsskolen. Vi ser at elevene i hovedsak vektlegger forhold knyttet til sin egen relasjon til skolen: De var skolelei, skolen ble for vanskelig, de hadde valgt feil eller de hadde ikke kommet inn der de helst ville. Alle disse forholdene handler om at de ikke hadde funnet seg til rette i forhold til videregående opplæring. Og egentlig handler den siste kategorien, vil heller jobbe, også om det samme; dette var løsningen for de som ikke syntes at skolen var noe for dem. Disse svarene fra elevene om hvorfor de sluttet, var fortsatt under innsamling når dette ble skrevet, og omtales derfor grundigere i en senere rapport fra prosjektet.

Oppsummert: Ungdom som lever i en stabil familiesituasjon sammen med begge foreldrene og hvor begge foreldre er i jobb, ser ut til å ha lavere sannsynlighet for bortvalg av videregående opplæring, enn ungdom med motsatte kjennetegn. Videre fant vi at ungdom som behersker skolen som en faglig og sosial arena - og det henger selvsagt sammen – ser ut til å ha lavere sannsynlighet for bortvalg av videregående opplæring, enn ungdom med motsatte kjennetegn.

6 Oppsummerende kommentar

6.1 Endret søkermønster

I denne rapporten har vi hatt fokus på 9826 elever som gikk i tiende klasse skoleåret 2001/2002 og som hadde rett til videregående opplæring skoleåret 2002/2003.

Vi har sammenlignet søkermønsteret til de ulike studieretningene skoleåret 2002/2003 med søkning til skoleåret 1994/1995. Det har skjedd en endring i søkermønsteret i løpet av de åtte årene som har gått siden Reform 94 ble innført. I alle de sju fylkene som har deltatt i undersøkelsen har det vært en dreining i søkningen fra studieforbereende til yrkesfaglige retninger. Endringen i søkermønsteret varierer noe fra fylke til fylke og er minst i Oslo (6 prosentpoeng reduksjon i søkningen til de studieforbereende retningene) og Buskerud (10 prosentpoeng reduksjon). Den største endringen opplevde Vestfold (20 prosentpoeng reduksjon) og Hedmark (17 prosentpoeng).

Ikke alle studieretningene har opplevd like store svingninger. I figur 5 viste vi at de største endringene som ligger bak bevegelsene i søkermønster mellom studieforbereende og yrkesfaglige retninger var

- kraftig *redusert* søkning til studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag (AF)
- tydelig *økning* i søkningen til studieretning for musikk, dans og drama (MD)
- tydelig *nedgang* i søkningen til studieretning for helse- og sosialfag (HS) og til studieretning for mekaniske fag (ME)
- tydelig *økning* i søkning til studieretning for formgivningsfag (FO) og til studieretning for byggfag (BY)
- søkning til de to nye studieretningene, studieretning for salg og service (SA) og studieretning for medier og kommunikasjon (MK)

6.2 Å møte skolen på hjemmebane

Vi har også gjennomført en analyse av hvilke forhold som hadde betydning for ungdommenes valg av studieforbereende henholdsvis yrkesfaglig retning. Resultatet av denne analysen fremgår av tabell 25 og figur 22. Analysen viser oss at de som valgte studieforbereende retninger til fordel for yrkesfaglige retninger var ungdom (og det er større sjanse for at dette var en gutt enn ei jente) som bodde sammen med begge foreldre i større grad enn yrkesfagsøkerne.

Foreldrene (som hadde relativt høy utdanning selv) hadde positive holdninger til utdanning. Disse positive holdningene må vi anta at de har formidlet til sine barn slik at dette har blitt en internalisert del av deres tankegods, noe som har ført til at de selv

vurderer skolen som nyttig med tanke på fremtida i større grad enn de som har søkt yrkesfag. Barna har derfor prestert godt på ungdomsskolen, har ikke hatt behov for ekstra hjelp og støtte, og forlot tiende klasse med bedre gjennomsnittskarakterer enn yrkesfagsøkerne.

På fritida har de vært med i organisert fritidsvirksomhet i organisasjoner eller idrettslag, og har vært mindre venneorientert og mindre dratt mot pc og internet enn de som har valgt yrkesfag.

Søkerne til de studieforbredende retningene oppfattet ikke seg selv som særlig praktisk anlagt. Dette faller sammen med at foreldrene i tillegg til å være opptatt av skole og utdanning, også var allmennfagorienterte i den forstand at de signaliserte at deres sønn eller datter burde velge en studieforbredende retning. Sammen med andre (lærere, søsken og venner) ga de eleven råd om hva han/hun skulle velge, slik at valget i mindre grad ble påvirket av behovet for å begynne å jobbe og tjene penger, begynne med noe praktisk eller styrt av interesser. Søkerne til studieforbredende retninger hadde opparbeidet høye utdanningsambisjoner.

Disse funnene faller sammen med tidligere forskning. Barn og unge som møter skolen på hjemmebane, ved at de har foreldre med høy utdanning og positivt syn på skolen - de kommer fra hjem med høy kulturell kapital (Bourdieu 1995/1979) - presterer godt, noe som igjen borger for videre gode prestasjoner og gode muligheter i arbeidsmarkedet etter endt utdanning. Det var dette Hernes (1974) kalte ulikhetens reproduksjon, og som Grøgaard (1993) omtale som ”en historie som har fått vasket seg”.

6.3 Nesten alle i tiende søker videregående

Blant elevene i tiende klasse skoleåret 2001/2002 i de sju fylkene på Østlandet som var med i dette prosjektet, søkte så godt som alle videregående opplæring. Vi fant i utgangspunktet ut at 1.2 prosent, eller 117 av 9826 ungdomsskoleelever ikke søkte fylkeskommunal videregående opplæring når de gikk i tiende klasse. Senere i skoleåret 2002/2003 fant vi majoriteten av disse igjen innenfor fylkeskommunal videregående opplæring (19 elever) eller de var begynt på privat videregående skole, folkehøgskole, de gikk på skole i utlandet eller i et annet fylke (64 elever). Bare 34 av disse 117 var fortsatt ikke elever i videregående opplæring i februar 2003.

Når dette gjelder bare 0.3 prosent av årskullet, kan vi konkludere med at problemet med ikke-søking til videregående opplæring nærmest er ikke-eksisterende. Problemet når det gjelder bortvalg, er som vi skal se, i større grad knyttet til de som ikke begynner selv om de har søkt og til de som velger å slutte etter først å ha begynt.

6.4 Ustabil familiesituasjon og mistilpasning til skolen påvirker bortvalg av videregående opplæring

Vi har sett nærmere på den gruppen ungdom som ikke var elever i videregående opplæring per februar 2003. Denne gruppen er sammensatt av tre ulike mindre grupper. Det er de som aldri søkte videregående opplæring, de som søkte, men aldri begynte og de som begynte for så å slutte. Vår analyse av denne gruppen peker ut noen kjennetegn knyttet til disse elevene. Disse kjennetegnene, som altså kan observeres i tiende klasse på ungdomsskolen (sannsynligvis ennå tidligere), kan deles i to; forhold knyttet til elevenes hjemmesituasjon og elevenes forhold til skolen.

Ungdom som bor sammen med begge foreldrene og hvor begge foreldre er i jobb, ser ut til å ha lavere sannsynlighet for bortvalg av videregående opplæring, enn ungdom med motsatte kjennetegn. Videre fant vi at ungdom som behersker skolen som en faglig og sosial arena - og det henger selvsagt sammen – ser ut til å ha lavere sannsynlighet for bortvalg av videregående opplæring, enn ungdom med motsatte kjennetegn.

Disse forholdene, ungdommenes hjemmesituasjon og den faglige- og sosiale tilpasningen, må selvsagt vurderes og forstås i sammenheng. Vi kan vurdere tilpasningen til skolen som et utløsende forhold. Når ungdommene føler at de ikke strekker til på denne arenaen, ønsker de å velge dette bort og å velge noe annet inn i stedet. Så lenge de gikk i ungdomsskolen hadde de ikke denne muligheten. At grunnskolen er obligatorisk bidrar nok til å holde på en del elever som ellers ville funnet på noe annet å bruke tida på. Når de kommer over i et ikke-obligatorisk skoleslag, er det ikke noe som kan hindre dem i å slutte.

Bortsett fra foreldrene, kanskje. I en stabil familiesituasjon kan en regne med at det settes i verk noen tiltak når avkommet kommer og sier at han eller hun har lyst å slutte i videregående opplæring. Mange foreldre vil i en slik situasjon gjøre sitt ytterste for å holde sønnen eller datteren på skolebenken.

I en mer ustabil familiesituasjon er det ikke sikkert at dette skjer. Det kan være at en aleneforeldresituasjon som kanskje også er preget av arbeidsledighet og dårlig økonomi innebærer at det nødvendige overskudd til å handle ikke er tilstede. Dermed settes ingen bremses på når ungdommen velger å forlate videregående skole.

6.5 Når varsellampene blinker

Dersom det er et mål å begrense bortvalget av videregående opplæring, å sørge for at en størst mulig andel av årskullet begynner i og fullfører videregående opplæring, blir neste spørsmål om funnene i prosjektet så langt kan brukes til å forebygge bortvalg.

Ettersom dette er et prosjekt som skal gå over noen år, mener vi at det er for tidlig å komme med anbefalinger om hvilke tiltak som kan settes i verk. Vi har en forventning om

at det videre arbeid i prosjektet vil avdekke ytterligere interessante forhold knyttet til bortvalg av videregående opplæring, forhold som på et senere tidspunkt i prosjektet bør kunne føre til anbefalinger om tiltak.

Vi nøyer oss i denne omgang med å påpeke at vi har identifisert noen varsellamper som det er mulig for skolen å holde et øye med for å se om de begynner å blinke; elevenes familiesituasjon og elevenes tilpasning til skolen.

De forholdene vi har omtalt virker i liten grad alene; de virker ofte sammen i et forsterkende vekselvirkningsforhold. Jo flere av disse kjennetegnene en ser hos en elev, jo større grunner det til å være på vakt.

Det er ikke grunn til å være på vakt fordi en elev bor alene sammen med bare en av foreldrene, dersom man vet at denne støtter opp og er opptatt av elevens skolegang. Men når en elev i en ustabil familiesituasjon ikke fikser skolen faglig og sosialt, ikke bruker tid på lekser, har noe alvorlig avvikende adferd og har et stort og økende fravær, da bør varsellampene blinke.

I det videre arbeid med dette prosjektet, som altså skal følge ungdommene gjennom flere år i videregående opplæring, vil vi arbeide enda mer med disse problemstillingene. Når vi følger elevene videre, vil flere og flere slutte. Kanskje analyser av de som slutter fremover, vil vise oss at de som slutter senere, for eksempel ved overgangen til andre år i videregående (vkl), har andre kjennetegn enn de som sluttet frem til februar det første skoleåret.

Referanser

- Bourdieu, Pierre (1995/1979), "Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften". Oslo: PAX
- Christie, Nils (1971), *Hvis skolen ikke fantes*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gambetta, Diego (1987), *Were they pushed or did they jump. Individual decision mechanisms in education*. Cambridge – Oslo: Cambridge University Press. Norwegian University Press
- Greene, W.H. (1993), *Econometric analysis*. New York: Macmillan
- Grøgaard, Jens B. (1993), *Skomaker, bli ved din lest? En analyse av ulikhet i utdanning og arbeid blant unge menn på 80-tallet*. Oslo: Fafo
- Grøgaard, Jens B., Eifred Markussen og Nina Sandberg (2002), *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse og overgang til arbeid og utdanning for det første Reform 94-kullet*. NIFU rapport 3/2002 Oslo: NIFU
- Grøgaard, Jens B., Tove Midtsundstad og Marit Egge (1999) *Følge opp – eller forfølge? Evaluering av Oppfølgingstjenesten i Reform 94*. Fafo-rapport 263. Oslo: Fafo
- Hernes, Gudmund (1974), «Om ulikhetens reproduksjon». I: Mortensen M.S., red., *I forskningens lys*, 231–251. Oslo: NAVF
- Høst, Håkon (2002), *Lære og praksis i pleie og omsorgsfagene i videregående opplæring*. Bergen: Stein Rokkans senter for flerfaglige samfunnsstudier, Universitetet i Bergen
- Lie, Benedicte (2002): *Innvandring og innvandrere 2002*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Lødding, Berit (2003): *Ut fra videregående. Integrasjon i arbeid og utdanning blant minoritetsungdom i det første Reform 94-kullet*. Oslo: NIFU. Rapport 1/2003.
- Markussen, Eifred (1990), *Fraværsordningen bak speilet, sluttrapport fra prosjektet Elevfravær i videregående*. Oslo: Pedagogisk Forskningsinstitutt, UiO
- Markussen, Eifred (1991), «På kryss og tvers. En undersøkelse i videregående skole blant grunnkurselever som ikke kommer rett fra avsluttet ungdomsskole». I: *NOU 1991:4 Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
- Markussen, Eifred, (2000), *Særskilt tilrettelagt opplæring i videregående - hjelper det? Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Fafo-rapport-341. Oslo
- Opheim, Vibeke & Liv A. Støren (2001): *Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning*. Oslo: NIFU. Rapport 7/2001.

Pedlex (2001) *Din videregående opplæring*. Informasjon om videregående opplæring skoleåret 2002/2003. Oslo

Statistisk sentralbyrå (1999): De ti største nasjonalitetsgruppene. Første og andregenerasjonsinnvandrere. 1. januar 1999. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2000b): *Barn og unge. Aktuell statistikk. 2/2000*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2001): *Aktuell utdanningsstatistikk nr. 7/2001*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2002): Folkemengden etter alder og fylke. 1.januar 2002.
<http://www.ssb.no/folkemengde/tab-2002-04-18-03.html> Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Støren, Liv Anne (2003), *Notat til Læringscenteret om gjennomstrømming i 1999-, 2000- og 2001-kullene i videregående opplæring*.

Sørli, Mari-Anne (1998), *Liv og leven i skolen. Omfang og utslag av problemadferd*. Rapport 12B/98. NOVA. Oslo

Tysse, Tone I. & Nico Keilman (1997): Flyktninger forblir, nordboere reiser hjem. *Samfunnsspeilet* nr. 4, 1997. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg 1 Utvalg og deltakelse

Vi skal her redegjøre for utvalg og deltakelse i undersøkelsen. Utvalget ble gjennomført etter noen kriterier:

- Halvparten av elevene i tiende klasse i det enkelte fylke skulle være med. Det ble vurdert som nødvendig med et stort utvalg for å kunne trekke gyldige konklusjoner for det enkelte fylke.
- Hele skoler ble valgt ut, dvs at når en skole først var med i undersøkelsen ønsket vi at alle tiende-klassingene på denne skolen skulle delta.
- En skulle forsøke å sikre at skoler fra både sentrale og desentrale strøk i fylket skulle være med.
- En skulle forsøke å sikre at både store og små skoler var representert i undersøkelsen.
- En skulle basere seg på frivillighet fra skolene.

På denne bakgrunn ble det i mars 2002 sendt ut en henvendelse til alle skolene i hvert av de sju fylkene med forespørsel om de var villige til å delta i prosjektet. Blant skolene som sa seg villige til å delta, ble det foretatt et utvalg etter de oppsatte kriterier. Dette utvalget ble foretatt som et samarbeid mellom NIFU og prosjektets fylkeskontakter. Omfanget på utvalget fordelt på klasser og skoler fremgår av kolonnene I og II i tabell x.

Tabell 27 Deltakelse i undersøkelsen

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
	Antall skoler	Antall klasser	Halvparten	Bruttoutvalg I	Bruttoutvalg II	Bruttoutvalg III	Nettoutvalg	Besvart skjema	Svarprosent I
Østfold	16	57	1411	1353	1352	1350	1229	1202	97,8
Akershus	38	120	2925	3033	3031	3010	2682	2609	97,2
Oslo	27	95	2086	2010	2018	1938	1681	1659	98,7
Hedmark	20	51	1100	1177	1176	1163	1013	986	97,3
Buskerud	23	60	1412	1452	1428	1398	1259	1246	98,7
Vestfold	18	61	1362	1470	1468	1453	1336	1313	98,3
Telemark	20	39	980	940	937	934	830	811	97,7
Totalt	162	483	11276	11435	11410	11246	10030	9826	98,0

Tabellforklaring:

Kolonne III:

Kolonne IV, bruttoutvalg I:

Kolonne V, bruttoutvalg II:

Kolonne VI, bruttoutvalg III:

Kolonne VII, nettoutvalg:

Kolonne VIII:

Kolonne IX:

Halvparten av tiende-klassingene i det enkelte fylke og totalt

Det antall elever som ble oppgitt av den enkelte skole å gå i de utvalgte klassene når utvalget ble foretatt

Det antall elever som NIFU fikk overført søkerdata for juli 2002

Det antall elever som ble oppgitt av den enkelte klassestyrer å gå i de utvalgte klassene når utfylling av spørreskjema ble foretatt

Det antall elever som faktisk var tilstede i klassene og ble forespurt om de ville delta i undersøkelsen

Det antall elever som svarte og som deltar i undersøkelsen

Svarprosent beregnet på grunnlag av forholdet mellom kolonnene VII og VIII

I kolonne III fremgår hvor mange elever halvparten av alle tiendeklasse-elevene utgjorde i hvert av fylkene og for fylkene samlet, og i kolonne IV fremgår det antall elever som gikk i de klassene som ble valgt ut til å delta. Når vi sammenholder kolonne III med kolonnen IV ser vi at noen fylker valgte ut noe over halvparten av tiende-klassingene, mens noen valgte ut noe under halvparten. Totalt ble det valgt ut 1.4 prosent (159 elever) mer enn halvparten av elevene.

Antall elever som fremkommer i kolonne IV er det antall elever som ble valgt ut til å være med i undersøkelsen, undersøkelsens bruttoutvalg I. Når innsøkningen til videregående opplæring var avsluttet og karakterene fra grunnskolen var lagt inn i søkerregisteret, ble det hentet ut registeropplysninger for elevene som inngikk i undersøkelsen. Det antall elever det ble hentet ut opplysninger for (undersøkelsens bruttoutvalg II) var noe avvikende i forhold til det antall som opprinnelig var valgt ut. Totalt er det en differanse på 25 elever. Dette kan blant annet skyldes at noen fylker har strøket elevene som har reservert seg fra å delta fra registerdatafilene før disse ble overført NIFU. En annen forklaring på denne forskjellen kan skyldes flytting til og fra prosjektfylkende i perioden mellom etablering av utvalg og uthenting av registerdata.

Når spørreundersøkelsen ble gjennomført i klassene spurte vi også lærerne om hvor mange elever som faktisk gikk i de enkelte klassene. Disse tallene avviker noe fra det som tidligere er opplyst fra den enkelte skole. Dette kan skyldes at det har skjedd endringer i klassesammensetningene etter at skolene rapporterte inn klassestørrelse. Differensen mellom det skolene har rapportert (11435) elever og det klassestyrerne rapporterer (11246) er på 189 elever.

Vi spurte også klassestyrerne om hvor mange elever som var tilstede i klassene under utfylling av skjemaet. Dette, som er undersøkelsens nettoutvalg, fremgår av kolonne VII. Nettoutvalget danner grunnlag for beregning av svarprosent. Bare de som var tilstede i klassene og faktisk hadde mulighet for å delta i undersøkelsen, inngår i grunnlaget for beregning av svarprosent.

Det må knyttes en kommentar til nettoutvalget for tre av fylkene. I Oslo var det 49 av elevene i utvalget som gikk i klasser hvor undersøkelsen ikke ble gjennomført. Disse elevene fikk aldri mulighet til å besvare spørreskjemaet, og dermed si ja til å delta. De inngår derfor ikke i nettoutvalget.

I Akershus var det en klasse med 24 elever som fylte ut skjemaet, men hvor det ikke var påført noen elevidentnumre. Uten identnumrene ble det umulig å kople disse elevenes svar til registeropplysningene. Dermed kunne ikke svarene fra disse elevene brukes i undersøkelsen, ettersom et sentralt element var kopling av spørreskjema- og registerdata. De ble derfor ikke registrert, og vil følgelig heller ikke inngå i tallet over de som har svart og heller ikke inngår i grunnlaget for beregning av svarprosent. For å kunne beregne en riktig svarprosent ble nettoutvalget for Akershus derfor redusert med 24.

I Hedmark var det tilsvarende en hel skole hvor det ikke var påført identnumre. Her var det 64 elever som hadde besvart spørreskjemaet. Svarene til disse elevene er heller ikke tatt med i datamaterialet. Med samme begrunnelse som for Akershuselevne i forrige avsnitt, ble nettoutvalget for Hedmark redusert med 64 elever.

Vi vil også nevne at blant de besvarte spørreskjemaene var det 113 skjemaer med ufullstendig påført identnumre. For noen av disse var det tydelig at man bare hadde vært unøyaktig ved påføring av nummer, mens for andre var det tydelig at respondenten selv hadde gjort sitt beste for at identnummeret ikke skulle være til å forstå, enten de hadde strøket ut deler av nummeret eller påført ekstra sifre. Vi valgte å tolke dette som reservasjon fra undersøkelsen. Vi fant også 18 skjemaer hvor respondenten helt åpenbart ikke hadde tatt utfyllingen på alvor, men krysset av i hytt og pine. Også dette tolket vi som en melding til oss om at dette vil vi ikke være med på. Vi fikk melding om 30 elever som ville reservere seg fra undersøkelsen. I tillegg var det 43 elever som var til stede i klassene som ikke besvarte spørreskjemaet. Disse 204 som er omtalt i dette avsnittet, utgjorde differensen mellom nettoutvalget og de som deltok.

I kolonne VIII ser vi hvor mange som har besvart spørreskjemaet i det enkelte fylke og totalt.

Svarprosenten (kolonne IX) er så beregnet på grunnlag av antall svar (kolonne VIII) i forhold til nettoutvalget (kolonne VII). Vi ser at undersøkelsen har en meget høy svarprosent, varierende fra 97.2 i Akershus til 98.7 i Oslo og Buskerud og med en gjennomsnittelig svarprosent i hele utvalget på 98 prosent.

Vi har ikke foretatt omfattende analyser av skjevhet i materialet. Kapittel 3.4 og 3.7 viser imidlertid at utvalget ikke er skjevt sammensatt når det gjelder kjønn og minoritetsbakgrunn. Tabell 30 i vedlegg 2 viser også at utvalget er representativt i forhold til populasjonen når det gjelder søkning til ulike studieretninger. Når vi i tillegg har et utvalg på 50 prosent av populasjonen og en svarprosent på 98, er det ikke grunn til å forvente skjevhet i materialet. På bakgrunn av dette tillater vi oss å konkludere med at vårt utvalg representerer populasjonen av 16 åringene som gikk i tiende klasse i ungdomsskolen i de sju Østlandsfylkene våren 2002 på en god måte.

Vedlegg 2 Tabeller

Tabell 28 Endring i søkermønster til grunnkurs på seks yrkesfaglige studieretninger fra 1994 til 2002 i sju fylker.

	EL			TB			HN			NA			TR			KP		
	94	02	+-	94	02	+-	94	02	+-	94	02	+-	94	02	+-	94	02	+-
Østf	8,0	8,3	+0,3	0,8	1,8	+1,0	4,9	4,1	-0,8	2,0	2,7	+0,7	0,2	0,2	0,0	0,4	1,3	+0,9
Akh	5,7	8,0	+2,3	0,5	1,1	+0,6	3,1	3,5	+0,4	2,0	1,4	-0,6	0,6	0,3	-0,3	0,1	0,1	0,0
Oslo	5,6	7,4	+1,8	0,7	1,3	+0,6	3,2	2,4	-0,8	0,3	0,4	+0,1	0,3	0,2	-0,1	0,1	0,3	+0,2
Hed	7,7	9,2	+1,5	0,6	1,0	+0,4	4,9	6,3	+1,4	3,9	2,5	-1,4	0,9	0,7	-0,2	0,0	0,0	0,0
Bskr	8,5	9,0	+0,5	0,3	1,3	+1,0	4,7	3,5	-1,2	2,8	1,9	-0,9	0,4	0,1	-0,3	0,1	0,1	0,0
Vest	6,4	8,5	+2,1	0,4	1,5	+1,1	5,1	4,5	-0,6	2,2	2,1	-0,1	0,5	0,6	+0,1	0,5	0,6	+0,1
Telm	6,7	8,0	+1,3	0,7	1,8	+1,1	5,8	3,5	-2,3	3,2	1,9	-1,3	0,0	0,2	+0,2	0,8	3,1	+2,3

Tabell 29 Hvorfor har elevene søkt videregående opplæring. Stillingtagen til noen utsagn. Samlemål.

	Antall	Prosent
sterk grad av push	1,00	4,0
	1,20	9,1
	1,40	10,1
	1,60	23,2
	1,80	65,7
	2,00	70,7
	2,20	114,2
	2,40	182,9
	2,60	416,2
	2,80	460,7
	3,00	840,5
	3,20	585,9
	3,40	1197,2
	3,60	783,0
	3,80	834,5
	4,00	889,0
	4,20	1170,9
	4,40	718,3
	4,60	456,6
	4,80	624,3
strek grad av pull	5,00	377,8
Sum	9826	100,0

Tabell 30 Søking til grunnkurs høsten 2002 i sju fylker. Elever som kom rett fra tiendeklasse. Populasjon, utvalg og respondenter. Prosent

	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Buskerud	Vestfold	Telemark	Alle
AF								
populasjon	29.5	37.3	48.8	24.6		35.0	26.4	
bruttoutvalg	30.5	31.9	49.3	26.9	34.7	32.3	25.2	34.1
respondentene	32.6	33.7	52.3	28.4	36.6	33.4	26.4	35.9
ID								
populasjon	7.7	6.4	4.5	6.5		3.4	7.9	
bruttoutvalg	8.1	6.3	5.0	6.7	4.1	2.6	6.3	5.6
respondentene	8.2	6.7	5.4	7.0	4.2	2.7	6.5	5.8
MD								
populasjon	4.0	7.3	5.9	5.2		4.8	3.5	
bruttoutvalg	3.8	6.7	6.3	3.9	5.0	3.9	3.8	5.2
respondentene	3.9	6.6	6.6	4.1	5.3	4.1	3.9	5.3
MK								
populasjon	3.4	9.2	5.3	5.3		5.4	6.3	
bruttoutvalg	4.2	9.6	5.6	5.3	4.8	5.0	5.8	6.3
respondentene	4.2	9.7	5.5	5.3	4.7	5.2	5.8	6.3
HS								
populasjon	9.3	4.5	6.3	10.0		6.1	10.5	
bruttoutvalg	9.8	4.6	5.6	10.4	5.8	6.1	10.5	6.8
respondentene	9.4	4.7	4.8	10.9	6.1	6.1	10.4	6.7
EL								
populasjon	8.3	8.0	7.4	9.2		8.5	8.0	
bruttoutvalg	8.2	8.3	6.4	9.5	8.8	9.4	7.6	8.2
respondentene	8.6	8.5	6.6	9.5	9.0	9.3	7.5	8.4
ME								
populasjon	5.2	4.0	2.8	7.0		5.1	6.5	
bruttoutvalg	3.2	4.9	3.2	6.3	4.8	5.0	6.9	4.7
respondentene	2.7	4.6	2.6	6.0	4.5	4.8	7.2	4.4
HN								
populasjon	4.1	3.5	2.4	6.3		4.5	3.5	
bruttoutvalg	3.9	3.7	2.5	5.5	3.4	5.1	2.3	3.7
respondentene	3.8	3.6	2.5	5.6	3.4	4.8	2.3	3.7
NA								
populasjon	2.7	1.4	0.4	2.5		2.1	1.9	
bruttoutvalg	2.7	1.6	0.3	2.4	1.8	2.5	3.0	1.8
respondentene	2.5	1.6	0.4	2.1	1.7	2.2	3.1	1.8
TB								
populasjon	1.8	1.1	1.3	1.0		1.5	1.8	
bruttoutvalg	1.0	1.0	1.2	1.3	1.3	1.6	2.1	1.3
Respondentene	1.1	0.9	0.8	1.2	0.9	1.4	2.0	1.1
BY								
populasjon	7.4	4.4	3.0	6.4		6.2	6.7	
bruttoutvalg	7.3	4.7	2.7	6.2	7.8	6.7	8.5	5.8
respondentene	6.9	4.6	2.3	6.5	7.5	6.4	8.8	5.6
TR								
populasjon	0.2	0.3	0.2	0.7		0.6	0.2	
bruttoutvalg	0.3	0.3	0.2	0.7	0.1	0.5	0.1	0.3
respondentene	0.2	0.3	0.2	0.8	0.1	0.5	0.1	0.3
SA								
populasjon	4.1	3.1	2.9	3.2		5.2	2.7	
bruttoutvalg	3.7	3.5	2.6	2.6	1.8	5.0	3.5	3.3
respondentene	3.5	3.3	2.9	2.3	2.0	5.1	3.8	3.3
KP								
populasjon	1.3	0.1	0.3	0.0		0.6	3.1	
bruttoutvalg	1.3	0.1	0.2	0.0	0.1	0.5	2.9	0.5
respondentene	1.5	0.1	0.2	0.0	0.1	0.5	2.6	0.5
FO								
populasjon	10.2	9.5	5.8	10.5		11.0	8.3	
bruttoutvalg	10.2	8.9	5.1	10.3	12.0	10.5	8.1	9.1
Respondentene	9.7	8.3	4.8	9.4	11.9	10.5	7.8	8.7
US								
populasjon	0.8	0.0	2.7	1.8		0.0	2.7	
bruttoutvalg	0.7	2.1	2.2	0.7	1.2	0.5	1.3	1.4
respondentene	0.7	1.8	1.1	0.4	0.4	0.4	0.6	1.0
IS								
populasjon								
bruttoutvalg	1.1	1.8	1.5	1.4	2.4	2.9	2.0	1.9
respondentene	0.6	1.0	0.8	0.5	1.6	2.7	1.2	1.2
N populasjon	2836	5748	4045	2456	2824	2661	1952	22522
N bruttoutvalg	1352	3031	2018	1176	1428	1468	937	11410
N respondentene	1202	2609	1659	986	1246	1313	811	9826

Vedlegg 3 Spørreskjema

